120

IZABRANA DJELA

J. JURKOVIĆA.

* 1827

SVEZAK I.

ŠALJIVI SPISI.

U ZAGREBU.

BRZOTIS ANTE JAKIĆA.

1862.

PREĐGOVOR.

Kad sam se po želji mnogih svojih prijateljah bio odvažio izdati ovu knjigu, imao sam posve drugu namjeru. Htjedoh naime od svih svojih izdanih i neizdanih, osim religiozno-moralnih spisah, pokupiti što mi se uzvidi bolje, te sve skupa izdati u ovom jednom svezku,

*

da ugodim i onim, koji su šali prijatelji, i onim, koji su željni poučne zabave. Ali razmotrivši priredjeno već gradivo, nadjem, da bi knjiga izišla pregolema; te kad mi još podjè za rukom skloniti g. Abela Lukšića, da se odreknę prava vlastničtva na moje „Zatečenike,“ budem gotovo i sám zatečen, videć gdje se je pribralo toliko šaljiva spisiva, da već ono samo po sebi može dati priličnu knjižicu, i odlučim inače; naime: da sve svoje po sobstvenom i drugih ljudih sudu bolje spise saberem u tri svezka, i da ih tako s vremenom izdadem.

U ovaj dakle prvi svezak stavih šalu; u drugi sam nakan smjestiti poučnu zabavu; treći pako namienjen je religiozno-moralnim spisom.

To učinivši, nisam se naumio odreći daljne književne radnje; dapače, ako mi Bog zdravlje udieli, rad sam, dok živim, perom — svojim oružjem — služiti milomu svomu rodu; nu svakako će mi srdcu goditi, što ću, izvršivši taj zadatak, bit na njeki način pred licem svega naroda obračunao sa svojom mladosti i zaključio prvu dobu svoje književne radnje. Prema tomu imati će i pravedno obćinstvo udesiti svoje mje-

rilo pri razsudjivanju toga moga javnoga djelovanja.

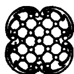
Sve, što sam ja ikad pisao, neće se naći u ovoj sbirci. To zaboravi predajem, te želim, da bude i od svieta zaboravljeno. A i ovo, što iznosim pred lice obćinstva, znam da nije sve sámo najplemenitije voće; ali je bar pomnjivo birano zdravije i zrelije od posve zelena i natrula; te mogu kazati, da što iz te dobe najbolje imadoh, to evo rodu dadoh.

Izručujuć tako prvu ovu knjigu štovanomu obćinstvu i njegovu sudu, izpunjavam sladku dužnost, zahvaljujuć se javno ONOMU mužu, bez kojega kod

nas ništa, ni malena ni velika nebiva, koj nam je duša svega djelovanja — sve u svem, i bez koga opet i ovo dielce težko da bi bilo kada ugledalo biela svieta. Ako si ON x koj časak ozbiljna svoga života njim zasladi, to će djelu biti najveća zasluga.

Pisac.

x Strossmayer.

I.

IMA I TOMU LIEKA.

(1856. [illegible])

1.

„Hvaljen Isus gospodo i gospodarice,
Jedanaest je satih izbilo,
Čuvajte vatru i svieće“ itd.

Izpjeva na trgu grada N. u to doba njeke tamne jesenske noći majstor Pavo, noćobdija gradski, i odè glasnim korakom u podkovanih čizmah i kabanici od siva darovca preko krševite kaldrme dalje, da se javi kakono čuvar grada i drugim sugradjanom svojim. Mnogo se tud ludo diete prenù i prepadè te probudi od sladka sna majku, robinjicu svoju, i pošto ga ona ušutkà: aj! aj! zlato moje: poče snivati od baukovah i drugih sablastih dječjih; — mnogomu mladu, zaljubljenu, što od srdca da spava nemože, podriè se dubok uzdah iz grudih, a suhe usni prošaptnuše staru pjesan: „o jesenske dûge noći“; — što je staro i od nesna da spava

nemože, to zastenjà u svom grobu, čuvši glas čovjeka živa; — a što još nespava, već pod vratih kradom šapće i ljubi se, to goni od sebe noćobdiju Pavla: id' odtolen, nebroje se nam časi; — poglavari pako gradski prebacuju s jedne strane na drugu svoje municipalno salo, te se na pola budni smieše od srdca nad divnm nesmiljenostju zakona, što no bdije u svakojakih slikah i danju i noću nad dobrom i sigurnostju gradjanah; — što je po prelu, čijanju i drugih mobah, to lakrdiše i grohotom se smije nad promuklim i pospanim glasom vilovnjaka Pavla, komu je uzalud noći hodati, gdje krčmari spavaju, već on mora danju da gasi svoju vječitu žedju, pa je uviek noću sanen i mamuran; — a koga je ovo doba noći zateklo kod trudna posla, — krvave zasluge, taj se krstí, „doba je" veli i doziva dobrotvorni noćni spanak i čuvara angjela božjega — te u postelju; — — kako tko; al kad kroz tišinu noćnu i lagan sanak prodrie glas noćobdijin do uha i duše staroga grka Mitra, trže se, kakono da bi ga grom udario, posjede za malo na postelju, iztiruć si oči, dok se izbistri; a onda se maši za žigice, koje mu bjehu na stolcu do glave, upali svieću i uzdahne duboko; i pošto mu bješe malo odlahnulo, progovori sám sobom nješto tužan a nješto razjaren:

„Prokleti brojevi! — Evo ima poliepo vremena, što me taj nesretni broj tako zaokupio, da ga se nemogu riešiti. Prije dvie nedjelje danah izidè na prvi

proziv; prije osam danah dobì strina Mara dvôjku nanj. Meni idjaše sve po glavi, da je taj broj na redu; što mislih, to nadjoh i u zapisniku; ali imade njeka tajna neprijateljska moć, koja sjedi za vratom sreći svakoga čovjeka, te kad netreba, onda joj uzde popusti, a kada bi trebalo, onda ju na drugu stranu navratja. Ele valja se boriti; bez borbe neima pobjede! Eda li će ovaj glas, što mi još u ušima ječi, biti glas proroka, srećom naslana, ili će biti opet prosta i stara pjesma pijanoga noćobdije Pavla? Pavao nije ni iz daleka nalik na glasnika sreće; pače kada pomislim: njegda imućan majstor ... kartaš ... lutrijaš — a sada noćobdija i uza to pijanica! ... Moglo bi i tako biti; — hm! hm!... ali tko zna, kako je Bog s kim upravio? ... kud puklo da puklo! — piši Mitre jedanaest! ... Nepar; sretan broj! — Sladki broju! kad mi se toliki iznevjeriše, a ono možda nećeš ti! — Ima nemilostivih brojevah, koji su mi krvavi pred očima. Pìtao sam ih svim svojim dobrom, premetao ih, kakono majka čedo svoje, u duši danju i noću, pomoć' božju na njih zazivao, zalagao ih molitvami i milostinjami; ... a oni, kad trebâše, okrenuše meni ledja i odskitaše se kojekuda, gdje se za njih ni pitalo nije. Neima veće hulje, što je dvadeset i jedan. Neznam, imade li sada već išta pod nebom, što bi mi pod tim brojem omiliti moglo; i da je toliko blagoslovah božjih, da je kesah žutih dukatah — djaba ih! Jedanaest! — u sto dobrih časah!“

*

U tom eto ti, izza kako je grad obišao, opet majstora Pavla. Udarivši pred kućom Mitrovom iz iznemogle ruke kopjem — obilježjem vlasti i službenoga svoga značaja, zapjeva triput muklijim nego li odprije glasom zamršujuć jezikom svoju pjesmu:

„Hvaljen Isus gospodo i gospodarice,
Dvanaest je satih izbilo!“

A grk Mitar, pošto je za ozivanja Pavlova pobožno mučao, nasloni glavu na lievu ruku, nakrivi spavaću kapu na glavi i stane dalje razmatrati ovako:

„Dvanaest . . . dvanaest! — nu tko će svim ugoditi? Istina, liep, svet i otajstven broj: apoštoli, kori angjeoski, sinovi Jakobovi, plemena izraelska, zeman duhovom . . . E moj stari druže Stevo! da te puste, kao što nepuste, sa onoga svieta, pa da sada, kako si čist duh, videć i znajuć, što mi pod težkom ovom putenom odorom nevidimo i neznamo; . . . da sada dodješ — kako je tvoja doba, pa da tvomu brajnu Mitru prišaptneš u uho što će biti, što li neće: — liepo li bi ti to bilo! . . . . Nu što dvanaest? — Zar je to sveto pismo, što se pijani Pavao dere gdje mora? — O Bože! moja glava! Ta zar je meni sbilja sudjeno, da cio svoj život vodim rat s brojevi? Strašne vojske, mili Bože! sto putah ubijen sto putah oživi; čudne vojske! koju protivnik krvlju svojom valja da hrani . . . . Tà do biesa! kakovih dvanaest? — Da je san, ili što drugo, već pijana pjesma

od pijana pjevača! Ne, ne! na javi se ljudi nevaraju... Jedanaest! —" i to smumljavši u sebi, uzme krede te njom zapiše na crnu tablicu iznad postelje broj 11.

Dok podjemo dalje, valja nam opisati u kratko osobu i život našega junaka. Ostavimo ga dakle, kako je spavaću na glavu nabio, svieću ugasio, još se jedared prekrstio, okrenuo se i na bodežljivu uzglavju svojih brojevah opet zaspao.

Mitar je bio njekoč momak glavit, kao što ga se i danas ljudi sjećaju, momak čestit. Uredno živio, liepo se oženio, sretna vremena proživio, al gorja dočekao. Nastali ratovi, nastala skupoća: više troška, manje dohodka. Bogati baštinici, koji su stekli od drugih — kao on — malo su kada valjani radini. Dok je sreće, dobro po nje; al od nesreće padaju i lipsaju. Roditelji njegovi nisu računali, da može danas sutra biti i drugačije; nego ga u dobro vrgli, a proti zlu nezaštitili. Veliku zlu treba i jak pobornik; al Mitar bijaše slab junak za to. Nikad neratovao, oružje nepoznavao, pa propao. Težke rane, kojim nebiaše lieka do u vještoj radinosti, težko se bjehu razvalile o nevještini njegovoj svakomu proračunu u poslu. Nedadè mu se nikako oporaviti; i kao što veliko dobro čini čovjeka u zlu malodušnim, tako doskora i sdvoji. Nu blaga ćud nedade mu na pute sobom samimi hrdjave; nego, pošto ga muževno doba još malo podržavaše, dodjoše one godine, gdje takovi ljudi, neimajuć samostalnosti duševne, padaju u slaboće

babje, te tráže lieka u praznovierju, u čudesih i sreći, i postanu igračkom kojekakovih tričarijah; ljudi štono veljmo smiešni, o kojih se nakon žalostnih romanah pišu humoreske. — Ele da neima takovih značajah, nebi bilo ni tolikih komedijah . . . a nebi bilo ni ove moje male lakrdije.

Mi poznajemo grka Mitra samo kao osobu komičnu, i to nam oblakšava našu zadaću, jer se mi pravoj nesreći rado nesmijemo. Mi ga znamo od ono doba, kako smo ga vidjali sjedećega pred svojim malim dućanom na sanduku, ili za tezgom u dućanu na starom kožnom stolcu. Onda je trgovao poglavito slaninom, i to mu se vidjaše na svoj opravi od pete do glave. Bio je sav rekao bi da si ga izvadio iz čvarakah. Ja ga si nemogu drugčije pomisliti, nego u njekom modrom kaputu i hlačah u čizmah, s kapicom na glavi i lulom u ustih, neprestano pušeć i uza to usnicami glasno pucketajuć i slineć, sa zabačenima na krsta rukama izpred dućana gore dolje hodajuć i pjevajuć, pače hm-hm-kajuć. Bio je čovjek krupan, trbušast, puna i sjajno-masna, zagorjela lica, slabo kad obrijan, kratko ošišan — kao glavica češljugina, oborena pogleda, — zamišljen.

Zašto zamišljen? Izvijajuć možda kakove systeme i visokomudre osnove? — Ne! Grk Mitar, kako ga vidiš, nije nego jedan broj: subjektivno i objektivno. Duša mu vrvi poput mravinjaka od samih brojevah i sav sviet prikazuje se njemu jedino u brojevih. On ih

poznaje i rimske i arapske. Dućan, soba, svaki komadić artije, pače i svi nokti na rukuh popisani su unj brojevi. Jedni se taru, drugi se pišu. Osim tih sobstvenih kombinacijah imadu debeli zapisnici, u koje se od vucidbe do vucidbe upisuje sve, što je po širokụ svietu izišlo. To je dućan-knjiga, evangjelje i sve njegovo. Nad tim on nagnut kadkada po više satih mudruje, tražeć neumorno otajstveni ključ sreće. To je, što si je u glavu zapilio: zadaća života njegova. Kad tko s njim razgovara, to samo vriedi u toliko, u koliko je broj ili zaudara po njem. U džepu mu je bilježnica s olovkom, a nad posteljom u spavaćoj sobi tablica sa kredom, te tud lovi u snu i na javi. Rekne li tkogod: „Godine te i te, ... dana toga i toga ...“ al on odmah maša se za olovku, da si osigura lovinu. Čovjek mu je 1, žena 0; a ide li ulicom čovjek i žena zajedno, to je deset; a sretnu li te sa tretjim, ... to ide nov račun. Sjednu li lastavice na krov: valja ih prebrojiti; prodju li guske: isto tako; koliko je satih svega skupa po crkvah udarilo: i to štogod vriedi. — Što je preko brojevah male lutrije, to ide na veliku, ako se slučaj podudara i malo sa faktičnimi izkazi zapisnika.

Eto vam grka Mitra — mučenika božjega. Tko kako pogine, al on će upravo od lutrije. U njega je žena Kata, i od sebe malo smušena, a s njegove mahnite razsipnosti gotovo poludjela. Ona je dobra gospodarica; kreštelićji glas čuje joj se vas božji dan po kući do u

treći komšiluk, kakono noću glas dobra psa, kućnoga čuvara. A i dao joj Bog na koga da se dere. Čovjek nesreća, djece Bog nedao, a preko toga nikoga u kući živa do jedne i to lude sluge Jerka. Jerko je pouzdanik svoga gospodara; on odnosi brojeve u sbirnicu i donosi u kuću one klete modre papiriće, u kojih je vas dom već ogreznuo, da ih možeš mierovi mjeriti: dom ogreznuo, a gospodar se živ sahranio. On drži u svem sa svojim gospodarom: udružene dvie sile proti tužnoj Kati. Mastna, na tjemenu splesana kapa sa zaklapljelim oštitom; otrcan prsluk; modra, na sto miestah progledala pregača; hlače izrésanih nogavicah, a gore dronjak na dronjku; stare, okorjele papuče na bosih noguh: sve to kaže, da i Jerko ono malo svoje zasluge, pristajuć uz gospodara, baca u žaru sreće, odkuda se malo komu što vrati. On je čovjek suh, mrka lica, crvena nosa, neobrijan, zamišljen, te iduć putem djecu ruši, a ljudem glave razbija. On je napokon tajni savjetnik svoga gospodara Mitra, i da su se po svem svietu tražili, nebi se bili bolje našli.

Dogadjaji, što smo ih dosada pripovjedili, padaju u oči nedjelje. Taj dan prije podne odsjedi Mitar zatvoren u svom dućanu, premetjuć one kobne zapisnike i snujuć nove trôjke. A Jerko je u crkvi te se Bogu moli, da mu izmieni za krajcare hiljadah; kao da bi se molio, eda bi mu dušu spasio, što nikada ništa dobra učinio nije. Čudo je, al opet nije toliko, što ljudi, iduć

za novcem vraga u pomoć zazivlju; al je čudo, gdje se od sáma Boga traže velika dobra bez ikakove zavrede. Otar crkve sv. proroka Ilije opisan je straga vaskolik brojevi; a i spreda prše izpod jastukah i otarnika, kada se zadigne, papirići, što se svetcem podmitju, nebi li ih, kad slučajno tamo okom svrnu, smotrili i za volju kojekakvim bekrijam čudesa tvorili. I sluga Jerko, kako je čovjek pobožan, ostaje često izza ostalih po koj čas u crkvi, te kako crkvenjak kuda na stranu, al on brže bolje za otar. — Kata ručak sprema, a izpred ručka udara na se stajaće haljine: skute od zelene svile, reklu od crna aksamita; glavu povija surom, žuto-piknjastom šamijom, a na noge obuva crvene cipele.

Poslje jela, začinjena gorkim razgovorom o lutriji, navrati Kata, da dokine svoje težke muke, razgovor na druge stvari.

„Drago! danas četrnaest godinah — —“

Al uzalud; kako izusti broj, al se Mitar zateče i zapita Jerka: „E moj Jerko! što misliš za taj četrnaest?“

A on mu smrknut odvrati: „neima osam danah što je izišao.“

„Što je izišao —“ dodade mekanično gospodar i mahne rukom Kati: „kako dalje Kato?“

„A jao! tà Bog te ubio! tà ti ćeš sbilja vas sviet da polutrijiš; tà dušu ćeš s tvojimi brojevi dá mi izvadiš. — Četrnaest dà godinah, što je umrla sestra

Margita, a ti za toliko isto godinah pametniji bio. Da nisi odposlje poludio te djavolu pamet i dušu založio, te se nebi ono njeno devetero djetce danas — —“

„Devet! — nije hrdjav broj“ primieti potiho Mitar.

„— dà nesrećo! nebi se ono devetero djetce danas kao ničije po svietu potucalo, kakono devet sinjih kukavicah. —“

„Devet i devet — osamnaest; slabo dolazi! — dà dà Kato! osamnaest, ili da reknem devet sinjih kukavicah; — pravo veliš. Jerko, što misliš?“

„Ekstrat, gospodaru!“

„Ta tri sta vas —“ razljuti se Kata, digne se i bijuć se šakami u prsa, a glavom kimajuć izide iz sobe, a Mitar za njom vikne:

„Mnogo je za malu, možda bi bilo za veliku. — E moj Jerko! tako ti je; tko će našim poslom da se bavi, taj neka se neženi. Zar žene znadu, što su ti poslovi! Sve jednako: „daj u kuću“, kao da se čovjek za drugo ništa nemuči, nego da sve pojede. To - ti skrbi za danas, a ne misli za sutra... i da bi, gdje je danas krajcarica, tamo sutra mogla biti hiljadica. Pravo kažu ljudi, da je glavom raditi najtežje; a kada još uza to imaš druge brige na vratu; kada pčela još bumbare da hrani mora, onda bolje po svakoga, da ga neima. Blago tebi, koji možeš sada da odeš u lutriju, pa da sama sebe, kako tu stojiš, dušom i tielom na ekstrat metneš,

pa da nitko za te nepita, — da si srdce izdovoljiš, kako ti drago."

„Liepo je, jest gospodaru! kada čovjek stoji ovakò sám kao prst na svietu; sáma sebe da hrani i odieva, kakono ja, a s drugim da radi što mu srdce ište. Ali sada mi valja „k ródi"; tamo će biti malo družtva; a sutra idem, kako rekoste, da zaručim one brojeve sa srećom ili nesrećom. Dakle jedanaest ekstrat."

Jerko ode, a Mitar se stane oprémati, te će i on svomu kóni (komšiji) Marku, da se s njim malo porazgovori.

2.

Stara navada gorja je od pijavice i krpelja. Koga uhvati, toga nepusti. Zato nas nepotvori nitko moralnim okrutničtvom, ako li našega Mitra ostavimo još za pet mjesecih onakova, kakova smo ga poznavali tolike godine. A kad prodje to pet mjesecih, al on ujedared:

„Amo Jerko!" zovne, — obazrievši se prije njekoliko putah na sve strane, tihim glasom i podmuklo se smiešeć, kao što bi se nasmijao od prilike čovjek, koji je pronašao, kako se zlato gradi, — svoga slugu sa dvorišta, gdje je upravo drva ciepao, u sobu, te pritisnuvši ga uzhitjen na svoje otčinske grudi, prišaptne mu u uho, jecajuć od težka veselja:

„Jerko! dakle u četvrtak."

„Dobro, gospodaru", odgovori sluga suhoparno.

„U četvrtak je Spasovo“, nastavi dalje gospodar. „Meni se čini, da je na takove dane i Bog bolje volje nego li inače; zato sam izabrao taj dan. Samo šuti, nekazuj nikomu ništa.“ Zatim mu stisne nješto u ruku i produži: „Evo ti dvadesetica, nova kao da je sada iz kovnice; s njom otidi u manastir otcu Vinku, pa mu reci, da mu gospodar Mitar šalje na svoju namjenu. Ako li bi upitao, kakovu namjenu? a ti mu reci: na svoju namjenu; i ako bi još šta propitivao, a ti ga možeš ušutkati tim, da mu rekneš, kao čovjek, koj se takodjer nješto malo razumije u nauk krstjanski: otče Vinko, Bog znade zašto je, a vam evo za vaš trud i muku. — On se je već višeput za me Bogu pomolio i čovjek je, koj se nedrži da sve znade, kao mnogi drugi, te kad im se kazuje za ovo ili ono, što se nevidi svaki dan: a oni odmah presude, da nije istina. On je s menom već dočekivao jedared vukodlaka u kući abadžije Lukše; od toga istinabog nebì nista, ali ne zato, što biti nemože, negó što se je u nječem pogriešilo. O tom bi ti ja, moj Jerko! mogao silu kazivati — al jamimo; kako je sa svetom vodom?“

„Ima je do jedna litra iz samoga suda crkvenoga“ odgovori sluga.

„No, no!“ prihvati gospodar, kao čovjek u tom vještak, „nije stalo do toga, koliko je je; samo da je je. Jedna kap svete vode više je vriedna, nego li pun zdenac druge, nego li sva naša Bistra. Al još ima jedno“

dodade gospodar, metnuvši prst na usta: „treba i svete bjelice (krede).“

„A čemu to?“ zapita začudjen sluga.

„Čemu?... evo čemu. Vrag će čovjeku dobro, jer mora od Boga; al on ostaje dušmanin naš. Zato, da nemože čovjeku nahuditi, opiše se poveliko kolo svetom bjelicom i u tom kolu valja da stoji onaj, koji ga doziva. U takovu ću kolu stajati i ja noću na Spasovo i viditi ćeš, kada dodje, kako će moliti, da iztarem kola samo kolika je stopa čovječja; ali jok! — Tud mogu raditi, šta me je volja; a on, i koliko bi rad, neće smjeti, pošto je živa glava na njem — u nutra. Pa da ga iz kola grdim i volujskom kandžijom, kada bi me volja bila, preko ušiuh bijem: on će stojati kao prikovan na medji kola, ništa nego sve moleć, da ga pustim, jer me je rad cjelivati il mi nješto prišaptnuti za tajno blago, i što mi poručuju moji pokojni — i drugo koješta...“

„Bog s nami“, progovori sluga i prekrsti se, „toga nisam znao do sada.“

„Neznaš ti mnogo koješta, moj Jerko“, reče gospodar, smiešeć se ponosno; „što neznaš, to ćeš vidjeti. Do nedjelje će i djače prepisati zaklinjalicu. Mnogo me je truda stalo, dok sam ju kradomice nabavio od Štrkelje, za koga, kako znadeš, vele, da imade u tikvi vraga. Imade i drugih zaklinjalicah kojekuda; al ova će biti najbolja; na tu je već mnogi djavao, hoćeš nećeš uzišao na zemlju. Sve je dakle u redu. Ti pred večer u

četvrtak sve spremi, pa liepo u vinograd kóne Marka. Al da nezaboraviš čuture s vinom, da smo malo slobodniji."

„Razumijem, gospodaru" zaključi sluga, komu se od straha kesijahu svi vrazi već sada pred očima.

To ustanovivši, odu svaki sebi: sluga na drvenik, a gospodar uzamši kapu njekud u grad.

U tom dodje kóno Marko, i postanuvši na pragu sobnom, povikne:

„Komšinice!"

„Evo me, kóno!" javi se Kata iz kuhinje i dodje u sobu.

„Kako je, moja tužna komšinice? čemu tako sjetno neveselo?" upita nadalje Marko.

„Meni, kóno, nerodi više ta voćka; meni je zapalo za uviek ono sunce, što ga ljudi zovu veselom i dobrom voljom. Vi znate kako je."

„A gdje nam je Mitar?"

„A tko bi ga znao, moj kóno, kuda on tumara. Valja da lovi opet brojeve po svietu. Težko meni s njim! Posao slabo ide, a kuća hoće da nam se uruši nad glavom. A on, mjesto da štedi i opravlja, pošilje dan na dan i dućan i kuću u one ralje paklene — u lutriju — te dadè sve, i najposlje kapu s glave za one ništetne cedulje, za koje sam mu već tolikoput rekla, da su mu ulaznice u vječnje prokletstvo."

„A što biste vi meni dali, komšinice moja“, reče Marko nakon poduga promišljanja „da ja uzmem liečiti Mitra? Možda raste gdjegod koja travica i za njegovu bolu. Ja sam ušao u trag njekoj novoj ludoriji njegovoj. Izdadè ga djače, što je na stanu u moga susjeda. Tamo dadoše on i Jerko prepisati za dobre novce, ali da ostane tajno, njeku knjižicu, koju ja poznadem od svoga djetinstvà. Na tu knjižicu misle lude, kao što je on, da se doziva vrag iz pakla s blagom svieta ovoga, a u zamjenu da traži dušu čeljadeta, koje ga zove. I eto tako vidim, gdje ubogi Mitar hoće i ono malo traljave duše da prodade nečastivomu. Nu nadam se, da ću ga spasiti, ako bude ono, što ja mislim, iz rukuh vražjih. Malo će istina oskupo platiti; ali pamet za bezumje nije još nitko jevtivno stekao. Ako do koj dan dodje kućì modrih, namecanih ledjah, a ono znajte, da je od moje ruke. Imade bolestih na svietu, koje se tim načinom lieče. Kad sam ja išao u djačke škole, onda se je tamo učilo: udri mahnitca po glavi, da osjeti. Da li se sada uči, to neznadem; ali je jedini liek za mnoge bolesti. Da nije zabranjeno šakom iza uha, a ono bi mnogi čovjek već odavna ozdravio. Ako li mi ovaj put nepodje za rukom izliečiti ga, a ono ću pokušati još jedan liek, al tud — ostao propao. Ako l' ostane — ema će zdrav ostati; ako propane, nije ga šteta. Što rekoste na to komšinice?“

„Da je meni koga“ protuži Kata „pa da mi ga

ozdravì, ljubila bi mu i ruke i noge; molila bi mu se Bogu za zdravlje, dok god sam živa; — al ja nevjerujem. Nebi marila, da mu se malo učini ona nevaljala koža, samo da bi jedared skinuo svlak one hrdje, u kojoj je sada.“

„Prekinimo, evo ga. Nemojte komšinice, da me kakogod izdadete i da nam propane ova prilika, od koje se ja svemu dobru nadam.“

U tom unidje Mitar u sobu i začudi se malo, zatekavši svoga kónu u onako vatrenu razgovoru s Katom. Neboji se on, da će mu tkogod preljubiti ono zlato njegovo; već on zazire od vječitih opomenah i naukah svoga kóne Marka; — a Marko i žena, te još onakova, kao šta je Kata, gotova njemu vojska, kojoj je mučno odoljeti. Kad je Kata sáma, rečita je — prosto joj od Boga bilo — ali je silnija batina od rieči; no se kóno nemože ušutkati batinom. On je njemu, što se njekih poslovah dotiče, kost u grlu. Nemože s njim deset riečih progovoriti, ni jednoga zalogaja izjesti, da mu neprospe živu žeravicu ljutih zanovetakah na glavu poradi njegove ludnje za lutrijom. No je Mitar mudra — prosti Bože glava, i igra se čednostju vodenice sa pozledivim zrnjem svoga nesmiljena kóne. Te tako ušavši u sobu, pritrči k njemu, savije mu ruke oko vrata i pozdravi ga:

„Zdrav mi bio, kóno Marko! Koliko slabo dolazìš, toliko da Bog da sreće donosio.“

A ovaj mu odvrati:

„Kakove to srećice, boga ti? Tko o čem živi, moj kukavče Mitre, a ti sve o lažnoj sreći, koju za onaj njen kidljivi rep već toliko hvataš, a nikako je uhvatiti nemožeš, — kao što lúda djeca hvataju po suncu sjenu svoju. Da znaš, što mi se je snilo! Silni broj! i to sve po izbor broj! A ja sve velim snu u snu: Nisam ja Mitar; već hajdete u komšiluk, tamo ćete ga naći; nemučite mene uzalud. — A kad se probudih, al ono mene zaokupili komarci, kako mi žena zaboravi s večera zatvoriti prozore. Muka su dakle brojevi, kad s mukami na san dolaze.“

„E trice i kučine“ prekinù Mitar „valjada sam i ja baš tako poludio za njimi. Kadno pokušam; a zašto da nepokušam? Pokucam, nebi li mi se otvorilo.“

„Kadšto, počesto, pokucaš na vratih sreće; nije li kóno? A znaš li, što su vidjali ljudi, koji su na tih vratih kucali? — Kada se vrata otvore, iztrči preda te nestašno, krilato diete sa žârom u jednoj ruci, iz koje drugom ždriebove udesa po svietu prosipa, te tko mu nezvan dodje, tom se grohotom nasmije, za nos ga povuče te mu magarečje uši na glavu nasadi i rekne: čekaj malo!“

„Jami šalu“ presječe ljutito Mitar, „doći će vrieme, gdje ću i ja tebi kazivati priče. A ti ženo, šij kese i izpremaj sve iz ladicah. Za koj dan!“

„Zar tako Mitre?“

„Tako da! kóno Marko. Hrdjav djak, koj uči, a nenauči. Tako da!“ i pri tom pogleda oholo s lica na lice, najprije svoga kónu, pa onda Katu; a oni se oboje učinili nevješti, znajući dobro, što je naumio.

Za màlo se kóno digne i otide, a Mitar ostane mučeć si ženu sve do njeko doba noći, kazujuć joj za ljude, kojim je Bog dao, te su jedni vidjeli gdje novci na blagoviest gore, a drugim se nebo otvorilo te im se spustila kaca blaga na zemlju, i kada sutradan odoše da kopaju na onom mjestu, nadju pun vrhom kazan samih dukatah; drugim se opet neđadè Bog pomoći, dok nezapisaše vragu duše, i on uzamši taj odkup, obasù ih blagom od pete do glave, itd.

„A kako si naumio ti?“ upita ga Kata; „svake godine izlaziš, da noću na Spasovo u nebo zjaš; k tomu si probdio tolike blagoviestske noći, nebi li gdjegod zapazio, da iz zemlje gori; niti se potipaš, niti ti palica u zemlju propada, kao drugom svietu; a žedan si novca, kakono dúga vode; što drugi vračaju, ti se lutrijom tamaniš.... Što ti dakle ostaje, nego da — Bog budi s nami — već napokon vragu dušu prodadeš, nebi li ti se on smilovao, kada se Bogu umoliti nemožeš.“

„Toga biti neće“ zateče se Mitar „jedna je duša i zamjene joj neima. Volim se stubokom upropastiti, nego li se vragu prodavati —“ i uza to mu udari studen znoj na čelo, a glava mu klonu. „Hajdemo spavati! što smo udarili u takove razgovore, da nam — nedaj

Bože — na san dodju. Ta dosta je nemira i brige danju, pa da se ni noću odpočinuti nemože. Lahku noć!“

„Lahku noć, Mitre!“

3.

Da ti je bilo izići na Spasov-dan pod večer u podvinje grada N. te iz prikrajka motriti, to bi bio vidio, kako se je kóno Marko oko osam satih natisnuo uz plot svoga vinograda te brže bolje — u kolibu. Pod pazuhom mu ovelik svežanj, a u ruci podobra kijača, što ju je malo prije usjekao u glavici, kud je prolazio.

Sat od prilike poslje toga, kako se je bio već mrak uhvatio, grebe preko ravna polja grk Mitar i s njim njegova vierna sluga — put vinogradah. Obojica su se zasopila, nješto od nagla hȍda, a nješto od težka razgovora.

„Mene je strah, gospodaru“, reče u njeki par sluga.

„Tà šuti, kukavice! Kakov strah! I ako je djavao, zauzdan je i neima vlasti, da nam šta zla učini. Evo njemu popare!“ i potrese torbom u ruci, gdje mu bijaše bjelica i knjiga zaklinjalica.

„Kako mu drago, gospodaru, ja tomu mnogo nevjerujem; knjiga je knjiga, a bjelica bjelica; već ja mislim, da usiečemo gdjegod dobar glogov kolac, on će nam biti možda od bolje pomoći.“

*

„S glogovim kócem ide se na vraga, koj je sám nezvan došao; ali koga ja na ovu knjigu dozovem, tomu su dosta ove strašne rieči, krst i ime božje.“

„A kakov će doći, gospodaru, da znadem, kako ću se manje prepasti?“

„Kako ga uzbude volja; on se prometje u sve, što hoćeš: u mačku, zeca i što uzhtije i što mu uzbude najpriličnije; a danas valja da na svaki način dodje tako, kako će moći nositi kovčeg s blagom; esapim dakle, da će se prometnuti čovjekom; čemu dakle da se bojiš brata svoga?“

„Nu svakako mi se čini probitačno, da vrata ostavimo otvorena, ako uztreba bježáti.“

„To možemo, premda nuždno nije. Njemu netreba kuda će unići, a nam, velim ti, neće trebati bježati; ... ali opet neka bude na tvoje... svejedno je.“

„Evo nas, gospodaru, kod kolibe.“

„Kod kolibe ... da reknem kod kolibe ... nješto ... neznam ... ništa, ništa.“

„Dozvolite mi, da se za vas uhvatim.“

„Uhvati se ludjače, koliko ti volja.“

U tom počmu uzilaziti preko stubah. Kada su bili već na pola uzhoda, nješto šušne, sluga se uzdrhtje, noga mu se omakne i kako je držao gospodara za lakat od oprave, tako padnuvši nauznako povuče i njega za sobom. Odkotrljaše se do dolje, jedan se prepade od drugoga i stadoše bježati kao bez duše.

U njeke njekavice ustavi se gospodar, komu uzbudne žao tolikih pripravah, i, hvatajuć u rubac krv iz nosa, stane dozivati slugu si: „Natrag nesretniče! Stani! Stani! Koj ti je bies? Kud si navalio? Od čega bježiš? U što tolike spreme, pa još da me na posljedku ludo izdadeš."

Sluga se vrati, blied kao krpa i zasopljen kao parip: „Ja bježim od straha, a čemu vi gospodaru?"

„Ja nebježim lùdo, nego samo htjedoh da tebe vratim; hajde natrag!"

„E, hajdemo u ime božje; — a što ono bì?"

„Što bì, babo nijedna! — gdje se je još čovjèk miša poplašio?"

„Nebih ni sám rekao, ali evo vidim."

„Što vidiš? Koga biesa vidiš?... hajde natrag!"

I tako se vrate u kolibu, osvrtjuć se čas jedan čas drugi, sad na ovu, sad na onu stranu.

Uzpevši se u gornju izbu, izvade najprije večeru iz torbe, da blaguju.

„De založi, Jerko!"

„Nemogu gospodaru. Hoću našte srdca da ga dočekam."

„A što sve gutaš, kada nejedeš?"

„Bit će i vam tih oklizotinah, da si njimi zasladite večeru."

„Ti se, čini mi se, od straha daviš?"

„Gledajte, da se i vam nedogodi štogod gorjega."

„Nebenavi, Boga ti, da zašto smo došli amo?"

„Lahko smo došli, no kako ćemo otići?"

„Kazao sam ti, da se netreba ništa bojati."

„Vi mene učite, što sami nevjerujete."

„Sada je dosta! Šut! — Tebe slušajuć sbilja bi čovjeka strah spopao. Ti nisi nego da sa ženami perje čijaš, a ne da vragove dočekivaš."

„Nije ni moj bábo vragove dočekivao, pa je dobro prošao; a kako ću ja skupa s vami, viditi ćemo."

„Ni rieči više, već na posao. Jedanaesti sat ide, a kuc dvanaest valja početi. Izvadi krst i voštene svieće, pa ih namjesti; a meni prigotovi bjelice, knjigu i ponjavu."

To sluga učini i zapita:

„A hoću li i ja u kolo?"

„Da što ćeš? — ili ćeš da te djavao odnese?"

„Pa što mi valja raditi?"

„Šutiti, kao da te živa neima, ako te on štogod neupita."

„Ako li me upita, bojim se, da neću umuknuti za uviek. Ah jao meni!"

„Nejauči, hrdjo!"

„Pa što ću sada, gospodaru? Tà žalostan, niti puške, niti kolca — a nedaj Bože da nam uztreba."

„Jezik za zube! Danas sam ja gospodar pakla. Amo mi bjelice; ali sada da se maknuo nisi" — i uzamši bjelice, stane nješto moliti i uza to oko stola

na dvie od prilike hvati uokrug kolobar vući; i kad ga sastavi, uzdahnuvši rekne: „Evo ga."

„Razmaknite ga malo, gospodaru; ta to ništa nekošta; bit će nam tiesno.".

„Jedan korak dosta i predosta. Šut! — Koje je doba?"

„Tri četvrta na — dvanaest!" biahu posljednje rieči slugine.

Na to ga gospodar utjera u kolo, pobaca brže bolje haljine sa sebe, umota se u ponjavu, a na glavu natuče bjelu spavaću, kao da će vraga da plaši, krst nastavi, a svieće zapali i mahne opet rukom slugi, da bude miran; a on sám nemogaše nikako oprave na sebi namjestiti, već od težkoga natezanja zadro već i kapu i ponjavu, a svieće mu sve slabo gore, krst dobro nestoji, — te svaki čas ukresuje i namiešta; — a od uboge sluge nečuje se više ništa do tiha šapota otčenašah i zdravihmarijah i po gdjekoj težki uzdah, uza koj bi mu udario svakiput debeo i studen znoj na čelo.

Dvanaest udari, a Mitar knjigu otvori i poče zaklinjati: „U ime . . . u ime božje i svih . . . i svih svetih njegovih zaklinjem te du . . . du . . . duše pakleni" — (verige zazveče, gospodaru koljena pošklecnu, a sluga si rukama oči zatisne), — zaklinjam te duše pakleni, da uzideš amo iz crnih dvorovah svojih i da mi doneseš, što sam u Boga izmolio — —"

Vrata se otvore i djavao unidje. Crn je kao Arapin i čudnovato odjeven. Na glavi mu mala crvena kapica, a na plećih zelena dolama; noge su mu od bedarah pa do izpod kolienah dlakom obrasle, a mjesto prstah nožnih imade kozje papke. Iz ustah mu vatra suklja i osvjetljuje one strašne oči i usnice, crljenije od ikakve krvi. Med noge je rep podvio, a uši mu nisu kao u čovjeka. Oko vrata mu o remenu kovčežić, a u desnoj ruci podobra toljaga i za pojas zadjeveno pismo.

Unidje i stane na medji kola Mitrova, te ga uzme motriti, smijuć se, kao što se vragovi kese. Mitar se siromah uzševrdao, i neznajuć dugo, kako da s njim progovori, napokon skine kapu i pozdravi ga:

„Hvaljen Isus . . . sluga pon. . . . (vrag se strese i kao medjed zamumlja i zapita:)

„Ti li si me zvao?“

„Zvao sam vas da . . . zvao sam vas . . . ali ako vas je volja, . . . ja nemarim . . . to jest . . .“

„Ha! ha! ha! Ništa, moj Mitre Kuburdjiću; na tvoj poziv evo me; ali da znaš, da vrag ovolik put nečini uzalud.“

„Bog s nami! i ime mu znade“ šaptne sluga.

„Šuti, Jerko Šeprtljiću“ izdere se vrag.

Sluga padne nice na zemlju.

„Nemojte mi štogod zamjeriti . . . ja nisam tako mislio —“ prihvati brže bolje Mitar.

„Nisi li ti od mene zahtievao ovo blago?“

„Ja, — jesam . . . to jest . . .“

„Jesi dakle; kada jesi, a ti podpiši!“ rekne vrag i nadkuči se nad kolo te mu dóda ono pismo; „dušu mi tvoju pripiši, dobro ću ti ju platili, premda nije mnogo vriedna. Uzmi! neoklevaj!“

„Gospodaru i vraže pakleni! . . . čekaj da ti kažem —“

„Ni rieči više, — podpiši.“

„Neznam pisati.“

„A odkuda znaš čitati i vragove dozivati?“

„Pisati bi na posljedku i znao, gospodaru, ali neimam čim, tako mi Boga istinoga.“

„Evo ti“ i tim se maši vrag izpod one kozje kožice u džep i pruži mu olovku; a da je u taj par kukavni Mitar išto vidio, to bi bio upoznao čakšire svoga kóne Marka.

Mitar se razplače; al od strašnoga pogleda vražjega nemogaše mu se na ino, nego podpiše i vrati mu pismo.

„Sada s Bogom“ rekne vrag i podje.

Al Mitru bude žao, da dade dušu za ništa, te ljutit vikne za vragom:

„Zar tako, vraže? ti mene prevarì; gdje je moje blago?“

„Blago! . . . da sbilja blago!“ odgovori vrag vratjajuć se kolu, i postanuvši opet na medji zagrmi:

„Mitre Kuburdjiću! okretji ledja! i ti Jerko drži se, da vam platim i jednomu i drugomu. Okretjite pleća!“ zavikne još jedanput i zakorači u kolo.

„Natrag vraže! natrag!“ prodere se Mitar „onamo je tvoja medja.“

Vrag zakorači drugiput.

U tom Mitar spopadne njekoliko drvenih krstićah sa stola i stane se njimi bacati na vraga; a Jerko se uzeo sve jednako krstiti.

Trećim korakom zamahne vrag toljagom te razpali njom najprije gospodara, pa onda slugu . . . te opet gospodara, pa slugu.

Obojica nagnu bježati iz sobe te preko stubah i vinograda jaučuć . . . a vrag sve za njimi, i izprati ih upravo do na vrata vinogradska i vrati se.

Oni odoše modrih ledjah, negovoreć nijedan ni rieči, već sve se Bogu moleć, dok napokon nedodje Mitar k sebi i rekne slugi:

„Težko li ti izvukosmo, moj Jerko; eto nam blaga. Tko bi se tomu bio nadao, da će vrag preko svoje medje. Jao! težke sramote, ako se doznade, što bì s nami. A kako se neće doznati? Tamo nam je ostalo orudje, a kući nosimo modra ledja. Što će reći gospodarica, kad nas vidi ovakove?“

„I pravo vam je“ odvrati ljutit sluga; „biaše vam s vragom tikve brati. Mene lje neputì nitko više u taj

poşao. A sada, kako nam je, tako nam je. Eda bi Bog dao, da se tim opametimo."

U tom razgovoru dodju kući i legnu, da nitko nečuje, svaki u svoju postelju. Al je tvrda postelja pod namećanimi ledji, a i djavao im se nekida s očiuh, već stao pa se smije i jednomu i drugomu. Sutradan osvanuše od straha i boli obojica u ljutoj groznici.

4.

Deset putah je, štono vele pjesnici, sunce izašlo i zapalo, a prosto rekav, deset danah izteklo od one kobne noći, gdjeno se grk Mitar sa svojim slugom prviput u životu bješe sastao sa napasti paklenom; od strašnih mukah, što tud podnese, osušio se je kakono živ svetac; a sluga mu se pretvorio uz ono malo mesa oko kostih, što imadjaše prije, u pravu okostnicu smrti, koju je sto putah pred očima vidio, sto putah nehotice ogrlio. Što drugom svietu izilazi sunce proljetnje u pjesničkoj slici djul-vienca i odore, to njim izhadjaše sada krvju nadojeno od nemilih mukah, koje ih bjehu težko pritisnule; što je drugim sladko uzdisanje, sjajna mjesečina, to njim dvojici nesvieti noćni putnik na nebu za drugo, nego da se o njem mjeseče, kao što se dobri stvorovi božji danju sunčaju, kojekakove paklene sablasti, od kojih im sve vrvi pred očima, da nemogu odpočinuti nijednoga časa. Groznica je popustila; što liekovi, što

bajanje starih susjedah, što ih Kata bješe u pomoć prizvala, pomogoše; — al nemogu da pomognu od one nutarnje groznice, koja im dušu prži, a srdce užasom steže. Za to deset danah prošao je ubogi Mitar sav pakao, kako je dug i širok; i da mu je dano od Boga perom slikati ono, što vidì i u mašti svojoj doživì: to bi slika njegova pakla živahnostju i razlikostju daleko nadkrilila sve strahote Dante-ove. Tud on prolaziaše, pratjen mjesto rimskoga pjesnika od sluge svoga Jerka, preko drugojačijih ponorah i sretaše drugojačije mučenike, nego što se ikada mogoše zametnuti u glavi slavljena pisca „božanstvene komedije." Mjesto tužnih sborovah velikih kraljevah, svetjenikah i drugih griešnikah, što ih Bog za njihove opačine odsudì na vječite muke, kazivao bi nam on za cvilnu četu lutrijašah i vragozovah, za koje je vlada paklena izumila posebne, preoštre muke.

Tako izmučeni i nakaženi do zla boga sjedjahu gospodar i sluga svaki na svom stolcu u sobi, kadno Mitar slabim glasom progovori ovako:

„Hvala Bogu, opet smo koj čas sámi. Gospodarice neimá".

„Neima gospodaru."

„Kako je tebi, Jerko?"

„Bijaše već podobro; ali evo nove biede."

„Kakove za Boga? je li iz kolibe sve izpremljeno?"

„Baš to! — da vam kažem. Po vašoj želji zamolim onomad moga druga Andriju, da ode brže bolje u

vinograd i sve, što u kolibi nadje, ovamo donese. Moradoh mu kazati sve, što i kako je bilo, inače bi me težko bio poslušao. Donesav on stvari ovamo, razvežem ponjavu; kad tamo, ali me sve one groze opet spopadoše, kad medju ostalim kršom zagledah — i rep vražji, onaj isti rep, što ga je imao, a ja ga dobro upamtio; jer kao da ga ovaj čas gledam, kako ga je medju noge podvio. U onom strahu uzmem ga u krpu i odnesem u svoju komoru, te ga strpam pod uzglavje; — ali od to doba više neulazim u nutra i već sam dvie noći prespavao pod kolnicom; — što ćemo sada?“

„Što ćemo! — Ti pitaš što ćemo? Amo s njim; kad on meni dušu, a ja njemu rep.“

„E dobro! ja još volim, samo da nije u mene. Vi se s njim popràvite; a od mene dalje mu kuća. Ala čudan ti je rép u vraga: baš kan' da je lisičji.“

„Kakvi mu drago, vražji je. A što ga izgubì, to bi mogla biti sreća po mene. A moj Jerko, što sam ti se napatio! Već sam zato zavriedio, da me Bog oprosti.“

„A da što su muke paklene?“

„Šuti! zaniemio da Bog da. Što bi me imao tješiti i miriti, to mi još o paklu govoriš, kao da ga nisam već desetput gledao i pretrpio. Misliš li ti, da je šala, kada znadeš, da ova duša, što je u tebi, nije tvoja, nego — tudja, i to još čija? Koliko sam putah za svoje bolesti ustajao i u zrcalo hukao, da vidim, kakova mi je. Sve me strah bijaše, da neće staklo pocrnjeti od nje;

da neću zagledati što crno, krilato — znaš već što. Jao, jao, — opet me muka spopada. Jerko! bježi! bježi za Boga! Ovo, što s tobom govori, nije Mitar, gospodar tvoj, nego djavao, što je unj usio! Zar ti neudara po sumporu? Zar nečuješ, kako krili leputje, kako se dere i kako mi nokti po utrobi rije? — — — Jao! moja glava, razpasti će mi se! — moje grudi, razvaliti će mi se!"

„Umirite se gospodaru! ja kriv, ako nebude dobro; valja vragu da rep izkupi; neka dodje; ja ga se više nebojim; gorje biti nemože, nego što je bilo; a kada bi čestje bivalo, vjerujte mi, da bi čovjek na posljedku obiknuo i s njim drugovati."

„Pravo kažeš, moj Jerko; hodi da te poljubim. I ja mislim, da će vragu biti više stalo do repa, nego li do jedne kukavne duše. Medju toliko tisućah za jednu se gledati neće; a njemu je opet sramota, da medju drugimi vragovi kusat hoda i da mu se sav pakao smije, misleć, da su mu rep gdjegod odsjekli. Takova se šta možebiti od kad pakao stoji nije dogodilo, pa neće ni on htjeti, da se njim rug tvori. Moram ti upravo kazati, da me taj rep puno slobodi i nemalo svega straha rešava."

„Tako, tako gospodaru; — ja se nadam, da će biti sve, kao što je i bilo."

„Da — da — da; ali — gle — gle" — progovori veselim glasom gospodar, lice mu se razvedri i poteži

na njem oživiše — „kako, Boga ti, na lutriji; nečuješ li, sto je sve ovo vrieme izišlo?“

„Jučer i meni prviput na um dodje da pitam. Njekoliko dvojkih — i više ništa.“

„Ono je drugo ostalo za nas — je li brate Jerko?“ primjeti tobože šaljivo gospodar; „ja mislim, da na lutriju metati i vragove dozivati nije svejedno i da nam nemože škoditi.“

„Tà nikomu se nismo zavjetovali, da ćemo se kaniti lutrije; a zašto da nemetjemo, gdje smo možda jednim korakom u zlatnih dvorovih sreće, za kojom se toliko trudismo.“

„Pravo veliš; sutra ćemo opet početi. Vragove dozivati, — to ne. To je lud i izmislio; ali na lutriju metati — od toga još nikoga nije vrag odnio.“

U taj čas uzdahnu nješto na kućnom tavanu: „A Bog ga ubio!“ i za malo časovah nastade novi dogovor izmedju majstorice Kate i kóne Marka — u kući njegovoj.

U večer toga istoga dana prikrade se, da nitko nevidi, u kuću kóno Marko i zatekavši, kako je ugovoreno, komšinicu Katu u tamnoj kuhinji, pride k njoj, uhvati ju za ruku i reče:

„Dobra večer komšinice, evo me.“

„Dobro mi došli, kóno; s vami je uviek dolazila sreća u kuću.“

„Da Bog da i sada. Leže li ona hrdja?“

„Baš da je hrdja, kóno moj. Liepo sam se već radovala, da će bolest i s njom mahnitost svoju preboljeti; al kad danas čuh na tavanu kleto ime lutrije, opet me iznova opali grom. Vidim, da opet neće biti dobra. Modrice s ledjah, a ludost s nova u glavu. Liek bijaše baš pojak; ali za onu njegovu žuljevitu kožu i dušu preslab. Eda bi Bog dao, da ste što sigurnijega izumili.“

„Pogledajte, da li spavà.“

Na to ode Kata tihano u sobu i domala se vrati.

„Zaspao je i to tvrdo, sve ga hrka stoji.“

„Tim bolje; amo mi sada ponjavu i filgjan; krinke evo, liepih, nježnih obrazčićah, da ih ni sama boginja nemože imati ljepših. Ima li malo žesti, da vidivši pakao, vidi danas i slavu nebesku.“

„S mjesta kóno. Kako rekoste, tako je sve priredjeno.“

Na to se Marko zagrne ponjavom, lice prikrije krinkom, a u ruke uzme filgjan, te zapaliv žest u njem uputi se lagano u sobu. Prikučiv se sretno postelji, pst-ne njekoliko putah i kad vidi, da se Mitar iztiha búdi, počeka dok otvori oči i onda glasno zavikne: „33.777 ! ! !“ te svečanim korakom, kao što stupaju bogovi Homerovi, izidje iz sobe i brže bolje kući. — —

Mitar ostade sjedeć zadugo kao niem na postelji. Onako bijaše našemu velikomu apoštolu Pavlu, onako Mojziji, Iliji, Zakariji i mnogim drugim, kada ih obasjà svjetlost nebeska. Po tom si stane oči iztirati, da vidi, eda li je istina, ili je san. I káda se podpuno razabra, zalomi rukama i jecajuć od radosti sám sobom ovako progovori: „Zdrav da si mi angjele božji, srećo i spase moj! Nisam vriedan ni dostojan . . . ali neka bude po rieči tvojoj . . . ali da!“ — i dohvativ bjelicu, upiše na tablici 33.777. — „O kakvi su liepi, pa sve jednaki! prosti, ali duboko-tajni. Mudrost ljudska zaplitje, a Bog razplitje; a božja volja prosta je i jednostavna, pa je opet nitko zamrsiti nemože. Ali što ću sada? Da legnem i spavam, o tom ni govora neima; a da razabirem — nesmijem. — Jerko! Jerko!“

Kata, znajuć dobro što je, nadre se tužna smijati; a Jerko čuvši, gdje ga zove, digne se ljutit sa slame i zagrnuvši se bielcem, dodje mrmljajuć u sobu i prodre se:

„Što je opet; koja vam je nevolja? valjda vam još sve jednako hoda vrag po glavi. Ako li to tako uztraje, ja vjere mi odoh bez traga, pa onda mučite, koga vam drago.“

„Nije, nije, srdce moje; evo sunca i pred naša vrata! Što smo patili, patili; sada će se valjda sve izvrnuti na bolje. Ovaj čas me nješto probudi i kad mi se oči otvoriše, imadu što da vide. Žena u bielo obučena, liepa, kao što angjeo biti može; lice joj kao da

si posuo ruže po bielu sniegu; stade mi do postelje, i — —"

„Dosta je, dosta. Ja tim prikaznim više nevjerujem. Otvoriste li vi dobro oči, da nebì onaj naš prijatelj iz vinograda, došavši po ono, što je ostavio?"

„Nebuni me, nesretniče; gdje je još djavao u bjelini hodao po svietu; gdje je u njega ono lice; gdje je paklu ona blaga svjetlost, koja nesvietli, već zasljepljuje, a nevriedja, nego razblažava i dušu blaženstvom zatapa?"

„Hm! hm! pa reče li štogod?"

„Reće, ali samo meni; a ti i drugi znati ćete, kada bude vrieme."

„A hoće li štogod onako za naš posao — —?"

„Hoće, hoće, ali treba šutiti. Znaš, kako se u evangjelju veli sad ovomu sad onomu: idi, ali da nisi govorio nikomu ništa. Ti ljudi nisu radi, da se telali po svietu, što su učinili komu."

„A hoće li mene štogod zapasti?"

„Biti će nam svim dosta. Sada možeš mirovati, te koj grošić i više popiti, nego li dosada. Mirovati i čekati, to je tvoje. Male lutrije neću više ni da gledam, a netreba ni tebi. Ti meni ostaješ u ostalom, ma se kako stvari promienile, onaj koj si i bio. Ja sam čovjek, koj se u dobru ponieti neću. Ako i bude hintov, sobe gospodske, svilene haljine, jela izabrana: a ono ćeš ti sjediti spreda na hintovu u odjeći zlatnoj, te ništa drugo nego gledati, kako debeli i zobni hatovi biesno grabe,

hop! hop!; pa onda, kada se kola ustave, skočiti, vratca otvoriti, mene pod ruku uzeti, pokloniti se i reći: zapoviedajte vaša milosti! To sve samo pred svietom, a na samo ćemo ostati stari prijatelji. Tebi će biti jedna soba, kao pridvorje rajsko: tu ćilimi, svake slikarije, mehki stolci sjedaći i pružaći, pa tud da razbaciš i noge i ruke, te kad tko dodje, da mu rekneš: počekajte malo, moram vidjeti, da li se je nj. milost obukla; a ja ću, kad zapitaš, je li slobodno, reći ovo ili ono: slobodno je, malo sam boléšljiv, neka sutra dodje, i tako dalje."

„Ja nemarim gospodaru; Bog bi dao, da kakogod izpuzimo, vi iz vaše slanine, a ja iz mojih dronjakah."

„Što slanine, — kakovih dronjakah? bhu! bhu! — Pa onda, kada ja uzmem svoju Katu pod ruku, a nje sve sušanj stoji, a ti za nami: na šeširu ti zlatna ružica, oko vrata i rukuh srebro se prelieva, čižme sa ostrugami škripe . . . kako će nas zavistna svjetina gledati i pitati: gle! gle! što se to učini od Mitra; tà je li ono Jerko? Nuto Kate! tko bi ju poznao? kako su pústi podizali glave! — Tako će govoriti opak sviet, a mi ćemo uzprkos još boljma glave zabaciti, rukama razmahivati, na sviet se izkašljivati, nikoga negledati. — Što veliš Jerko na to? — A kóno Marko, on će od toga dana, evo moje glave, početi metati na lutriju, nebi li nas kakogod stigao. Onda ću ja njemu, kao što mu rekoh, kazivati priče."

„Sve je to liepo; ali samo na vrbi svirala."

*

„To je moja briga. A sada hajdemo opet spavat: ti na slamu, a ja na debelu ponjavu, dok nebude drugčije.“

„Lahku noć gospodaru! gledajte, da do sutra nebude sve prazan san.“

„Ovako se nesanja; lahku noć!!!“

6.

„Huj! huj! Veselo Mitre! došao je i tebi spasovdan, pokucala sreća jedared i na tvojih vratih, procvale ti ruže i ružmarini na stazi života, mjesto stara drača i korova! Mili Bože! Sirotinja je briga velika; dan na dan hrani, poji, odievaj sebe i svoje, a neimaš odkuda; kad god se zaište, ćuška za uho; a kad god se dade, rana duboka; a kad se nemože, bol preljuta; — ali ni bogatstvo spavati neda; gvozdeni kovčegi — i oni težko dušu pritištu; neznaš kud ćeš s novcem; izvijaš sve načine, kako da ih poharčiš, pa nikako na kraj doći nemožeš. Srećo, pusta srećo, jel moguće, da si se i samnom jedared posestrila! — Jesi! jesi! — Onaj san nelaže; a da on i laže, sad istinu već nitko u laž nepretvori. Po svem gradu ide od ustah do ustah: Mitar — â Mitar, to je sad gazda! 33.777 svim je na jeziku, i djeca ga već naizust znadu; tomu se broju sve danas klanja, sve mu se divi; a ja kad se pokažem na ulici, lete kape i šeširi: sluga ponizan gospodine Mitre, čestitam vašoj milosti, priporučujem se! A ja, kao čo-

vjek, koji u dobru neću da se ponesem, velikodušno svakomu odzdravljam i samo izpod oka motrim i mjerim prijatelje i neprijatelje te u sebi odlučujem: ovoga ću pomilovati, a ovomu nikad oprostiti neću, Kono Marko: ehvala prijatelju Mitre! klanjam se, opet je izišlo na tvoje. — Znam da je izišlo, kono Marko; de pričaj sada! Bit će dobro, kada dodješ: Mitre, ded pet sto, ded hiljadu forintih; premaklo mi se novacah, i tako dalje. — Al je Marko opet čovjek. — No odkuda sviet znade za moj broj? Kako sam ga sretno dobio i kupio, spravio ga u ladicu u deset zamotakah, pa se opet znade. Al da! danas je već sedmi dan od vucidbe, a tolika sreća daleko se čuje. Huj! huj! koliko je samo to? Po svem svietu glasati će se, sve novine pisati će o sreći mojoj. Mnogi bogatar, koj je dosad mislio, da je samo njega Bog stvorio, da se u novcu valja i drugi sviet preko oka gleda, reći će sada: gledaj ti toga! To će se gòvoriti u Beču, Parizu, Londonu i svuda, gdje je majdan novcu; a ja ću pod ovim svojim poderanim kròvom i u ovih masnih hlaćah pucketati prsti i misliti si: baka momče, kao da ste vi sreću pod zakup uzeli. — Ali da! sjutra je slava u mene! toliki gosti, a ja se ništa nebrinem.“

„Ej Kato, pošalji mi po Marka!“

Za čas dodje Marko.

„Brate Marko“ reče mu Mitar, uprvši se o jednu nogu i tapkajuć njom, a ruke turivši u džep — „ti znadeš, kako sada stojim i rad ćeš mi učiniti ljubav, za

koju se možeš nadati stostrukomu uzdarju. S velike sreće metnuo sam se u trošak. Sjutra hoću njeke prijatelje da podvorim, neka se vesele sreći mojoj. A nješto sam i kod majstorah naručio, pa hoću i pošteno, kao čovjek bogat, da platim. Ded mi dakle do četiri stotine forintih, evo ti pisma na četiri hiljade.“

Marko ga tužno pogleda; al valja, što je počeo da i izvede, te opet ljubezno i pun udvornosti odgovori:

„Kako da nedadem, brate Mitre; davao sam i prije, a kako da ne sada. No se uztrpi sjutra do večeri.“

„Svejedno, dan prije ili kašnje. To sam te hotio moliti; a sada budi mi zdrav.“

Marko mu se pokloni i ode.

„Bože moj, kako se vremena mienjaju!“ nastavi Mitar svoj monolog — „čovjek ovaj, koj me je prije toliko korio, grdio i samo od smiljenja kadkad me iz blata izvlačio, sada mi se evo klanja. O zlato! o blago! ti si car, ti Bog svieta ovoga; neklanja se to ni vražji Mitru, nego sve tebi.“

„Mitre, što ćemo zaklati za sutra?“ propita kroz vrata Kata.

„Bhu, bhu, što ćemo zaklati? — to je pitanje! što ćemo zaklati.“

„Da!“ prodre se Kata „to treba znati; ona dva purana ili tele?“

„Kakovo tele, sakr...? kolji kravu i gdjegod što uhvatiš. Gdje je jedno, tud danas mjesec danah može

stajati stotina; kolji sve, što ti pod ruku dodje, nežali ništa; to je jedan dan, al vriedi za milion milionah drugih.“

Kata se kriomice nasmije i zalupi vrati; al se za malo opet povrati i najavi stolara Mocla.

„A drago mi je, drago mi je, majstor Mocl; jeste li vi već gradili kadgod ormare za novce?“

„Gospodaru... ol da reknem gospodine Mitre, nije nužde bilo; al ako treba, znadem i to.“

„Ha ha ha! nužde; kakove nužde, gdje se grade ormari za novce! Pa onda, „ako treba!“ Kako nebi trebalo! Vam netreba za vaših pet grošićah, to znadem; al za dvie stotine hiljadah, velim, dvie stotine hiljadah, mislim da je uviek trebalo i da će trebati.“

„To je istina, vaše gospodstvo; al to je prviput kod nas, kako sviet stoji.“

„Tako, tako moj Mocl“ i plesne ga rukom po ramenu, „a sada da vam kažem, kako želim imati taj ormar. Najbolje što imade drvo orahovo, spolja liepo na smedje usvjetlano; cio ormar na dvoje razdieljen i za svaki predjel posebna vratca; u donjem ovelike ladice uzduž za krupnu novčurinu i kojekakve papirine; a odozgor tri do četiri reda sve malih, sitnih ladićicah, što se tajno otvaraju i zatvaraju, da nemože svatko svoga nosa tamo imati. A kad se jedne ladice spreda povade, a ono da za njimi budu opet druge, isto kao i prve. Tako mi uredite; a kad bude gotovo i vi svoje liepe novce za

posao primite, onda ili se odmah otrujte ili mi se svimi bogovi zakunite, da gradjevine ormara nikomu izdati nećete. Nije šala, toliki novac, — što vi mislite?"

„Biti ćete služeni, gospodine; a kako ćemo za cienu?" —

„Računajte, kako vam je volja; što stane u jednu ladičicu dukatah, to je vaše."

„Hvala liepo; a kada da bude gotovo?"

„Čim prije; ja ću doskora po novce; a kada ih donesem, valja da bude kuda ću ih spraviti. Vi znate, kako hrdjava svieta danas imade. Znam, da su tu hiljade izbuljile sada oči na mene, kao gladne vrane na mrcinu, do koje nemogu. Jedni misle, sada će Mitar zagrabivši jednom i drugom rukom bacati na sve strane; tud se sad javljaju rodjaci, sve devete peći omela; prijatelji, za koje se prije nikad znalo nije; kršteni, krizmeni i Bog sám znade kakovi ne jošte kumovi, i izvode po najtanjoj krvi jedni rodbinstvo, drugi prijateljstvo, a treći kumova kumstva kumstvo. To su jedni; a ima ih, koji su možda na posljedku pošteniji od prvih, te sude: ako l' nedodjemo do ništa dobrim, a mi ćemo silom. To su oni nezvani gosti, od kojih se je zemlja najprije očistiti, pa onda reći moralo: hajde Mitre po svoje novce. Bog zna! — živ otići, a mrtav doći."

„Mrtav doći — kako to govorite?"

„Šuti nebore, to zaudara na bogatstvo; kod ovolika novca može čovjek ludo govoriti, pače i budalom obstati.

Novac i ludost, to su dva druga, koja se dobro slažu. Misliš ti, da gdje je pun kovčeg, da tamo nemože biti prazna glava! Pače sreća u čovjeka luda to ti je obično znak puna kovčega. Koliki bi po onom, što je sám sobom vriedan, već odavna bio lipsao; al mu je ruka zlatna, pa je sav zlatan; trbuh pustio i podvoljak objesio, a mnoga čestita duša, koja sja dobrotom, a ne zlatom, usukala se kakono pritka o pasulju. Tako je na svietu, što ćemo; jedan vara onim, što nije; a drugomu se neda da pokaže ono, što jest. Zato, rekavši sve u kratko, uz blago netraži pameti; i ako danas sutra čuješ i ludih stvarih od mene, a ono valja da misliš, da ima patenat i na ludost, a to je bogatstvo."

„Vi mudro govorite, gospodine Mitre, kano da knjige pišete."

I gorje mi je bilo — pa sada mogu govoriti. Medjutim, ja imadem još malo poslá, drugih naručbinah; a vi se brinite, da ormar skoro sgotovite."

„Bit će. — Vaš sluga!"

„Jest — sluga. Da ste mi zdravo!"

„Mitre, kolar već odavno čeka", vikne Kata.

„Neka čeka — i ja sam njegda tako čekao. Liepo ti je biti velikím gospodinom, ili bogatim čovjekom — što je na posljedku svejedno. Tud možeš sav sviet za nos vući, a on ti se opet mora klanjati. Kada sam ja njekoč dolazio velikoj gospodi: sluga pred vrati, deset satih pred podne: — „Molim vas, bi li mogao biti s

milostivim gospodinom" — „Baš se oblači, pričekajte malo." — Jedanaest satih. „Molim vas — — —" „Sada baš ručaju njihova milost." — Dvanaest satih. „Molim vas — —" „Vidite, da imade gospode, koja su preča; dodjite sutra." Tako sutra, tako preksutra i tako uviek. Čekaj kolaru! ali hajde —

„Unidjite."

„Na vašu zapovied —"

„Imadete li gotovih karucah po najnovijem ukusu?"

„Ciena?"

„O tom nije razgovor; nego imadete li gotovih karucah po najnovijem ukusu?"

„Gotovih neimam, ali ako zapoviedate —"

„Jest, zapoviedam; karuce sa dva sjedala pod krovom, da se može i najveći čovjek pružiti u njih, kako mu volja; za četiri konja; sve od čista gvoždja, što od gvoždja biti imade; na zeleno oličene sa grbom — — e! to ćemo poslje."

„Bit ćete služeni; dokle?"

„Za dvie nedjelje danah najposlje Da ste mi zdravo!"

Na isti način primi to popodne još njekoliko majstorah i umjetnikah gradskih, medju kojimi posljednji bijaše čivut Kefteles, kod koga naruči dekoraciju za sutrašnji objed, — prešan posao, na koj valja da se potroši sva noć, al za dobre novce.

Tako se nagospodovavši to popodne i večer, izjede po običaju malo crna kruha i suha sira te izpuhujuć se,

kao da se je najio samih gnjetelovah i napio šampanjskoga vina, legne pod onaj svoj otrcani pokrovac i stane sanjati o salonih, audiencijah, ekipažah i drugom gospodstvu, što si ga je upilio u glavu.

7.

Sjutra dan pod večer sve se po kući Mitrovoj užurbalo, i domaće i najmljeno. Jedni sjenicu u dvoru dogotavljaju, drugi stol steru i jela postavljaju. Kata je u kuhinji, zapregla se i zasukala te kuha i peče, sve je huka stoji; a Mitar se zamišljen po sobi gore dolje šetje i goste dočekuje. Sobe su mu tiesne, pa im je prostro u dvoru pod sjenicom.

Gosti jedan za drugim dolaze, i kako koj dodje, tako se i s Mitrom rukuje te čestita; a on, s nova od pete do glave odjeven, čestitke prima, na nje odgovara, goste posadjuje i razgovara.

„Večera je na stolu“ zovne jedan od slugah, „izvolite.“

Mitar goste reda, kako je tko stariji i uglednîji. Po stolu su bieli stolnjaci, a čim se jede sve je liepo i skupocjeno, od susjedah još za ovaj put pozajmljeno. Poviš stola, gdje je pročelje, namještena slika „sreće“ u prilici žene. Na razmotanoj artiji, što ju drži u lievoj ruci, napisan okrupnimi znakovi i razsvietljen broj 33,777.

Družtvo jede, pije, al slabo se tko šali i veseli.

Dodjoše zdravice.

Kono Marko usta i nazdravi: „Da nam Bog živi domaćina, kojega se sreći danas veselimo. U njoj se nepooholio, već nam prijatelj ostao, koj nam je i bio. Blago prolazi, a pravo prijateljstvo ostaje dovieka. Bolje da blaga nebi, nego da se po njem grieši. Ljepše je pamet steći, a blago pogubiti, nego li u blagu dušu pogubiti. Ele Bog nam ga živio na mnogo godinah — koliko kapljih, toliko godinah!“

Kucnuše se i izpiše.

U tom stupi u dvor listonoša i preda Mitru list.

„Odkuda list Mitre?“ povikaše svi gosti u glas, a u taj čas Marko se diže i otide.

Mitar ništa nespazi, već se on u list zagledao te pogadja odkuda je, što li je.

„Otvoraj ga Mitre“ povikaše opet gosti.

On ga razpečati. Kad al u njem ništa nego štampani brojevi od posledñje vucidbe. Pouzdano list razmota; nu kako unj zaviri: probliedi kano krpa, usnice mu uzdrhtaše, kose se naježiše, žile odskočiše i težkom mukom potisnu mu se iz grla jedna samo, ali strašna rieč „izdaja!“ i pade obeznanjen preko naslonjača stolca, na kom je sjedio.

U tom stupi u sjenicu vrag, onaj isti vrag, što mu bješe došao u vinogradu, u istom odielu i bez repa. Oko vrata kovčeg objesio, a pismo za prsa zataknuo i postanuvši kod Mitrova stolca, pogleda ga oštro i reče:

„Evo novci!“

A on se trže kao biesan sa stolca; sve van sebe oči izbuljio, a šake kruto stisnuo, te što ga grlo nosi, izdrie se:

„Neću novacah, nego dušu mi vrati.“

„Hoću, no prije ti meni moj rep.“

„Vodite me u sobu, da mu vratim rep.“

Povedoše ga u sobu, a vrag za njimi. U sobi prozori i kapci zatvoreni, da se ništa nevidi i da mu se je težje razabrati. Od gostih se njeki smiju, a njeki ga žale; al je svim drago, što će liek pomoći.

Mitar doškleca k postelji, rukom se maši pod uzglavje te izvuče lisičju repinu i, odvrnuvši oči od nje, pruži ju vragu:

„Evo ti repa, vraže.“

A vrag potegnuvši izza prsah pismo, pruži mu ga i reče:

„Evo ti duše Mitre, pa ju unapred bolje čuvaj.“

To rekavši vrag ode, a ostali Mitra povale na postelju, da se izspava. Kada se izjutra prene, prvo, što ugleda, bijaše ono pismo, što mu ga vrag bješe ostavio. Veseo nad izkupom duše, skoči se na noge i dohvati pismo da ga pročita. Sladko se je spominjati nesreće, što nam je iznad glave sretno premahnula; i dužnik s veseljem njekim gleda težke obveznice, pošto se je jedared duga riešio. — No čudom se začudi, kad mjesto onoga kobna

zapisa ugleda poslanicu svoga kone Marka, koj mu ovo piše:

„Dragi moj Mitre; vrag onaj, što te je toliko namučio, bio sam ja. Eda bi ti nakon težka stradanja tvoga bio andjeo spasa. Vidiš, da se o tudjoj muci živjeti nemože, nego da svaki valja da se uzda u se i da se svojim trudom i znojem prometje. Mahni se dosadanjega teciva, ili da bolje reknem raspikućėnja. Ono četiri stotine forintih, što ti dadoh u zajam, neka ti bude. Ni u mene neima odviška; ali ih neću žaliti, ako te budem izveo na pravi put. Troškovi jučeranjega dana namireni su; a od onih gospodskih naručbinah tvojih neće biti ništa. Ono je sve medju prijatelji ugovoreno bilo. Neboj se nikakove sramote; nego budi uvjeren, da će se sve veseliti izbavljenju tvomu. Budi pametan i primi ovaj moj svjet onom pripravnostju, kojom sam ja nastojao o dobru tvom. Budi mi zdrav. Tvoj Vrag-Marko."

Mitar ostade malo zamišljen; al mu u jedan mah udariše suze na oči, koje uprvši u lik Krista-spasa, što mu visjaše u sobi, diže tri prsta i zakle se Bogom i dušom svojom:

„Nikad više!!!"

I od to doba nije se više vidio u sbirnici grada N. Mitar Kuburdjić.

II. (1855. Neven)

Ulomci iz lomna i krševita života jednoga starovierskoga pučkoga učitelja.

1.

Da je tko u oči dne 15. kolovoza g. 18.. prošao glavnom cestom sela R...., to bi bio u svestranoj tami kod inače vedre i liepe noći opazio razsvietljene još prozore učiteljskoga stana; i da nebi dviuh šarenih pregačah, kojimi je gospodja učiteljica prozore iz nutra zastrla, da negleda svatko tko prodje što se radi u sobi: to bi bio vidio liep i zanimiv prizor, koj je zavriedio da se njim poigra šaljivi kist koga vješta živopisca i da se natiska u kom od onih listovah, kojim je zanat da bezposleni sviet zabavljaju što no vele na tudj račun; bio bi vidio, kako uza prostrt stol sjede dva čovjeka, trošeć poslednje ostanke obilne, kako se vidi, večere. Jedan je od njih čovjek vremešan, prevalio možda do preko četrdeset godinah, a drugi nješto mladji. Jedno je

domaćin, učitelj Pavao Čuturić, a drugo mu je gost, Lovro Nevolja, učitelj kao i on. Domaćin slavi dvadesetu godišnjicu svoga učiteljevanja, i u-to je ime zazvao si prijatelja i susjeda, zaklao poslednju gusku i izciedio poslednju kap vina iz smjerna sudića, koj mu je čas pun, čas prazan, kao mjesec, samo što više prazan nego li pun. Sjeli su jedan naprama drugomu, kako su ostali sjedeć kod večere; jer je već težko proračunati, da bi bilo priličnije, da sjede jedan do drugoga. Gost naslonio glavu na obe ruke, uprvši se laktovi o stol; s obe strane zavukao prste u guste brke, a nos uhvatio u sriedu te izpružio vrat preko svieće i tako sjedi driemajuć na jedno oko, a drugim nješto mutno gledajuć. Kako nam se domaćin drži, rekao bi da on nješto pripovieda, a onaj drugi da sluša.

Na stolu stoji u kositernoj zdjeli okostnica poslednje guske sa gdjekojim još parčetom mesa oko kičme. Oko nje tamo amo druge prazne zdjele i tanjiri, dvie tri boce, dvie šaljice bez držka i jedna bukarica. Tim neima gospodarah, jer sve drugo u kući već spava, osim dva prijatelja, koji neće da su se uzalud sastali, nego da se svojski porazgovore. U istoj sobi leži kraj peći jedno diete u kolievci, a drugo u koritu; a u drugoj sobi nebi znao tko je, da dobri mjesec, noćni putnik, ustavivši se upravo nad kućom učiteljevom nesvietli i kroz prozor i kroz tavanice u sobu te razsvjetljuje dvie postelje od biela jelova drveta i u jednoj od njih nješto malašno,

živo, crveno i oveliko, kao dobra paprika, što se tekar po dužem smatranju razpoznaje da je nos gospoje učiteljice, osim koga su joj sve ostale dražesti pokrivene bielom ponjavom i sámo lice duboko medju uzglavje propalo. Ostalo živo i neživo pokućtvo samo ćemo napomenuti. Do matere leži jedan sinčić, od koga se ništa nevidi, a u otčevoj postelji drugi. To je dvoje već odraslo djece. Obitelj dopunjava velik šaren mačak, što pod stolom prede.

„Pazi brkovah, Lovro!“ To je prvo, što čujemo od domaćina, skrbećega nježno za ono još brkovah, što je gostu preostalo od prvoga požara.

„Mahni se, pazim ja na brke; već mi reci ono, što sam te pitao. Dakle danas dvadeset godinah, kako si ti ovdje učiteljem. Evo ima već davno, što se mi dvojica znademo, pa mi još nikad nepripoviedì, kako si došao ovamo.“

Domaćin neodgovoriv ništa, uzme bocu od kisele vode te ju iznese napolje i dade momku, što hrkaše pred vrati, da donese vina, i vrativši se rekne:

„Počekaj malo brate, da si grla okvasimo.“

U tom dodje vino, i kucnuvši se izkapi svaki svoju čašu.

„Sada slušaj, da ti kažem, što si me pitao.“

Gost se namjesti, kako će mu biti najnaručnije, a domaćin se nakašlje, glavom njekoliko putah tamo amo

mahne i tom prigodom šeput rubcu, koj mu je već bio iznad lievoga ramena, sasvim u zatiljak satjera.

„Moj brate, samo da znadem, gdje bih počeo. Ti veliš, da si, kao što nisi, veći čovjek, nego što jesi, da bi se o tebi mnogo pisalo i govorilo. A ja ti velim, da si ti u tom pogledu prama meni patuljak — pače ništa. Da nije udes šarovit, kao što jest, već da ide sve na svietu pravim putem, već ja nebih ni znao kazivati o ovom, što ću sada da kažem, za toliko bi morao izčeznuti sedlarski šegrt pred onim, što bi ja danas biti morao."

Pri tom udari rukom o stol, glavu u vis digne i prestane njekoliko časovah, da vidi što će na to prijatelj — koj medjutim driemaše.

Žena se probudi i zagrmi: „Lagano aveti, što si pobiesnio?"

Učitelj se strese od straha, kao da je pukao grom, a prijatelj mu se iztriezni te ga poplašen pogleda. On pako, stisnuvši šaku pod stolom, namigne okom prijatelju u drugu sobu i rekne šaptjuć: „Jao! vidiš li što je to; doći će i na nju red; samo slušaj, a nedriemaj."

„Rekoh ti dakle, da ja sám sebe danas poznao nebih. Ja sam čitao i slušao o tolikih ljudih, koji su istim putem išli, pa su postali veliki ljudi. Što ja nisam, to je iznimka. Viditi ćeš, da je mene njeka sudbina na visoko gonila; ali kao što svaki čovjek imade svoga nečastivoga, tako sam ga imao i ja. Sreća bi me na svojih krilih poniela, a on uzamši me za noge „nećeš Pavle Ču-

turiću, jok vala“ i tako sve se penji i padaj. Moj otac bio je mali trgovčić, koj je od bezposlice takodjer nješto učio, i uvrti si u glavu, kako sam mu bio jedinac, da od mene štogod učini. Svršim početne škole i podjem u latinske. Na tom se osnivahu njegove nade. Neznam nikada, kako to biaše, da su me uviek držali za nevaljala djaka. Ja sam istina djakom malo učio, ali sam mnogo mislio; i da nisam uza to imao tu pogrešku, da ništa pod nebom neznadoh kazati, bilo bi se drugčije o meni mislilo i govorilo; a ovako, kako sam bio smjeran i šutljiiv, svi su me držali za lolu; jer sam ja već onda kose na oči tjerao i u odielu navalice nemaran bio, kao što sam slušao za druge velike ljude. Kraj svega toga nije se nijedno šiblje izderalo, kojega se ja okusio nisam, a u razrednici bijah uviek poslednji. Poslednji! pazi dobro. Već odtud vidiš, da je u mom životu išlo sve naopako; „nećeš Pavle Čuturiću prvi, nego upravo poslednji.“ E dobro, poslednji pa poslednji; ali nije razrednica sveto pismo. Tako mišljah u sebi, sve se nadajuć, da će i moja zviezda napokon prosinuti, osjetjajuć živo u sebi, da sam vredniji nego mnogi od onih, što onda bjehu predamnom, te i danas nose zlatne dolame i krstove. Te tako šibaj danas, šibaj sutra, protukoše me kroz četiri škole. Kad na koncu te četvrte godine, dodje učitelj — što velim učitelj? — vrag moj! — on se prometnu učiteljem, — te dodje momu otcu u dućan i reče mu: „Znate vi što, gospodaru Niko! Vaš

*

je sin bitanga, lienčina, tokmak“ — i što je Bog dao pogrdah, sve to na mene metnù; „izvaditē vi njega iz škole, pa ga podajte na zanat, dok je vrieme. Nije on za knjigu, već za malj, šilo ili sepiju. Njekomu je Bog dao dobru glavu, a njekomu čvrste mišice; i vašemu Pavlu ako ovo drugo nepomogne, kod svoje će glave kruha prositi.“ Moj kukavni otac gledaše ga sav zapanjen, nemoguć vjerovati, da je ikad takov porod izrodio; a ja se, to slušajuć, nasmijah potajno, misleć u sebi: tikva tikvu krsti, pače da reknem ... dà dà! svejedno; ali ćeš vidjeti što poslje san reče na razkrstju života moga. Vrag bijaše, što ono momu otcu za mene govoraše iz učitelja četvrte škole; i on bijaše, koj ga uputi; jer ti valja znati, da su već stari mudraci držali, da Bog s njim dieli kadkad vladu nad svietom, kao mi dvojica ovu oku vina. To je samo za moje opravdanje. Moj me otac zovne i rekne mi: „E sine Pavle, kad ti ostaješ magarčina te magarčina, a ti šibaj na zanat. Govorio sam već s majstorom Lukšom i sutra ćeš k njemu.“ Taj Lukša bio je sedlar u mjestu. Ja dakako nemogoh se s otcem prepirati, niti mu dokazivati, kako ja nisam magarčina, jer on nerazumijaše drugo, do odsjeći za groš slanine, izmjeriti funtu sala itd.; a što je: quae maribus, composita, syntaxis i k tomu syntaxis ornata, napokon što je complexus svega pjesničtva, naime prosodia, o tom nemogaše biti s njim razgovora, — a i ti o tom slabo što znadeš. Osim toga znadoh ja, odkud taj vjetar

duva i što će odtuda izići, te pristanem bez ikakovoga prigovora, da zamienim knjigu sa šilom. Nu nebijaše li već to njeka tajna slutnja moje budućnosti, da sam iduć na zanat sve knjige sobom ponio? O mom šegrtovanju neću mnogo da govorim. Po vàs dan djecu držao, sve u kući: gospodaricu, kalfe, djecu, mačke i pse dvorio; u kuhinji za vrati jio, na samaluku spavao; poslednji legao, prvi ustajao; napokon više batinah izvukao, nego li zalogajah izjio; odkud tko, udri po meni; il što uzfali, ili se razbije: kriv, nekriv: udri po meni; kud god se obazrem, vidim svoje ljute dušmane: u svakom kutu po batinu, a za vratih nemili krbač; i što bi njim i izmakò, to me dočekaju klete šake. Ako nikad, tud sam zaslužio krunu mučeničku. Nu ako se uzme, što sam ja upravo u to doba, gdje htjedoše da me batinami umlate, na svoju ruku u potaji radio, to se vidi očito, da je bdila nadamnom ipak promisao božja, koja si neda zakrčiti putevah svojih. Uzmi ti amo modra ledja, uši uviek nategnute, glava od samoga čupanja kao kokoš operutana, bosonog, više gladan nego sit, — a onamo gori u samaluku, u tom ležaju jadah mojih, u sieno zakopana moja knjižnica: moja draga biblika, moja gramatika pars II. i III. napokon syntaxis ornata; uza to još njekoliko knjigah više znanstvene važnosti; za krovom više glave vranilo, artija i sitno urezano perce. Slikarstva, kojim sam se takodjer njegda bavio, moradoh se u to doba okaniti. Medjutim nitko o tom neznadè

ništa, i tko bi bio slutio, da sam ja od samaluka gospodara Lukše učinio Parnas? I da je od mene kojom srećom postalo ono, što sam ja uviek mislio, danas sutra bi se taj samaluk skupo platjao. Bio je njeki pjesnik u Englezkoj, za koga ti sigurno neznadeš, velik pjesnik, koga se najsitnije stvari, bud da su prnje i olupci, još uviek velikim novcem platjaju, kao što se je onomad čitalo u novinah i ja zabilježih, nalazeć po pripoviedanju o njegovu životu njeku srodnost izmedju sebe i toga čovjeka, koga nikad vidio nisam, već taj put prviput čuo za njega. Tako isto, da je kod mene htjelo ići kako treba, to moja djeca nebi trebala druge baštine od mene, nego ovo malo što vidiš. Pitalo bi se za koju godinu poslje moje smrti: to li je sluga *(Stiefelzieher)*, to li je kapa, to li lula, to periš, dà i pero, kojim je pisala neumrla ruka Pavla Čuturića; što išteš za ovo, što za ono: „1000 for. — 500 for.,“ itd. To je samo exempli gratia. U to sam doba pisao svoj životopis, a osobito potanko bilježio sve muke i patnje šegrtovanja svoga. To djelo naći će se danas sutra medju mojimi pismi pod imenom: „Patnje za volju božju i ono, što ga — salvo jure divino — čeka, Pavla Čuturića, zasada sedlarskoga šegrta“ i pod mottom: „Tvrdji je čovjek od kamena.“ U isto vrieme sastavio sam njekoliko čestitakah uz novu godinu i imendane kojekakvih ujakah, stricevah, kumovah itd. i od nagrade što bi dobio, podmirivao bih troškove svoje književne radnje.“

„Nu sada „paulo majora canamus“ kao što stoji in syntaxi ornata,' i to će reći naški: „ali sad da čuješ, pa da padneš. . . . .“ Tud se već bješe dovršila borba izmedju moga crnoga prijatelja i onoga, koj je od božje strane nadamnom bdio . . . . Znaš ti Lovro, što se je dogodilo sa svetim Pavlom, mojim imenjakom, kad je jašio paripa u Damask? — Kad sam ja ono djakom učio, nisam mislio da će se isto dogoditi i meni. Tà ti se i nečudiš i nepitaš, što je? Misliš li, da je to stvar svakdanja? ili si možda i ti imao takova prikazanja? Nisi ne, moj Lovro! to su stvari izvanredne za izvanredne ljude. Ja štujem tebe i tvoju znanost i tvoju vještinu u mnogih strukah; ali malo ih je skupa s tobom, koji su oči na oči s višjimi duhovi občili. Nisu to vukodlaci i druge babje sablasti, s kojimi vi drugi posla imadete, — to su kćeri božje, neumrle Muze, s kojimi se je Pavao Čuturić na samaluku sedlara Lukše razgovarao, kao što se sada s tobom razgovara.“

To je učitelj ponješto žeštje rekao i pri tom nogom o zemlju udario čekajuć u svečanom položaju, što će na to prijatelj Lovro. Al ovaj se tekar sada iza sna prenuo, a i Bara se s desna na lievo u postelji okrenula; što-kad on spazi, stisnù zube od jada i šaptjuć reče Lovri: „Zar ti tako slušaš ono, za što si me sám pitao? Misliš li, da su moje tajne za krajcaru ili da se u vjetar govôre? Ti si prvi, komu to pripoviedam, i zato je vriedno da me slušaš.“

Lovro si oči raztare i njekoliko putah zine, zatim bunovno rekne: „Tà slušam ja Pavle, samo sam se malo zanio. Tko nebi slušao? Imà li vina? ja sam zagorio."

Domaćin iznese opet oku momku pred vrata te mu prišaptne: „Ovu na veresiu; neka piše s desna, da ju nebi upisao pod rakiju."

Vino se donese, napiju se, i domaćin nastavi: „Znaš li, Lovro, gdje smo ostali?"

„Znam brate, gdje se ono žena izdreknula; govori samo dalje."

„Žena se evo već od to doba drugiput probudila, a ja došao do obratnika svoga života, a ti sve to, kako vidim, prespao. No slušaj me barem sada; ovo hoću svakako da čuješ. Njekoliko danah prije nego što će me majstor osloboditi, učini mi se noćju kao da me njeko zove, glasom tihim, ali što čovjeku kosti ciepa. To nije glas ljudski, i tim se upravo razlikuje glas božji od ljudskoga, da i kad šaptje, a ono je gorje, nego li da grmi. Ako će jedna trublja na sudnjem danu biti dosta svemu svietu tako, da ćemo si svi uši začepiti kada zatrubi: to odtuda možeš suditi, kako se čuje, kad Bog ili njegovi ljudi s čovjekom govore na samo. Mene su obično budili vilami svako jutro, jer vikati nehasnijaše ništa; a ovdje mi samo nješto šaptnû, i ja se prenuh: „Pavle, Pavle!" — „Evo me! hvala na pitanju, što zapoviedate?" — i neznajuć, kako bijah mlad i lud, da se s božicami Muzami govori kao s rodjenimi sestrami.

— Otvorim oči i sagledam, — što misliš, koga? ženu mladu, u bielo obučenu, kao što se slikaju Muze — ako si kad slušao — i ona osmiehnuvši se na me, kao draga na dragoga, namigne mi i rekne: „Pavle, Pavle! mahni se ti šila; nije šilo za tebe; pero i knjiga je orudje za tebe!“ i izčezne. Ja znadoh, kuda to šiba; ali nehtjedoh nikomu ništa govoriti, niti što na svoju ruku činiti, nego ostavih sudbini, da ona radi što ju je volja. Pustim dakle da me oslobode za kalfu i otac da me u vandrovku opremi. Nu tu već sudbina bijaše izrekla svoj „non plus ultra,“ a to će reći: „nećeš dalje slaninaru Niko! tvoj je sin po krvi, a naš po Bogu.“

„Dosta mi je, Pavle, čudesah“ reče neuztrpljiv Lovró „nego mi još samo u kratko reci, kako si ovamo došao i gdje si se s ovom biedom“ — pokazujuć na ženu — „sastao. Meni je vrieme da se doma vratjam, imam i ja to zlo kod kuće.“

U tom se Pavao digne i ode u jedan sobni kut, te pogledav u vis tavanicam, rekao bi da nješto vrača.

„Tà još kosci izišli nisu, imaš nebore kada.“ Taj kut bila je zvjezdarnica učitelja Pavla Čuturića.

„Zar ti tako, Pavle, te iz sobe zviezde motriš?“ upita ga gost.

„Nije s gorjega, kad su noći liepe, gledati iz ove suzne doline u neizmierne prostore utjehe i nade preko groba.“

„To je kod mene još dobro; ja barem vidim samo pojedine zviezde, a ti ciele sustave. Al da ti pravo kažem, ja nisam toli pretjeran romantik i volio bih, da me dobre tavanice luče sasvim od carstva nebeskoga i da mu bude na čast sva ljepota njegova.“

„Tà već .... al da nastavim i svršim, jer ti je skoro zeman poći. Prije negó ću u vandrovku, odem na selo jednomu župniku, da u njega nješto radim. Tud budem dvie nedelje danah. Čovjek me taj sve to vrieme pozorno motrijaše i vidi mi na čelu, da sedlarstvo nije moj pravi zanat. Jednom kod ručka upita me, da li znam čitati i pisati? Ja se nasmijem i odgovorim mu u kratko latinski: „Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit“ — to će reći od prilike „i nesanjaš ti sokole moj, s kim govoriš“ — i reknem mu, tko sám i što sam. On bijaše dobričina i reče mi odmah na to: „Nikad bolje; hajde more, da te učinim svojim učiteljem.“ Drugi sedlarski kalfa morao bi se nad takovom ponudom snebiti; nu ja se samo osmienuh nanj i na sudbinu svoju; znadoh ja, što je to, i rekòh: „Zašto da nebudem?“ — Od njega se vratim kući i nerekoh od svega otcu ni rieči. On doduše opazi, da sam se nješto promienio u svom ponašanju, odielu i poslu. Od sedlarskoga kalfe ni traga ni glasa. Kratki odgovori, biel rubac oko vrata, knjiga u ruci dan i noć. Medjutim sam učio u našega mjestnoga učitelja orgulje, i od to doba zlo čujem. Napokon stiže pismo od župnika; moj se otac začudi i neznadè što da-

rekne; ja se odmah pokupih i odoh. Ovo mi je već treći župnik od to doba, i danas evo dvadeseta godina što služim."

„Pa kako, prijatelju, sa župnikom?" upita Lovro, koji inače, a osobito sada, nepazijaše razgovoru saveza.

„E kako! — On s menom kao sa svojim učiteljem, a nije njega ni briga za Pavla Čuturića; a ja s njim moram kao sa župnikom. Tako ima dosta stvarih na svietu, da stoje posve naopako. Nam se samo čini, da stoji sve upravo; ali koliko toga stoji na glavi, mjesto na nogama. Sviet je ovaj njeka vrst ropotarnice, gdje je sve razbacano jedno preko drugoga; kako je što palo, onako i leži. To je ono, što ljudi zovu slučajem, ali pametan se čovjek za to nebrine. Nu rekao bih opet, da kod nas učiteljah baš nigdje neima iznimke. Ja sam si jednom živo predstavljao stvorenje svieta i učini mi se, kao da je bilo od prilike ovako: Bog podieli svim ljudem, što će tko raditi; samo jedan zakašni na diobu, i toga prijaviše. Bog se zadugo obaziraše amo i tamo, što će početi od njega; napokon digne knjigu sa stola i dade ju tom čovjeku: „E brate, ja ti nemogu pomoći, već evo pa budi učitelj; ja ću skrbjeti i za te" — i od to doba sviet za učitelja nemari."

„Jako dobro; nu kako si se oženio?"

„Dugo sam sám o sebi živio; ali bi se raztužio, kadgod bi pomislio, da neću imati potomstva. U našega pokojnoga provizura bijaše kuharica, ova moja sadašnja

Bara; ona nam je obično poslje ručka kahvu utakala; te najprije namiguj, poslje pogladi, razgovaraj se s večeri pred kućom... ljudi to opaziše i oženiše me, veleć mi, da ću dobiti barem gospodaricu u kuću, ako ništa drugo. Al jedno nikad neznadoh, da je Bara u g. provizura i ključ od podruma imala; a to znaš, tko se čim bavi, to ga se i prima. Bara je dobra njiva; evo mi je dosada četvero rodila, a dat će Bog i još koje;.... inače ti mogu reći, da je sve ono, što se govori o nježnosti i blagosti koljena Evina, sve su to izmišljotine, kojimi se sviet vara, samo da se nezatare rod čovječji."

„Jezik za zube, ugursuze jedan, sude vinski bez dna i vrha, koj menom sebe izgovaraš; u krevet nesrećo, dok te nisam —"

Tu Pavlu jezik zape i umuknu; prijatelj mu se skoči na noge i uzam štap i kapu ode. Pavao ga izprati i vrati se u sobu.

2.

Vrativši se u sobu, postane kod prozora i metnuvši pršt na usta duboko se zamisli. On je običavao, kao i mnogi drugi veliki ljudi, koje sam ja u životu poznavao, kadkada po cielu uru govoriti sám sobom. To se dogadjaše osobito u svečanih trenuteih, gdje bi mu se duh sasvim oteo putenosti, te bi govorio i rukama zamahivao, neznajuć ništa o tom. Tako i sada stane ovako sám sobom razabirati:

„Gluho doba noći; mrtva tišina; slast za čovjeka, komu je sviet omrznuo te se barem koj čas osjetja samim, a muka za male praznovierne duhove. Ali da istinu kažem, što se toga dotiče, i ja, premda mogu reći, da sam čovjek u obće prosvietjen, opet se kadkada sám sebe stidim, kako me njeki čudnovati strah obuzme noću. To su utisci, koji su nam ostali od mladih godinah. Sve je uzalud; ja na priliku nikad, dok sam živ, neću zaboraviti one strašne, ali i znamenite noći, o kojoj sam malo prije kazivao Lovri i koja je riešila pitanje svega života moga. O Bože! odkad mi se ono prikazalo, od to doba nemogu sasvim da nevjerujem u duhove.“

„Nu trice i kučine! Sada valja na posao,“ i stane brojiti na prste: „najprije mi valja načiniti pjesan mrtvačku, kojom ću opjevati sutra pokojnoga Bartola Stonogu. Novce sam već primio i potrošio, a pjesan još na vrbi svirala; drugo imadem pregledati, što ću sutra pjevati u crkvi. Mlada je nedjelja i u župnika će biti gostih; dakle valja gledati kakov „kyrie.“

„Najprije pjesan. Bože moj! što znam da reknem o tom Bartôlu Stonogi? Jedno znade vas sviet o njem: da je bio pijanica upisna, i prije nego je izdahnuo, kažu, da je litru rakije izpio, i tako je — neupiši u grieh Bože! — pred prestoljem tvojim prviput pijan stajao. Jer ja, koliko sam o tom mislio, neznam upravo nikada: što je ono u čovjeka, kad je pijan, pijano: duša ili tielo? I za jedno i za drugo moglo bi se reći. Ja sám pozna-

vao ljudih, koji su još sasvim pametno govorili, a noge ih već tako izdale, da ni stajati nemogoše. Tu je očevidno tielo pijano; a znao sam i takovih, koji su još sve liepo govorili, na noguh stajali itd. a već nisu znali da li se vino pije ili grize. Vidio sam i takovih, koji mišljahu, da je jedna noga njihova, a druga da nije; pokojni namjestnik L... čki imao je slučajno nješto malo ovelik nos, a na njem do dvie bradavice; pa kad bi se opio, poplašio bi se sam svoga nosa, te bi dotle uzmicao pred njim natražke, dok nebi gdjegod pao i zaspao. Naš knez seoski imade medju ostalim i to, da, kad je pijan, ništa nerazabire. Tako se je onomad idući kući iz krčme sa seoskim stupom, gdje se pribijaju oglasi, više od pol sata razgovarao i molio ga, da ga povede kući; a jednoč je, vidivši nebo i mjesec u bari, poplašio se, da se je sviet okrenuo, te sve vrieme, dok se nije iztrieznio, htjeo, da ga osove na glavu vičuć: kad sav sviet na glavi stoji, zašto da ja sám budem naopako? Ovo su, čini mi se, slučajevi, iz kojih bi se moglo izvoditi, da je kadkad duša, a kadkad tielo, a kadkad da je oboje pijano. — Kako mu drago, pokojni Bartol Stonoga naginjao je na sve tri ove vrsti, i neznam, da li su tamo gore odmah, čim je došao, mogli s njim račun praviti. Pijanac je bio, i ja drugo ništa o njem neznadem. Što dakle u pjesni da reknem? kako da ga hvalim? — Ja držim, da svaka nekriepost imade i svoje krieposti. Tako je pokojnik bio u pijanstvu čovjek dobar kao

dobar dan, dao bi košulju sa sebe; izljubio bi, gdje bi koga stigao, i niti bi šta zla učinio, niti govorio. A tko zna, kakov bi bio, da je vodu pio? To se dakle može na svaki način napomenuti, i to je dosta."

Sjedne dakle i napiše nadgrobnu pjesan u slavu pijanoga Bartola Stonoge, kao što su ga zvali u selu.

Zatim izvadi svoj glasbeni repertoir te potraži misu, koja je prvi put pjevana g. 17.. prigodom posvetjenja župne crkve N...ke, te je kroz mnoge ruke došla do njega i bila od uviek ljubimicom njegovom. Zatim potraži ona sredstva, kojimi se je on obično služio proti monotonii crkvene glasbe, i izabere njekoliko veselih komadićah za interludia i napokon jedan liep „deutsch" za konac mise. To sve htjede sada pokušati na svom glasoviru, uza koj je on — budi mimogred rečeno — obično i ustma pripievao, ne da glasoviru drug bude, nego da nebi zaboravio što svira.

Nu jedva što je jedno dvie promjene „kyrie-a" izpjevao, al gospodarica Bara opet se iza sna prenula, te ščepavši nješto, što učitelj dobro poznavaše, premda se u mraku nevidjaše, izdere se nanj: „Vilovnjače jedan, tà zar ti još nespavaš?"

Još ona nije ni dorekla, al on se već pokupio, tiho se svukao i legao.

I valjade mu odpočinuti od tolikoga duševnoga i tjelesnoga napora te se okriepiti za novu radnju, koja ga čekaše.

3.

Oko četeri sata poslje podne otvoriše se mala, iz četiri natrule daščice slupana vratca školske bašte i u nju stupi učitelj Pavao Čuturić. Držanje mu je vele ozbiljno i bi reć svečano. Desnu je ruku zataknuo u oprsje svoga modroga kapūta izmedju dva koštena putceta, gdje u sriedi i za treće prazno mjesto biaše; a u lievoj mu smotak čiste artije; gologlav, da mu ništa neprieči razvitak mislih, što mu se bjehu zarodile u onoj njegovoj bistroj glavici; pače je i kose razčupao, jer mu se činjaše nesnósno i to runo, kojim je priroda zaodjela glavu čovjeku, pošto mu je već i onako sjelo duha, rojište mislih — mozag — sbila u lubanju, kao u tvrdi obklop: sužnja, koj cielim svietom vlada, u toli tiesnu tamnicu. Za uho je zataknuo oštro zarezanu olovku, i uzpevši se na jedan kup opljevena štira i druge travurine, štono stajaše do vratah, i odkud je liepo pogledati prama jugu, metnu ono svoje sokolovo oko u žitnu ravnicu, zahvativši u krug te čarobne slike i modre planine, što ravnicu s te strane zaklanjaju, te poče razvaljenima ustima i očima upijati u se miomiris poljskoga cvietja i mlade tek za dva tri prsta zemlji otevše se travice; te dok tako s jedne strane prizva u pomoć sve pet ćutilah, kojimi obći tvar sa tvarju, poniknu s druge d u h o m u otajstvenu ljepotu prirode, u onu divnu različnost tvora i bojah, kojoj se duh njegov divljaše, izvodeć si na pogled izpod crne zemlje i jednolika listja bielu i

crljenu blitvu, žutu mrkvu, mrki krompir i drugo zelje, što ga okružavaše, kad mu nebijaše rumenih ružah, bielih lierovah, svebojnih gjorgjinah i drugoga vrtnoga cvietja. Neznade gospodarica Bara, što je pjesnik, što li pjesničtvo i njim sloveća po izbor priroda. Nu sve, što Bog stvorì, divno je, i velik duh naći će i u najneznatnijoj stvarčici, što da ga uzhiti. On dakle tim poče buditi u sebi onaj prirodjeni dar, koj kadkada istina zadriema, ali zato mu upravo treba da se probudi. Pošto je tako njeko vrieme stajao, kao da se je odrvenio, trže se na jedanput iza sna.

„Ha! evo već osjetjam, kako se sve kretje u meni. Krv mi je uzavrela, mozag hoće da izskoči, glava da se razpadne. Na posao, dok je za vruća!"

I tim dohvati iza uha olovku, artiju razvije i na dlan nasloni, a drugom rukom pohiti da piše.

Jedno napiše, a drugo mu na pamet dodje, i tako ono prvo iztare. Kad je tako već jednu stranu do pola izkrižao, otrese se ljutito i rekne sám sebi:

„Neima ništa; valja mi čekati dok plamen izbukti, dok se bura slegne. Bura, dà! Ljepe slike, da njom označim ono, što se u meni sbiva. I jest mi u grudih, kao kada se dignu vjetrovi sa sve četiri strane svieta. Misli su mi móre, a ja plovim njim i brod mi je hitan od jedne obale k drugoj; neima kotve, da ga usidrim, neima pristaništa, gdje da pristanem; evo žive slike — ovo parče artije. Treba čekati, dok se bura slegne. — I

tako me jedna prigoda zatiče za drugom. Sada opet da ja budem tumač, mislim i čuvstvom obćinarah prigodom povratka njegove preuzvišenosti. Zadatak je mučan, ali je i slava namamljiva. Nedaj se Pavle! Jedna prigoda za drugom jalova prolazi; nu doći će vrieme, doći će čas, gdje ćeš zaboraviti sve, što je bilo i što si bio, od čuda nad onim, što se od tebe učini; gdje sám sebe poznati nećeš. Što ćeš tada reći, Lovro, takmače moj! Tebi Pavao Čuturić nije govornik, nije pjesnik, nije glasbenik; nu velim ti, da će doći čas, gdje će se znati po svuda, da je Pavao govornik, da je pjesnik, glasbenik — i što si najvećma od Boga želim — poglavar tvoj. Ali sada mi valja poći knezu i starešinam, da se dogovorimo, kako ćemo sutra.“

To rekavši izidje iz bašte u kuću, i za malo vremena vidimo ga onakva, kakova ga vidismo u bašti, samo pokrivena i sa drenovim štapom u ruci, gdje ide knezu na dogovor.

Knez i kmetovi seoski sjedjahu već dugo u krčmi, gdje bjehu ugovorili da se nadju, čekajuć na učitelja. Za seoske vlade Petra Valjevca bijahu svi obćinski poslovi rešavani, mjesto pod lipom izpred grada, u krčmi čivuta Leporta, gdje taj svoje bogate kuće i svega sela mali silnik sjedjaše sa svojim po izbor viećem dan na dan od jutra do mraka, pijuć kršteno vino nekrštena krčmara. Tu se dočekivahu sve prijave i tužbe, izdavahu naredbe preko seoskih stražaninah, koji cio dan mora-

doše da sjede na stubah pred krčmom. Tud bijaše i bubnjar seoski; rečju tu je bila stolica i središte otogodišnje seoske vlade.

Kad učitelj stupi u sobu, pozdraviše ga svi s čašami u ruci.

„Dobro nam došao meštre! gdje te je tako dugo? što je prošlo, od onoga ti neima diela. Nego sjedi; nisi zadocnio; vala ćeš ga, ako te je volja, još dosta odnieti. Ej krčmaru! amo čašu i vina!“

Krčmar vino donese i položivši ga na stol, udari učitelja dlanom po plećih, to jest pozdravi ga, a njemu se lice odmah razvedri.

Izkapivši ih njekoliko progovori natipajuć ovako:

„Ljudi! evo dodjoh da se dogovorimo radi dana sutranjega. Je li sve u redu kneže: kola spremljena, poputbina gotova i drugo što treba?“

„Sve je u redu, meštre“ odgovori mu knez; „Pilipu sam zapovjedio, da spremi dvoja kola i da upregne najbolje konje; baba Manda je spremila poputbinu, pa sutra da idemo, čim svane. Ti se uredi, da s tebe nedangubimo, a mi smo gotovi. A sada Bog te živio!“

Izpiše u zdravlje učitelju i obredavši se još do dva do tri puta, skoči na jedan put učitelj Pavao Čuturić i:

„Ljudi! meni nije ostanka duže. Valja da se idem spremati za put. Lahko je vam; ali mene večeras čeka još veliki posao doma.“

„Da da, meštre, znamo mi; hajde nebore i gledaj da se opošteniš. Bit će tamo i drugih obćinah; pa ako nebudemo prvi, a ono da bar nismo ni poslednji. Ti znaš njemčati; izvijaj, kako najljepše umieš, da učiniš čast obćini, sebi i knjizi, koju si učio.“

Valja čitateljem pobližje znati o čem se tu radi.

Vlastelin onih selah čovjek je stran, rodom Niemac, i samo kadkada dolazi da svoja dobra prigleda — u pet šest godinah po jedanput. A ostao od starinah običaj, da kadgod med svoje dodje, a oni da idu i da mu čestitaju sretan dolazak, svaka obćina za se, sa svojim govornikom, obično učiteljem ili bilježnikom seoskim. U to ime evo izabraše i našega Pavla Čuturića njegovi obćinari, da ih on Nj. preuzvišenosti privede.

Tu se dakle radi opet o slavi, — slavi, koja se do sada osniva na više od petdeset svečanih govorah i malo manje prigodnih pjesmotvorah, što on sve u rukopisu brižno čuva, ili da, kad uzmogne, to blago štampom svietu priobći, ili ako ga smrt prije, nego što se nada zateče, da ga svojoj djeci ostavi.

Došavši kući nadje ženu i djecu već spavajuć.

„To je dobro“ mišljaše u sebi „tišina je mati uzvišenih mislih“; i tako razabiruć užeže criep, te ga položi na stol. Za tim potegne iz džepa onu istu artiju, na kojoj je prije dva sata počeo crtati velepjesan svoju, te metne i nju na stol, a olovku zadjene za uho.

Po tom stupi za tri koraka natrag od stola, upre

se jednom nogom napried, glavu digne prama nebu, kao da zazivlje vile pjesmotvorke, i nakon pó četvrta sata ščepa stolac i podmakne ga te sjednuv pograbi olovku i napiše naslov. Iza toga još jedan put postane i onda osmienuvši se na svoju posestrimu, koja mu se bješe kroz pjesničku maglu utvorila, mahnù rukom i napisa dva prvorodjenca toli mučnoga poroda:

Wir hören mündigst
Das Euer Excellenz gekommen ist gnädigst . . .

„Dobro! Séhr gut! Liepo se slažu; jednaci nisu; nu imade i takovih. Hajde dalje. — *Gekommen!* odkuda? *quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*; Hm! Hm! — —

„*Von Wien. österreichischen schönsten Stadt*
„*Stadt, Stadt, Stadt* — —
„*Wo Seiner Majestät Residenz hat.*

„Vrlo dobro! — Uh! baš sada mora da hrče. Takova šta obori pjesnika, pa da je u trećem nebu, opet na zemlju.“

Na to izklišti opet oči, kao Pythia na svom tronožniku i digne se na prstih u vis, da srkne malo zraka iz višjih sferah, te nastavi:

„Von, — von; sada ide „Wohin“
„*Nach Grafthums* . . . . .
Vor hundert Jahren genannt . . . . .“

„Tako! Treba malo i iz povjestnice; i ona imade svoju muzu.“

Na to upre oči u jedan sobni kut, te stane bubnjati prsti po stolu. Za malo mu se stane glava opet lagano nadnositi nad artiju, pozorno, kaô da se štogod iz nje neiztrese i u jedan mah kao biesan: „Evo je, evo je; drž Pavle, nepuštaj! sada ili nikada!“ zavikne, pane tielom na stol, a nos sastavi s artijom, te na jedan dušak napiše sljedeće stihove:

Wir freuen und schreien mit Mund
Bald täglich etlichen Stund.
O Gott wir loben dich grundhercig
Dass du gegen uns bist barmhercig
Und lasset kommen nach . . . .
Vor zehn und neunzig Jahren genannt . . . .
Dass heist unsern liebsten Vater
Zu . . . . . Proprietär und Grundherr
Mit Namen . . . .
Dazu gebend Seiner Excellenz.
Vohin reiset unser liebster Vater
Soll überall wachsen Kräuter
Und verschiedene Gattungen Blümen
Sollen lassen ihre Stimmen.
Darum fallen wir auf unsere Knien
Und machen wir unsere Mühen.
Segen sollte alles Euer Excellenz, was der Gott
Himmlischer Vater und Sabaoth
Geben werde mit der Zeit

Sehen werden alle Leut:
Das heisst Glückseligkeit. *)

„Evo ga!“ uzdahne duboko i znoj si s čela otare. „Bože moj“ uze po tom mudrovati „što je orati i kopati? Glavom raditi težje je, nego li kola vući. Da to znade mnogi, što no biesno govori: bezposlice, badavadjije, čemu su? da kruh kvare i božje vrieme utaman trače. E svietu! svietu! gdje si ti zaostaó za nami. Ti si još na obćinskom putu, a mi na carskom drumu! Nu sada valja još jedanput pročitati, pa onda liepo za Nj. preuzvišenost prepisati.“

Tud si zasieče pero i odmota tabak liepe artije, što ga je čivut Leport velikodušno darovao obćini, da se na njem napiše čestitka njegovoj preuzvišenosti. Na njem je liep plavetan andjeo razširio krila s jednoga kraja na drugi te puše u dugačku trublju, navještujuć obćini veliko veselje sa sretna dolazka nj. preuzvišenosti.

Pavao Čuturić položi dakle s velikim oprezom artiju na stol, da joj se štogod nedogodi, i napisavši odozgor štamparskimi velikimi slovi naslov, stade s velikom mukom risati početno slovo W., u koje malo po malo dodje veći dio grba i cielo ime nj. preuzvišenosti. Prepisavši po tom i ostalo, svuče se i legne.

---

*) Ovo nije pjesan izmišljena, nego je upravo za onakovu jednu prigodu, kao što se opisuje ovdje, sastavljena, i ja imadem autograf samoga pjesnika, koga sam osobno poznavao.

Sutra u zoru dolaziaše mu sa svih stranah obećana podpuna odlična toiletta: čižme od g. kapelana, hlače suknene od g. provizura, i visoki škrljak od šumara. Bio bi se našao i frak u selu; nu činjaše mu se, da u svom modrom kaputu imade više uglednosti. Gospoja provizurica zamotala mu i dobar komad pomasti, da si njom namaže brke i glavu.

Obukavši se dakle od pete do glave, pristupi k njekakvomu izpucanu ogledalu, i tu se najprije uredi od vrh glave do izpod nosa, zatim od ustah do bieloga rubca, što mu ga je gospodarica Bara liepo oko vrata svezala. Napokon natjera na glavu malo otiesan škrljak, smota čestitku i turi ju u džep i oprostivši se s Barom, ode pred krčmu.

Tu ga dočekaše ostali odbornici u svečanom odielu te ga posadiše sa knezom i još dvojicom u kola i krenuše kao svatovi put stolnoga mjesta nj. preuzvišenosti.

Tamo se opet pred krčmom ustave, zairu u sobu unesu te sjednu da se najedu, napiju i za čestitku pripreme. Učitelj morade još jedared, prije nego što će u grad, da si prenačini brke i kose, jer mu se mast bješe putem odtopila na suncu. Kad se sasvim uredi, stane posried odbornikah, te im obrednik poklona ovako protumači: „Vi ste ljudi prosti i nerazumijete, kako ide u velike gospode. Zato netreba da vam mnogo govorim, nego pazite na mene, i što vidite, da ja radim, to radite i vi.“

Tim se krenu put grada. Nu od tretje kuće vrati

se učitelj u krčmu i još jedanput iz čuture podobro povuče, osjetjajuć da neima još dovoljno odvažnosti i hladnokrvnosti, koja je u takovih prigodah glavna stvar.

Obćine, koje bjehu prije njih došle, budu najprije pripuštene. Tamo sagleda Pavao i svoga ljutoga takmaca, meštra Lovru; nu ovaj put ni rieči s njim. Kad na njih red dodje, učitelj skine pred vrati šešir s glave i unj pjesan tako udesi, kako će si moći u nuždi pomoći.

Ušavši u dvoranu, pristupi krepkim, ponješto drvenim korakom k Nj. preuzvišenosti i duboko se nakloni. Zatim se natrag obazre, da vidi jeda li je sve u redu, i pročita drhćućim glasom najprije naslov pjesni, i onda se još jedanput okrene i odbornike izmjeri, nakašlje se i jasnim školničkim glasom počme:

„Wir hören etc.“

Nj. preuzvišenost bijaše čovjek malašan i dobro ugojen; i kao što sva velika gospoda imadu u svom držanju što to osobita, tako i njegova preuzvišenost imadijaše običaj, te ruke držaše uviek na trbuhu, pa ili bi palcevi prevratjala, ili pako, što je još neobičnije — po trbuhu bubnjala.

To učitelja malo zabuni i kod osmega stiha zapne. Ponovivši još jedanput rieči *„etlichen Stund“* prigne glavu, da pogleda u škrljak, a odbornici se svi duboko naklone; i tako još njekoliko putah, i to upravo na nesreću kod najneznatnijih miestah sve pjesni, kao što je *„Kräuter“* *„Stimmen“* itd.

Njegova preuzvišenost već se je odavna nješto napinjala i krv joj bješe udarila u lice; a kod riečih „ihre Stimmen“ ote joj se smieh. Nu kao što jesu velika gospoda te umiju sve vješto sakriti, tako i njegova preuzvišenost već imadiaše pripravan rubac i učini se, kao da joj se je kihnulo.

Učitelj i odbornici pokloniše se duboko i povikaše „na zdravlje!“

To nj. preuzvišenost još većma razigra, te mahnuv rukom reče smijuć se: „Dosta, dragi moj učitelju! Vi ste moj stari pjesnik; znam, da mi sve dobro želite. Hvala vam.“

Nu još nebijaše dosta. Sada istom dodje govor, kojim imadijaše izručiti pjesan nj. preuzvišenosti. Bijaše kratak ali krepak. Počeo ga je po običaju svojim: „*Indem aber*“, a dovršio poznatim: „*verba volant, litera scripta manet.*“

Pošto ih nj. preuzvišenost bješe odpustila, vratiše se u krčmu, gdje odbornici učitelja liepo počastiše, kujuć u zviezde njegovo hrabro i sigurno držanje, krepak glas, kojim je govorio itd.

A on sav zanešen povika: „Eh! što nebi tamo moga učenoga protivnika, inače prijatelja Lovre, da vidi kako se čestita i s velikom gospodom govori. To je najljepši dan života moga i nebi ga dao za mnogo, što ljudi inače slavom nazivlju.“

Kažu, da je ta znanstvena slavodobit tako djelo-

vala na duh njegov, da upravo toj dobi imademo zahvaliti njekoliko velikih pjesnih, od kojih danas imademo samo još neznatne ulomke i za naše oko hieroglifične nacrte.

Široko i daleko govorilo se o ovom pjesmotvoru njegovom i prepisi zaredjivali su od ruke do ruke, i mi sačuvasmo jedan za vječitu uspomenu na meštra svih meštrovah, Pavla Čuturića.

Istina, da se je o uspjehu pjesni različito govorilo; nu jedno se znade za izvjestno, da je nj. preuzvišenost g. župnika R . . . čkoga njekoliko danah za tim molila, da ga se občina u napredak s onakovimi čestitkami okani; iz kojega uzroka? . . . . to se neznade. —

4.

„Dakle iza nedjelje imade se njeg. preuzvišenost ovuda provesti, da u našem kraju lovi. Nebi li to bila sgodna prilika svečanim načinom pričekati ga i, da se mahnem repa te da se držim same glave, predložiti mu, pače ga na oči uvjeriti o hrdjavu stanju škole, opisati mu biedu učiteljskoga života i moliti ga za polašticu, koju nemogoh dosada izmoliti od njegovih činovnikah?"

Tako govoraše sám sobom poslje jela učitelj Pavao Čuturić. „Ovuda mora naići; tuda mi nemože izmaći. Da ga dakle ovdje pred kućom pričekam i zamolim, da se udostoji na časak samo uvratiti u ovo smjerno pre-

bivalište pučkih Muzah i viditi, što se od njih radi. Kuća je sva prokapljiva, i kao što božje sunce po liepu vremenu svieti onamo, gdje mu mjesta nije: u stan učiteljev i školu seosku, tako i kiše i vjetrovi gospodare po njih kako im je volja. Na što mi drva, kad jedan živalj nije sklonjen pred drugim? Na što mi krov, kad pod kišobranom toliko putah i jedem i spavam? Na što mi ova četiri izpucana i poduprta zida, kad mi se nije sigurno noćju pružiti u postelji, da me tko s ulice za nogu nepovuče? A kako je u školi? Pola djece sjedi skvrčena na zemlji; a i oni, što su u klupah, nisu nijedan čas sigurni za svoj život. Sve je naopako. Tabla mjesto da je crna, olupila se i pobielila; te što drugi ljudi pišu kredom, to bi meni valjalo ugljenom. Abecedarka otrcana i oglodana: jednomu pismenu fali trbuh, drugomu glava, a trećemu noge; pa kako da u dječjih glavah nebude sve bez glave i repa? Nu i što bi mi to sve? Ljeti škole neima, a zimi kako će da bude? Odtud ljudi videć da neima škole, drže da neima ni učitelja; bira nedaju, već što koj dade od smilenja i dobre volje. Gdje i posledNji seljak imade svoj ručak i večeru, valja učitelju više putah, kad zazvoni podne, sa ženom i četvero djece prst u zube. I da još neima duševne naslade i hrane, po tjelesnoj bi učitelj već odavna ležao pod crnom zemljicom, strven potrebom i nuždom, koju netrpe ni ovce ni konji, nu božji ljudi i to ljudi po zvanju prvi, a po uživanju posledNji. Mi smo medjer oni volovi,

za koje se veli u svetom pismu, da jim pri vršitbi nevalja zavezati usta, nego jim dati, što ih ide; a nam se evo zavezuju, nam se nedaje; mi smo oni magarci, koji ne samo subotom nego i nedjeljom padamo u jamu, pače iz te jame nikada neizilazimo, pa neima nikoga, da nas iz nje izvuče. Nu možda će i nam doći dan izbavljenja. Baš mi je drago, da mi se je evo ovako duh razmahao; eto mi gotovih dokazah, koje ću sve sastaviti u jedan memorandum, te ću ga predati njegovoj preuzvišenosti. Vidio sam, da do mene nješto drži; sada ću vidjeti, koliko mu je stalo do njegova staroga pjesnika! Tà netreba mi drugo, nego da potražim onu molbenicu, što ju je prije četiri godine podnio učiteljski sbor okružnomu nadzorničtvu, a ja — dà ja ju sastavljao. Ono su argumenta perpetua, i što je onda valjalo, valja i danas od rieči do rieči."

Tim otvori stolnu ladicu i izvadi svežanj pišamah te našavši spomenutu listinu, sjedne odmah da ju prepisuje.

„A sada valja da se dogovorim s Barom, kako ćemo urediti svečanost. Župniku neću da govorim o tem, jer on je, budi med nami rečeno, čovjek dobar, ali čovjek bez takta, bez ukusa. U tom pogledu neimam ja tražiti nikakova savjeta u njega."

5.

Od to doba vidimo njekoliko danah izasobce učitelja Pavla Čuturića opet nakon toliko vremena kod svoga

kista, koj bi danas sutra bio takodjer slovio slavom umjetničkom, da ga nije udes bacio na stazu znanstvenu, na kojoj se medjutim takodjer beru lovorike, pa treba i drugim štogod ostaviti. Nu ono malo, što je on razumio slikarije, sada mu je upravo dobro došlo. Vrata je zabravio, da mu nitko neulazi u sobu i da stvar ostane tajna. Na stolu je razastro tri velika tabaka modre, odebele artije, koja na selu moradè da valja mjesto risarske. On, kao što je u svem bio čovjek vješt i ništa mu se otelo nije, tako je i ovdje pogodio, kako treba. Znadijaše, da nj. preuzvišenost živi u svom grbu obiteljskom. Izumi dakle, kako bi tu stvar, inače prosaičnu u sebi, stavio u njeku poetičnu sceneriju, koja bi sačinjavala glavni moment svečanoga dočeka njegove preuzvišenosti. Hotiaše da stvari dadè nješto malo života. Sjetjaše se, da u grbu stajahu s jedne strane ribe, a s druge jelen. Sjetjaše se i krune nad grbom. Razgodi dakle tu hieraldičku kombinaciu na tri posebna diela.

Najprije uze risati jelena. Nu što će sa samim jelenom? Tu neima nikakove idee; valjadè da ga okruži njekom romantičnom stafažom. U sriedi dakle načini jelena; a što jelenu dolikuje ljepše, nego li lovac? S jednogà dakle kraja načini strmu pećinu i za njom lovca, koj se samo od pása vidjaše te se nadkučio iza pećine i na jelena pušku opaljuje. Jelena je načinio u onom tragičkom trenutku, kako se je upravo pogodjen zrnom iz puške prekobacio, zableknuo i noge u zrak dignuo.

Oko njega načinio travu, i jer upravo biaše još toliko mjesta prazna — do njega pružio lovačkoga psa.

Po tom uzme drugi list. Ribe su mala stvar, a artija je velika. Ribe žive u vodi. Načini dakle vodu i tim si prištedi mučno risanje cielih ribah. Učini dakle, da sve tri ribe u jednom redu proviruju glavom iz vode, kao od prilike guske iz koša, kada ih nose na vašar. Nu što je to sve? — Kao što je na prvom listu, tako i ovdje nariše lovca s udicom; ali da ga neslika svega, zakloni ga za jedan panj. Nu još imade mjesta prazna. Voda! voda! — ha! s druge strane metne pralju s pračakom u ruci i zakloni ju hrpom već oprana rublja. Lovački prizori stajahu u savezu sa sámom prigodom svečanosti; jer kakò rekosmo, nj. preuzvišenost imadè upravo taj dan loviti u hataru obćine R.; a metoda zaklananja glavnih osobah bila je osobitost njegova u slikarstvu i nje se držašé kao što veljaše — poradi efekta.

A sada dodjè kruna. Nju je osobitom pomnjom snimao s naslovnoga lista jedne školske knjige, gdje pod njom stojaše: „s dozvolenjem poglavarstva.“ Kod krune mu se učini najprilićnije naslikati pod nju glavu same njeg. preuzvišenosti. Tim mišljaše da će visokomu gostu osobito ugoditi. Nu bijaše još s obe strane mnogo prazna mjesta. To izpuni sa dva lonca cvietja, koja postavi uz okrunjenu glavu nj. preuzvišenosti.

Nećemo se ovdje upuštati u razsudjivanje njegove umjetnosti. Nu za jedno ga moramo izpričati, što su mu

mnogi predbacivali, da naime boje nisu svagdje dolikovale predmetu. Nu tud si on nemogaše inače pomoći, već gdje mu oskudievaše prave boje, tamo uze onu, koja je najbližja. Tako je n. p. njegova preuzvišenost izgledala u licu, kao da je taj dan cigle vozila; jer nebijaše boje, koja ide za meso.

U tom dodje i ponedjeljak. Vrieme je bilo liepo, i tako su djaci sve prošle nedjelje provodili idilički život na polju i u planini za ovcami, kozami, konji itd. A sada mu ih trebovaše njekoliko za grbonoše, cvjetonoše, pjevače, isto tako i njekoliko djevojakah. Valjade mu dakle u oči dana, kad je sve kod kuće, zaići po selu i zamoliti ljude, da mu nješto djece pošalju u školu. Bara je vas taj dan plela vience i uredjivala školu. Zidovi bjehu zastrti velikimi rubci svakojake boje i po njih izprikopčani vienci raznovrstna cvietja. Nad stolicom učiteljevom bijaše golem vienac od samih gjorgjinah i u njem cvietjem upisan pozdrav „vivat.“

Ponedjeljak je dakle svanuo. Čuturić se digne u samu zoru i pregleda sve u školi. Po tom razveže svežanj pisamah i položi s jedne strane povelju, kojom je imenovan za učitelja, a s druge spomenuti memorandum. Zatim ode još jedanput u vrt i ondje načupa trave, te njom pospe pomost školski, da nj. preuzvišenosti bude mehko hoditi.

U tom prispiju djaci i djevojke i budu najprije nakitjeni: djevojčice po gjorgjinom za svako uho, po tom

jednom za njedra, jednom za pás, a poslje imadoše uzeti još u svaku ruku po jednu. Momci jednom za šešir, jednom za prsluk, a poslje dobiše još po jednu u svaku ruku. Po tom pokušaše izpjevati kratku pjesmicu: „Sinu sunce na zapadu" — jer nj. preuzvišenost dolaziaše sa zapada — što no ju bijaše sastavio učitelj upravo za tu prigodu te se pjevaše kao božićna pjesma: „Čestit svietu danak svemu."

Kad to sve obavi, odabere od ostale djece tri grbonoše i njim dade svakomu po jedan dio grba u ruke te ih postavi u red tako, da kruna s likom nj. preuzvišenosti dodje u sriedu, i zapovjedivši im da budu u miru, ode i preobuče se sasvim onako, kao što je prije osam danah njeg. preuzvišenosti čestitao; i budući već sedam satih odbilo, izide pred kuću i stane za dud, da čeka visokoga gosta, opetujuć sve jednako njemački govor, kojim imadiaše pozdraviti nj. preuzvišenost.

Poslje četvrta na osam ustà zvrka kočije iz daleka; a on u živi čas kapu s glave skine, brkove i opravu namjesti, te izide malo na polje iza duda, odkuda je nj. preuzvišenosti na pogledu.

Kad se kočija približi i on u zao čas opazi, da njeg. preuzvišenost driema: mahne kočijašu rukom da stane, i on stane. Učitelj pristupi k vratcam od kočije i poklonivši se triputa počme: „*Euer Excellenz* —" misleć, da će se nj. preuzv. kojom srećom probuditi.

Kočijaš kad to vidi, izdere se nanj: „Sám vas vr.. nosi, zar nevidite da njeg. milost spava?“

U to se nj. preuzvišenost iza sna prene i videć da kola stoje, prepadne se, te htjede da skače upravo na onu stranu, gdje učitelj stajaše kod vratacah. Spazivši njega, trgne se natrag i dosjeti so odmah jadu.

Učitelj prepadnuvši se nad divljim pogledom njeg. preuzvišenosti, neznade što da počme. Amo mu šešir iz ruke pao na zemlju, a onamo mu se kose od straha naježile i brci mu se počeli odvijati, kao što se odmata trava satovka, kad se djeca njom igraju. Usta, kao da su mu dretvom sašivena, ni mrtve riečice da proslovi. Ruke mu visiahu po običaju svaka na svoju stranu niz noge, i uzalud mu bijaše micati s oba palca — kao da vesla, nebi li mu se krenuo brod govorničtva — nemogaše da progovori.

Njegova preuzvišenost kako bijaše čovjek inače dobar, videć, gdje se je učitelj zapleo, kao pile u kučine, zapita ga ljubkim glasom: „Što je moj učitelju?“

Usta mu se neodriešiše, ali ruke mu se razdrveniše, te sve što mogaše, bilo je, da rukom pokazà na školu.

Njegova preuzvišenost da izpuui volju ubogu čovjeku, sidje s kolah i podje u školu. Kad dodjoše pred vrata, požuri se učitelj, da mu ih otvori i unidje za njim; nu u toj velikoj revnosti omakne mu se noga po masnoj travi, te padne nauznačice i sruši pred sobom

dva grbonoše tako, da više nemogahu rabiti, a za sobom tablu, i tom prigodom popuca mu njekoliko pucetah na kaputu, prsluku i hlačah. Nj. preuzvišenost dade mu ruku i podigne ga, te ga tješijaše nad nesrećom; a on mu odvratjaše neprestano: „oprostite vaša preuzvišenosti; nije bilo hotomce“

Djeca, čineć svoju dužnost, zapjevaše dok još učitelj ležaše na zemlji: „Sinu sunce na zapadu;“ ali im on mahnu rukom da šute, i tek kad se bješe digao i nj. preuzvišenosti izpričao, zapovjedi da se s nova pjeva, a on sám odmjerivaše takt.

Nj. preuzv. odmah kod prvih riečih stade izjavljivati svoje zadovoljstvo neprestanim „vrlo dobro“ i „dosta je“ tako, da učitelj, napokon uputjen o povoljnom uspjehu pjesni, presječe pjevanje, kojega se jeka odbijaše od zidinah školskih u šarom raznoglasju, tako, da nj. preuzvišenost bì prisiljena malo si pročistiti uši.

Po tom se imadijaše držati govor, u kom se učitelj izpričavaše, što se evo usudjuje nj. preuzv. na pol puta ustavljati itd.; nu i tud se nj. preuzv. njekako spasi popleskavši učitelja po ramenu.

Tada stade izpitivati djecu, od koje njekoja govorahu na izust a, b, c, druga moljahu, tretja čitahu iz abecavice povjestnicu, a iz nje abecavicu; četvrta kazivahu po čem se poznade kad će kiša; da li guske i ostala životinja imade svoj jezik; što je veće: oka ili litra, i što je bolje? zašto se čovjek strese, kada ga

smrt preskoči? itd. — praktična pitanja iz siloslovja, prirodopisa, transcendentalnoga jeziko- i dušoslovja i računstva.

Napokon zapita učitelj jednu djevojčicu: gdje se je rodio spasitelj svieta? i kakvi se odtuda izvodi praktični nauk za nas? a djevojka mu odgovori: da kad je njemu bila dobra štalica, mi da netražimo bielih dvorovah; kad je on mogao spavati na slamici, mi da netražimo mekkih dušekah; kad je on mogao s volom i magarcem pod jednim krovom stajati, zašto da i mi — tud joj učitelj presieče rieč: „Šut! dosta je i preveć, diete moje,“ jer valjade da sve što djetca govorahu, protumači nj. preuzv. na njemački.

Nj. preuzvišenost, koja već svega bijaše sita, pohvali u kratko sve, primi memorandum, koj mu učitelj uz duboki poklon predade, i izilazeć na dvorska vrata reče mu: „Za nedjelju danah dodjite momu nadstojniku po odgovor, a držte se pomalo i obćine.“

Kukavni učitelj znadiaše dobro, što će to reći: „nadstojniku po odgovor“ i „obćina“ i mislcć uza to na nesreću, koja mu se je malo prije dogódila, te glavni dio svečanosti uništila, zatim na kobni odgovor o jaslicah gospodnjevih, uzdahnu duboko i reče: „Da, da, gospode! Tvojih osam blaženstvah jedina su naša blaženstva.“

6.

Za osam danah nalazimo učitelja skupa s ostalom rajom u pretinjenom letvami tobožnjem predsobju nje-

gove uglednosti g. nadstojnika. Pandur vlasteoski proziva redom stranke, kako mu ih kazuje g. nadstojnik. Na jedanput zavikne:

„Učitelj Pavao Čuturić!“

„Hier!“ odjavi se on.

„Evo vam vaše molbenice s riešenjem“, reče nadstojnik i pruži mu onaj poznati memorandum preko ramena, kako mu stojaše za stolcem, i nepogledavši ga u lice.

Učitelj, koj si bješe preduzeo, da danas neće štediti riečih, kud puklo da puklo, nehtjede, da se odmah ukloni, nego stade za stolcem njeg. uglednosti i čitaše riešenje: *„ob instantes hoc anno penes ovile, stabula, caeteraque aedificia oeconomica multiplices reparationes, petito deferri non posse.“* Kad to pročita, kako bijaše čovjek čedan, nehtjede da čini prostačinah, nego kako će fino prevući izpod nosa nadstojniku tu nepravdu, reče mu, smiešeć se — kao što mišljaše — ironično: „Hvala vam gospodine nadstojniče.“

Ovaj pako uze to pod istinu i odgovori poklonivši se još malo: „Na malu učitelju.“

„Na malu dà, Bog te ubio“, mišljaše u sebi učitelj i tek na stubah dvorskih stisne šaku, te obazrievši se njekoliko putah tamo i amo, rekne oštro i glasno g. nadstojniku u drugom spratu: „Na malu! — što na malu? na ničem!“ i tako si izkalivši srdce na g. nadstojniku, ode seoskomu knezu.

„Dobar dan kneže!“

„Bog daj, učitelju!“

„Brate kneže, sad neima više šale, već gledaj s obćinom da mi opravite kuću. Ne samo da je sramota za obćinu, nego ja mogu svaki dan u njoj skupa sa ženom i djecom izgubiti glavu. Pa da bar tom prigodom uzbude i vaše djece njekoliko, te bi u napredak bili valjada malo pametniji.“

„Učitelju moj“ odgovori mu knez „sve je to liepo i toliko putah se je već mislilo na tvoju kuću. Nu ove godine valja pokriti obćinsku krčmu, valja stražu, valja nam, kako smo se zavjetovali, sagraditi pred selom dvie kapelice, jednu svetomu Antunu, a drugu njekakvomu svetcu, kómu neznam imena, samo znam, da je od prosta paura postao svetac.“

„E, tako li je to?“ razžesti se učitelj „onamo su preče ovce i koze, konji i volovi, nego li učitelj i obitelj njegova, a ovamo se gradi krčma i straža, a učiteljevu stanu što Bog dade! Sebi pravite zaštitnike, da vam brane marhu i polja; ja netrebam ni jednoga od njih; tko će dakle zaštitavati mene i moju dječicu? sveti Antun, nije li kneže?“

„Komu drago, ele ti si zabilježen posljednji.“

„Znam, znam“ reče učitelj odilazeć. „Bog će mene čuvati, braniti i hraniti, kao i do sada. Gradite si ovčare i štale, da vam nepokisnu svione ovce i da vam nezebu konji i volovi, a ja ću u svojoj kobači živiti sa

svoje četvero pilićah, dok bude božja volja. Vas neka štiti sveti Antun i taj vaš paorski svetac; a ja se izručujem mudrici sv. Kati i učitelju svih učiteljah, spasu našemu Krstu. Hranite se vi bielim hljebom i mesom, a ja ću projom i kiselicom, kao i do sada. Nu i ti kneže, i ti nadstojniče, nedaj meni Bože, kao što se tvrdo nadam, sjesti na onom drugom svietu uz prestolje božje, pa da vas dvojicu, a i nj. preuzvišenost — budi medju nami rečeno — smotrim, kao onaj Lazar evangjeoski, na dnu pakla, gdje jedan drva tovari, drugi vozi, a treći vatru loži; pa da onda vi, smotrivši mene, stanete zalamati rukama i vikati što vas grlo nosi: „sladki, ljubezni meštre Pavle, daj nam dobaci štogodj, da se uzpnemo k tebi“; a ja bi onda uzeo kakovu podugačku gužvu, pa bi vam ju dodao; a kad bi bili jedno dva tri hvata od zemlje, onda bi vas na jedanput — zvec! o zemlju. — I tako, kao što iz svega vidim, učitelj je zbilja samo prognanik na ovom svietu, a prava njegova domovina tamo je gori.“

4.

Kako se vidi iz književne zaostavštine učitelja P. Ćuturića, imenito iz njegova dnevnika, koga ułomci evo pred nami leže, morao je on dvie tri godine poslje ovih dogadjajah umrieti; jer opisavši još jednu učiteljsku skupštinu, u kojoj je on opet pero vodio, i upisavši go-

vore, koje je tom prigodom držao, zaključuje svoj dnevnik ovimi riečmi: „Buduć pako da osjetjam, da mi doskora valja umrieti, s toga se ovim — *salvo de reliquo creatoris in creaturam dominio* — odričem već unapried svieta, i što mi još preostaje vremena, to ću da se za smrt pripravljam. Ako se medjutim ipak sluči štogod znamenita, što bi za moj život od kakove važnosti bilo, to će se naći na koricah moga molitvenika.“ U ostalom na tom molitveniku ništa se drugo nenalazi ubilježeno, nego njekoliko okah veresije u krčmara Leporta, i da se je 14. travnja otelila krava zekulja, a 29. da je tele mesaru prodano skupa sa kravom.

U seoskom zapisniku stoji, da je — kao mnogi drugi veliki muževi staroga i novoga svieta — sahranjen na občinske troškove; što se takodjer za dopunjenje životopisa napomenuti mora.

Njegovi rukopisi nalaze se u dječjega skrbnika, koj ih čuva kao znamenitost njeku i još nije pravo odlučio, komu učenomu zavodu da ih pokloni. Nam ih je ustupio samo za porabu i iskreno izpoviedamo, da nam je žao, što ništa nije podpuno, već moradosmo pobirati po ulomcih, gdje šta znamenitijega mogosmo naći. Ima i boljih proizvodah pera njegova, nego što je dnevnik, koj medju rukopisi dolazi pod latinskim naslovom: *„Commentarii Pauli Csuturics ludimagistri R . . . . sis,“* — ali tim bi trebao velik komentar, koj posao mi ostavljamo drugim.

Pavao Čuturić bio je jedan od onih ljudih, koji su i umrli, a nikada pravo neznali, zašto ih je upravo Bog stvorio. Latjali se ovoga i onoga, samo jednoga ne — zašto su možda upravo bili. Vječiti putnici na moru života, nenašavši nigdje pristaništa. On je bio čovjek, koj je dobro znao, kakovu bi mu bilo valjalo biti, i koliko nebijaše, toliko sám sebe varaše da sbilja jest. Čovjek inače dobra srdca, koj se je mogao nad svačim razplakati, nad zaklanim piletom, a kamo li ne nad nesretnim čovjekom. A sám bijaše nesretnik i mučenik ovoga svieta sried umišljene svoje sreće. On si je sám čarao iz zla dobro, iz siromaštva bogatstvo, iz nužde kriepost, iz neukosti znanje, i to bez ikakve čarolije: čaša vinca, jedan dan dobar medju deset hrdjavih pretvaraše mu pakao u raj. Ako ga gdje uzpitaju, kako je živio, a on će reći: onako, kako sam znao i mogao. Bio je u ostalom nizka, malo neporazmjerna stasa, kratkih noguh i dugačka tiela; jake kose, koju je uviek natjerivao na oči; dugih rukuh, koje je samo u osobitih prigodah dizao, inače su mu uviek visile i u govoru je obično samo palcevi kretao i prebirao. Imao je mnoge pogreške običaje velikih inače ljudih: mucao, kao i najveći govornik stare Grčke; uviek se jednako odievao, kao Napoleon veliki; ljubio čašu vinca, kao Lesandro, bio u nuždi s malim zadovoljan, a u svih nesgodah života ravnodušan kao Sokrate i Diogene. Inače je malo govorio, a mnogo mislio. U običnom govoru imao je tri poslo-

vice, kojimi je govor izmjence preplitao: „kako da kažem“ „što ti ja znadem“ „i tako dalje;“ a svečana mu je poslovica bila: „*sic itur ad astra!*“

III.

TUSKULANIADE.

1.

(1860. Narodne novine)

> O rus, quando ego te adspiciam, quandoque licebit
> Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
> Ducere sollicitae jucunda oblivia vitae!
>
> *Horat.*

Velika je mudrost smatrati sviet, kao što jest i netražiti, kao što često biva, hljeba nad pogačom. Ali nismo svi mudraci: Diogeni riedko su posijani. Mi obični ljudi nemožemo podnieti zadugo sponah istine, kojom smo obkruženi, već ih gledamo razkinuti i politjemo za ideali. Ali nam često biva kao Ikaru, sinu Daedalovu, ili ptici odskora zatvorenoj. Kada ju iz kaveza puste: videć uboga kroz staklo zrak božji, neizmiernu kuću svoju, srdčano na prozor udara; ali, našav se prevarenom, vraća se razbijene glave opet u tamnicu, kuću neobičnu. Mladić ljubavju zatravljen gradi si od svoje milostnice

angjela i božicu, te joj daje stas vilinski, usta medna, kose zlatne i drugo što mu mašta baje; a kada bude do istine, nadje se obična, od prhle puti ogradjena kći Evina, kao i druge. Politički sanjari, koji bi htjeli živjeti, kao lierovi poljski, nezadovoljni s državom, u kojoj su, traže po svietu Ikariju njeku, gdje neima razlike izmedju stališah i imetka, ni zavisti ni mržnje, nego sve izjednačeno i ljudi žive na zemlji, kako no čisti angjeli na nebu; — a da ih tko sbilja tamo sastavi: uvjerili bi se, da čovjek ostaje čovjekom, te bi možda prvi dan bilo razbijenih glavah.

Tako bilo i meni. Okusivši jednom još za liepo doba dijakovanja svoga i u otčinskom domu slast života ladanjskoga; a još više zanešen onim, što su o sreći toga života napisali umni i plemenita srdca pisci stare i nove dobe: već sam odavna od Boga molio, da mi udieli zamieniti još kadgod, barem za koj čas, umjetni život gradski sa sladkim uživanjem prirode i vječitih njenih ljepotah. Što su u gradu četiri zida, pa ma kadifom prekrivena, zlatom i slonovom kosti urešena? — liepa tamnica prama neizmiernoj palači danju suncem razsvietljena, a noću zviezdami protkana svoda nebeskoga. Što su umjetni perivoji, što ih je u njekoliko lonacah nasadio gradjan u triemu i dvoru svom, prama prostranoj bašti gorah i planinah, rukosadu božjemu, koga izobilju i divoti broja ni kraja neima? Što su ponosni studenci, što no umjetno izmetju pomije gradske

prama smjernu izvoru u planini, u koga se zrcalo pletuć kose vile ugledaju? —

Bog dade te oženivši se stečem prijatelja, s kojim se pazim i dan danas, kako no brat s bratom. On znajuć za tu moju želju, ponudi mi svoj vinograd i kuću u njem, da tud koliko uzmognem provedem. To je bilo o Petrovu. Po podne toga dana podjem s njim da razvidim taj svoj, ako Bog htjedne, stan. Kuća mala, al prijatna, trskom pokrivena; u njoj dvie sobice, nepomostjene, već zemljom nabijene, i u sriedi kuhinja. Da bijaše mjesto trske criep, a mjesto naboja piljenice — ni pola dražesti! — Od kuće prama sjeveru velik i gust vinograd, a medju trsjem voćke svake ruke: breskve, kruške, jabuke, trešnje, orasi i bademi. Sredinom širok put izmed bujnih lomačah do na kraj vinograda i tud zasadjene s obe strane guste bagrene u sredini grane bratski svele i debeo hladak sastavile. U tom hladu dvie klupe, komu za što: za odmor umornu, za gledanje nagledati se željnu, za razgovor, tko ima s kim, i za milovanje, komu je Bog dao milo i drago. Odtud pogled dolje niz vrlet u hladni Dunav, kojim gore dolje proletaju, kano lastavice, hitrokrile vatrenjače, a s kraja na kraj lagani čamci. A kada metneš oko u ravnicu preko vode: tud već neimaš, gdje bi ti odpočinulo, ako neće na bielih zvonicih i dvorovih, što se razriedko iz ravnice pomilaju, ili na oštru rubu, gdje se je nebo sa zemljom sastavilo. S desna se priljubila uz vinograd zelena

livada. Iza nje se obala prolomila i tud je put k Dunavu. Pustu tišinu ladanjsku ublažava mukli žamor raznolika života u nedaleku gradu, zatim skladna i divna svirka povjetarca, pticah iz luga, zvonah crkvenih, klepakah marvinskih i sviralah čobanskih, s kojimi se liepo ugadjaju vesele pjesme težakah, pastirah i pastiricah uz stada. Uz to sve pristanu još pod večer žabe kreketuše i crnbielci stričaci. To sve vidiv, opojen blaženstvom toga časa i razkošnom pomisli na ono uživanje, koje me tu doskora čeka, uzdahnem te reknem:

„Hoc erat in votis!“

2.

Dodje napokon davno željkovano vrieme drage slobodice i dvomjesečna odmora, što no iza napregnuta rada od deset mjesecih godi duši, kako no sanak umornu tjelu nakon težko težane nadnice. Čim se razpustismo, časa nečaseć sjednem sa svojim milim drugom te pohitismo zagrlit prije svega davno nevidjene roditelje i njene i moje. Vidivši i pozdravivši se s njimi nehtjedosmo u njih ni noći prenoćiti, već potražismo isto odpodne svoga prijatelja, te ga zamolismo, da nas vodi na stan. Roditelji bjehu već sve priredili, kako će nas smjestiti u njem: nješto pokućtva i zaire za njekoliko danah; za unapredak valjadè nam se brinuti samim. To se pod večer na kolih odpremi, a mi dodjemo za njim, pratjeni

od rodbine i domaćina svoga. Vinogradu na domaku izšetali pred nas pudar i pudarica, čeljad za nas važna; jer nam od danas valjade preživjeti s njimi dva mjeseca danah. Unišàv u sobu, liepo izbieljenu i počistjenu, prizva gazda čuvare dobra svoga te im progovori ovako: „Starče Martine i babo Baro! Ovaj gospodin i gospoja ostaju za dva mjeseca danah kod nas. Nehtievši biti naši, evo su sada vaši. Kako bismo ih pazili mi, tako treba da ih pazite i vi. Što učinite njim, to ste učinili nam; potuže li se na vas, biti će vam gorje, nego da se tiče nas. Ja ću doći počesto, da ih prigledam i obidjem; pa kako mi se pohvale ili potuže, onako će vam biti od mene.“ Martin i Bara bjehu se očevidno našli u čudu nad tolikom oštrinom svoga dòbroga gospodara, te najprije jedno po drugom pogledali, a po tom nas, nezvane goste, od pete do glave omjerili; a mi se iz daleka jadu dosjetili i da oštre opomene gospodareve bez uzroka nisu.

Kako smo prošli, to će se vidjeti poslje; ali to nikada žaliti neću, što sam tu doživio o čem sam prije samo slušao, te se upoznao s osobitom vrsti ljudih, kakovih možda dosta imade, ali je malo komu dano prodrieti u zabit njihova smjerna, ali zanimiva života. Opisati ću ih, kakovi su mi se na prvi pogled učinili i kakove sam ih poslje zbilja našao.

Vidivši prvi put Martina, sjetih se i nehotice starih Satirah i starčića Silena. Čovjek dobroćudan, pun

lakrdijah, sve na šalu okretjuć i smiešeć se, kad god ga pogledaš; malen i okrugao, kao valjušak; a još bi bolje pogodio, tko bi ga prispodobio mješini vinskoj; jer si on vinom život začinja i sladi, tugu razbija i brigu raztjeriva. Neopisivo je ono nutarnje zadovoljstvo, koje toga čovjeka ni čas neostavlja. Njim mu lice sieva i govor se prelieva. Kraj svojih šestdeset godinah i prosiede glave okretan je kao pelivan, te kadšto od obiesti podskakuje, kao šiše od četrnaest danah. To se sve ugadja s opisom Satirah i Silena, što su nam ga ostavili stari. Još nješto: Martin obći s vilami i šumskimi i vodenimi; one su njemu sestre, a on njim pobratim i uzdanik. Njemu je dano nje vidjeti i pjesme im slušati. Noću o sjajnoj mjesečini često on izilazi na kraj vinograda i nasladjuje se neopisivim — kao što on veli — milinjem pjesamah vile, što se je nastanila na dunavskoj šumnoj adi prama vinogradu. Njemu, kao kakovomu Helenu, sav sviet vrvi vilami i drugimi duhovi, vješticami, vukodlaci, sablastmi, vampiri i morami. Osim toga je Martin čovjek vrtjen i majstor svemu: vinogradar, vrtlar, pčelar, tesar, ribar i štogod hoćeš. U iste tajne sile naravi poniče on duhom dublje, nego li mnogi književnik te struke; on čuje i vidi kako što raste i poznaje skrovni život bilja i neime životinje; znade što koj čokot misli; s loćikom, s crnim i bielim lukom razgovara se, kao čovjek s čovjekom. Isto je tako vješt jeziku pasjemu, mačjemu i kokošjemu. Kuća mu je puna

pasah, mačakah, mladine svake vrsti i pitomih zecevah; a on medju njimi kao samodržac Adam u svom raju zemaljskom. — Kao što je narav blaga majka, tako je svakomu, tko je se vierno drži i najbolja učiteljica. Dok nebijaše zla, nije sviet trebalo ni učiti dobru. Martin je čovjek prost, veseljak i starac; ali mu je duša čista od grieha, srdce od plahih strastih, ruke od zla djela, a jezik od pogane rieči. A kakovi su mnogi tih godinah u svietu?

Što je Martin čovjek dobar i smiešan, to mu je Bara i izgledom i ćudi strašna. Ja sam uviek zazirao od ženah, što no ih naši zovu mužkarami; a ovake još nevidih u svom vieku. Koliko je visoka, da bi se Martinu tarane s glave najela, toliko je krupna i koštunasta, da bi njom mogao gradove razbijati. Sve na njojzi kano da je od tvrda tuča; prava amazonka: da se preodjene u mužko, izišao bi čovjek glavit; al ženom je strahota. Lice joj je suncem opaljeno, a izpod šamije, kojom je glavu obavila, proviruje po gdjekoj pram siede kike, koja joj je gusta i jaka, kao griva u dobra žerava. Oči su joj krupne, pogled divlji, lice ozbiljno, a iz njega govori odvažnost, pače okrutnost njeka. Ta bi glava dolikovala liepo trupini kakova Domitiana ili Nerona. Glavne crte njezina značaja jesu: pohlepa za novcem i bezkrajno praznovierje. S toga radi bez umora, te samo uzgred jede i spava; a ovamo vrača, baja i karte baca.

To nam je domaćin i domaćica.

3.

Zorom drugoga dana ove naše kratke idille ustav i opraviv se odem sa ženom do prvoga lončara u ulici te tud nakupujemo posudja za kuhanje, za stol, i krčag za vodu: — campana supellex. To obavivši ugovorimo s Barom, pošto da nam daje zelenje, jaja, mlieko i živad, kad nam uztreba za jelo; i kad nam očità vještije od svake piljarice, što će biti ciena ovomu, što li onomu, razbiše mi se liepe misli o arkadičkom mukte — životu: odoše bez traga najprije dapes inemptae!

Iza toga doručkujemo malo kave i kozjega mlieka.

Ostali dio dana provedemo radi velike žege u sobi; ja čitajuć, a žena mi pletuć, te medju tim po koju rieč jedno s drugim govoreć, a inače zievajuć. Od podne odspavamo dobar komad do skoro pod večer. Ustavši sumorni i od sparine uznojni, pričekamo dok zahladi, misleć se naužiti uz Dunav liepe večeri i oporaviti se na razblaženu zraku. U tom se vratjaše marha s paše doma. Čuvši klepke, mučnjavu kravah i beketanje kozah, zanesem se opet u svoje ljubimice misli te pomislim na ono:

„*Ut juvat pastas oves*
Videre properantes domum“

i, izidemo pred kuću. Naša Bara imala dvie koze i evo ih uprave u dvorište dobro pašnih i nabrekla vimena. U to izide ona-s muzlicom iz kuće i ode da ih podoji. Mi se dvoje u zao čas prikučimo da gledamo. Rekoh u zao

čas; jer čim mi tamo, a ona jednom rukom doji, a drugom nam iza ledja pokazala figu te će: „U ovo," veli, „gledajte, a ne u moje koze!" — Nad tim pozdravom nadjemo se u čudu; ali nam nebijaše druge, već se okrenuti i otići. Tek poslje doznademo, da se Bara bješe pobojala, da joj neureknemo kozah. To mi bješe opet popara na ono:

„Claudensque textis cratibus laetum pecus
Distenta siccet ubera." —

Sunce zašlo u svoje zlatne dvore i nastala liepa večer. Blag vjetrić duhnuo i dignuo sa zemlje težku sparinu, od koje se preko dan mišljasmo smušiti. Potučenim oda svuda ostadè još jedini Dunav, kojim no se bjesmo i tješili ovo odpodne. K njemu dakle odemo te sjednemo na one klupe izpod bagrenah, naumivši tud najprije ono malo hladne večere večerati, a zatim se razgovarati, malo popjevati, gledati i nasluškivati, kako liepo narav uspavljuje sama sebe. Divno ti bijaše pogledati pod nami zelenkastu pučinu cvatuća*) Dunava i preko njega zelene ade, iznad kojih preletahu u taj par nebrojena jata pticah, idućih na svoja znana noćišta. — To pod nami; al evo opet zla nad nami! — Očusmo iz daleka kroz tih sušánj lištja i prijatan romon izokolnih potočićah i izvorah kao čarobne zvukove svirke Eolove:

*) Kad se naime kukci, što ih Niemci „Florfliegen" a naš narod ukupnim imenom cviet (Wasserblüthe) naziva, iznad njega roje.

somnos quod invitet leves! i ja već bjeh pomislio, da nisu imali krivo oni stari dembeli rimski, što no se davahu uspavljavati od blagozvučnih citarah i ptica pjevačicah, — te još malo, pa bih se i sám bio žanio u onaj sladki polusan, kao što se boravi zar na visinah Olimpa od božanskoga napitka nemrlika i nemrlike (nectar et ambrosia), — da se oni tajni zvukovi nepretvoriše domala u razgovietne i svakomu uzvodnjaku dobro znane glasove: moj! moj! moj!. Uz tu bi reć davoriju udari sad na nas kao vojska čitav roj gladnih komaricah te u živi čas bjesmo što je gola tiela svuda nemilice izgriženi od tih krvopijah. Kako se koj strjelimke iz zraka pusti, tako odmah i teglicu onu pod kožu zavuče, pa dok ti rukom izmahneš, a on već pjevajuć s ruke na obraz i tako dalje. To nam razori svu poeziju te liepe večeri i, pokupivši brže bolje jelo s klupe, stanemo uzmicati, junački se braneć proti upornu neprijatelju, koj nas gonijaše sve do naše tvrdjice. U sobi dakle mjesto na Dunavu večeramo, a pjevanje ostavimo za drugi put. Još nam valjadè prije nego što legnemo izkaditi omanom sobu od onih, što no bjehu preko dana pale u zasjedu, da nas noćju kolju. Zlovoljan sbacam sa sebe haljine te se pružim na svoju počivaljku, pomislivši gorko se smiešeć na ono:

„O noctes coenaeque deum!“

*

4.

At mihi seu longum post tempus venerat hospes,
Bene erat! *Horat.*

Jednom budem sám u vinogradu i, da si vrieme prikratim, sjedoh malo čitati i piskarati. O toj zabavi minù mi dan do podne. Bara mi donese ručak: malo smudja na masti pržena, a poslje toga po običaju ljubenicu i groždja. Namirivši želudac popušim lulu duhana na svom ležaju i dohvatim opet knjigu da čitam. U tom uvede Bara momka u sobu, momka knjigonošu. Razpečativ pismo pročitam ga i odporučim, da ću biti kod kuće. Ustaviv Baru u sobi reknem joj, da prikolje koje pile, a zatim da ode u grad po ribu i somun hljeba. Ona čelo naoblači i upita, što će biti opet; a ja joj u kratko odgovorim: „gosti.“ „Neka ih bies nosi“ smumlja i, zalupivši za sobom vrata, ode da nabavi što sam joj rekao. — Dok se je peklo i varilo, dotle sam ja stol sterao. Oko osam satih eto ti mojih gostih. Dok oni u sobu, a Bara s ribjom čorbom na stol. Martin nanizao bocu do boce Vučedolca, žive žeravice i gosti posjedali vesela lica i utješeni, da neće otići ni gladni ni žedni. Zalagali se i zalievali, dok neostaše zdjele čiste i postrugane, a pola bocah praznih. Tad nastade što no bi Grci rekli symposion, a mi pijanka. Zdravica po zdravica, i mnogomu već otežčala glavica; i već se počeše javljati kroz vino svakojake ćudi: njeki pjeva, njeki

plače, njeki se sa susjedom ljubi, a njeki garova za rep povlači, to jest traži zametnuti kavgu. No kad već bješe izdala snaga, stade jednoga za drugim obarati san i dobro te najtrezniji povikaše: hazurala! zeman je!

Ali jest! Već smo mi odavna gledali, gdje naš prijatelj Paja ništa negovori, već rukama hvata po zraku kao pas muhe; a kada bi mu to došlo, onda samo pokrov prekonj; očima bi zaklieštio, jezik bi mu se ukočio i sav bi se odrvenio. Bilo bi ga takova pogledati kao kakova starogrčkoga kumira otvorenih očiuh. Svi u glas povikaše: Paja je gotov! Što ćemo sad od njega? Kući ga nositi — teret je; nije druge, već da prenoći tude. Sa stolice ga dakle skidosmo, svukosmo i na moju počivaljku povalismo. Tud se je malo izritavao i branio te i zaustjivao da nješto rekne; ali mu u čas mrtvi san tielo oblomì i usta zatvorì, te ostade ležeć kao vreća na gumnu, ili sjekira na drveniku. Oni drugi sa mnom se, kako znadoše, oproste i odu.

Sada mi valja nješto spomenuti, što mi je i samomu u taj par u oči udarilo i s čega se tu noć dogodi velika buna. Lice vratah stajala u sobi visoka, ali otanka gvozdena peć na tri noge. Mjesec svieteć kroz napukao kapak bješe se upravo ustavio na njoj.

Ja, budući kasno, brže bolje se skinem, svieću ugasim i legnem. Moj je običaj neleći, dok si nepriredim uz glavu svieće sa žigicami, ako bi mi trebala. Ali ovaj put i ja bjeh malo izišao iz svojega reda. Što bi dva-

put dlanom o dlan, već i ja bjeh pokojni. U prvom snu usne mi se nješto ružno: njeka lupa i graja, kano da su razbojnici. Otresem se sna tako neugodna i stadoh se, kao što biva, namagati da se probudim. Razbudjujuć se osjetim, da što sam bliže javi, to lupa i vika sve gorja. Prestrašim se, da neće san biti istinom. I sbilja! Lupa, vika, kobrcanje po sobi i strašna pomaganja! Sjednem u postelji i uzmem si raztirati oči. Kod ono malo mjesečine, sto je još kroz kapke svjetila u sobu, vidim, gdje se dvojica po sobi hrvaju i jedan drugim nemilo o zemlju udaraju. „Što je za Boga! tko je to brate Pajo?“ prodrem se što me je grlo nosilo. „Ustaj! pomagaj! evo hoće da me pridavi“ odzove mi se on, a uza to očujem novu lupu na vratih: „otvarajte, otvarajte!“ Mašim se rukom rad žigicah, ali uzalud. Skočim sa postelje, dohvatim pušku s klina i uztrčem se po sobi od prozora k stolu, a od stola opet k prozoru do vratah, i tud ih srećom napipam. U tom pako oni s polja vrata provale i u sobu narupe. Medju dvie vatre neznadoh kud ni kamo, već dignem pušku, da udarim onoga, što bješe unišao, preko glave; ali ju on u ruku dočeka: „nemojte gospodine! koja vam je nevolja! kakva je to lupa i pomaganja!“ Sad vidim, da je Martin i potegnuv brzo žigicom po zidu potečem k svieći, upalim ju i prisvietlim da vidim što je. Kad tamo — na zemlji leži Pajo i s njim — gvozdena peć! Odmah se jadu dosjetim i nehotice mi se otme smieh. Ali on izgreben i izlupan

držaše još sveudilj popojaske čvrsto svoga protivnika i upro oči u mene, čekajuć da mu pomognem. Težki ga znoj spopao; a kad vidi, da se ja smijem, škripne zubi i zagrmi iz poderana grla: „Što si stao, okamenio se; pomozi!“ A ja mu reknem: „Brate Pajo, ta što ti je sakrivila ta gvozdena peć?“ On tek sada skine oči s mene i, pogledav kao u brk svomu neprijatelju, trgne se natrag, prožulja si oči, zastidi se, ustane i ljutit mjesto u svoju u moju postelju legne.

A Martin uz peć stao, pa se glavom uzklimao; a ja, znajuć već što je, reknem mu: „Ti čini mi se nevjeruješ, da je to gvozdena peć;“ a on će: „A i tko zna, je li peć.“ „Bilo što mu drago, hajde spavat.“ On ode, a ja se prevalim i ono još malo noći do zore sladko prespavam.

5.

Pavidumque leporem et advenam laqueo gruem
Jucuuda captat praemia. *Horat.*

Ja sam sve donjekle zazirao od puške i nema dvie godine, što sam postao lovcem. Evo kako. Imadoh medju ostalimi dobra znanca, lovca na glasu; čovjeka, koga su poznavali svi zecevi i lisice one okoline i koj je neprestano o lovu mislio i govorio, na lovačku se odievao i nesladko s tanjira jeo. Soba spavaća, u koju sam često dolazio, bila mu je s jedne strane sva zelenim suknom

prekrivena i po njem izvješano oružje svake ruke. U njoj je i radio i plandovao i vas dan se bavio. Kao što se ciganin čudio, što sav sviet neide u cigane, tako i on nemógao dokučiti, kako se može nebiti lovcem. Često bi mi rekao: Sto si se čovječe zasjedio oko tih knjižurdah; tà kako već obagnjio nisi? Mlad čovjek, a živjeti neumiješ. Hajde da se ogledamo, tko će bolje preko jarugah skakati, kroz trnje se verati i prije sjesti. — Da pravi lovci nisu obično ljudi dobroćudni i naravni i da lov nije već po sebi zabava vitežka i romantična: to nebi bilo dosadnijega svieta pod nebom od njih i jezikoslovacah ili korenodubacah. Obadva su krvopije; al jedan je orao iz planine, a drugi krpelj i pijavica iz bare. Jedan će ti vas dan kazivati, gdje su psi zeca dignuli, kuda su ga vijali, gdje je dočekan, kamo li od zrna pogodjen; a drugi će uzeti kakov pljesnivi koštunac te će ga kljuvati i kljuvati; a kada ga prokljuje, pušljiva će ga naći. Jedan te svojom pripoviedkom razigrava, a drugi ubija.

On me dakle jednom nagovori, te zažmirivši izbacim pušku u vjetar. Dopadne mi se gdje ostadoh živ i počmem po malo pucati na koješto: najprije u nišan, a poslje i na živo. Kažu, da se lav neprokrvoloči, dok krvi neokusi; tako mogahu i meni zecevi i lisice izmed noguh protrkivati, a ptice mi na glavu sjedati, dok nisam ubio prvoga vrabca. Od tada sam se prolovio i držim u kući pušku sa svom džebanom.

Da nedužim lakrdije: budući lovac kakov takov, reknem jednom pred večer Martinu: „Martine! danas je nedjelja; ti posla neimaš, a meni se raditi neće; hajde da gdjegod zasjednemo i lova gledamo;" a on mi rekne: „Što vam je palo na pamet gospodine; mahnite se toga posla, danas je mlada nedjelja." „Ništa zato" odgovorim mu „mi smo nedjelju odsvetili, misu čuli i Bogu se molili; a kad zviezde izadju, dan dospieva i nedjelja prestaje." „Ja se nerad šalim s mladom nedjeljom; jer su mnogi od nje stradali, a osobito s puškom u ruci." „Kako to?" upitam ga. „Ja sam slušao" počme on „što se je dogodilo u jednom selu ovdje blizu nas. Čovjek njeki naseljenik imadijaše osim ostale liepe imovine pušku šarku, svu zlatom zaljevenu i, koliko on bijaše visok, za čitav pedalj dužu od sebe. Kao čovjek ratar, a lovac, nemogaše nego nedjeljom izilaziti u lov s njom. Župnik ga uviek svjetovao, da toga nečini, ali on se nedao uputiti. Jedne mlade nedjelje izide opet da lovi viš sela. Kad tamo, al zec sjeo na sried puta i gleda u njega. On pušku zapne i prisloni da ožge; al u taj se mah zec propne na stražnje noge i prednjom šapom zaprieti mu, kaogod čovjek. On se uplaši i pušku jamije, te podje dalje. Kad izidje na drugi put, al zec opet predanj; i kad ga uzè na oko, opet mu onako šapom záprieti. I tako kad bude treći put, čovjek od čuda i straha s pameti sidje i, uzamši sugreb u selo, putem pušku svu o kamen slupa, te do dana današnjega uza sve molitve

i zavjete nikad još k sebi došao nije. Tko je puščani prah izmislio, taj se je najprije s vragom pobratio. U svakoj puški sjedi po djavao; i zato se kaže: pušci i konju nije vjerovati. Ima te se puška osobito po mladih nedjeljah uzljulja sama od sebe o klinu, kao šetaljka na satu. A zašto neće vile i kosa, što no vise do nje?“ „To ja neznam Martine. No kako ti kažem, još malo, pa će biti kraj nedjelji. Dok zviezde izidju, testir loviti i svaki rad raditi.“ „Hajde neka bude“ rekne on „dok zviezde izidju, možemo. Ja znadem za jednu lisicu ovdje pod vinogradom. Dosta je živadi poklala; vriedno je da jedanput pogine.“

Kad bilo poslje devet satih, uzmemo svaki svoju pušku te u njeku gušću pod vinogradom. On mi pokaže, gdje da zasjednem i zakruti mi, da odtud neidem, jer tud mora naići. Ja već očamao sjedeć i čekajuć te zapalio smotku, da odpušim čamu. Kad al najedanput stadè krš po gušči i vidim, gdje se u tami nješto kao lisica preda mnom ustavilo te prinjuškuje. Sudeć, da mi naručnije doći nemože, opalim kroz šikarje, a zvier se smotavši glasno zavije. Martin, čuvši gdje puška puče, skoči sa zasjede te k meni. „Mužak je gospodine, po glasu se poznaje“ i dopadne gdje zvier ležaše. Spopadši ju za stražnje noge, pridigne ju, da ju ogleda; ali u taj mah opet ju izpusti i zalomivši rukama zajauče: „Jao gospodine, što uradiste? Ta ovo je moj vezir.“ Ja se gotov snebih od straha, gdje ubih prvo dobro gazdino,

čuvara njegova, njegova i svoga. Provučem se i ja tamo i stanemo ga prevratjati, da vidimo, jeda li je još živ. Na mnogo milovanje, gladjenje i prišaptjivanje svoga gospodara javi se napokon vezir, da je još duša u njem. To ga malo utješi.

Lov gotov. On psa uprti, ja mu pomognem, te podjemo doma. „Što ću sada gospodine?“ upita Martin u putu; „lahko je za mrtva vezira, ali jao od žive Bare.“ „A koja ga je bieda naniela na me“ reknem ja. „Koja bieda! mlàda nedjelja i moja stara nesreća; niti Bog, već one zlikovice vile.“ „Brige je vilah s tvojim vezirom.“ „Tko to po njem, a Bara će po meni.“

Ona nas pred kućom čekala i čim se bjesmo pomolili liepim nas pozdravom pozdravila: „Kud lunjate po vragu u ovo doba noći? i ti, nesrećo matora, dok nisi gdje nagrajsao.“ A kad istom vidì, gdje vučemo psa napola mrtva: „To li je lov, vile te lovile“ zavikne i bubne ga šakom u ledja. „Kad nisi imao drugoga posla, a ono ćemo tebe na lanac, pa kuću čuvaj.“

A ja, dok se nečuje, kako je bilo i dok sam čitav, umaknem brže bolje u sobu i legnem.

6.

Dva dana za tim, uzam zorom knjigu pod pazuho, odem opet k Dunavu da čitam. Ali nebijaše zadugo; sunce poodskočilo i pripeklo, da se nemogaše podnieti.

Dignem se dakle i podjem u sobu. Kad al na vratih vinogradskih smotrim čovjeka, nemogavši iz daleka odmah razabrati, tko je; što da mogoh, bio bih se kakogod nizbrdicom kroz trnje provero do Dunava, te za nevolju i unj zaronio ili se nokti u zemlju ukopao, da se oprostim mukah, koje su me čekale. Ali ovako toga neznajuć, ustavim se na sried puta i stanem izgledati tko je. Kad na jedanput uprvši sunce, naočari izpod biela škriljaka prosinuše, te kao dva samopala mene uboga u srdce pogodiše. Na usta mi se podriè težki uzdisaj: On je! — Zašto baš naočari? One su stvar dobra, kao svaki liek, onomu, komu su potrebne. Stare bake, koje nevide u iglu udjeti i starci, kad uznemognu knjigu učiti, oči u čpagu nose, i Bog im blagoslovio, te im vierno služile dok onih živih nezatvore na spanak vječni. Naći će se i medju mladeži po koje, da mu ih treba; ali je ludost nad sve ludosti, što je na sviet postalo te čeljad mlada kod zdrava i dobra vida očinjega nosove osedlala, naočari ustaknula. Ima tko za nevolju i na drvenih noguh hodi, al kod zdrava tiela još nevidih nikoga. Čemu ih dakle nosi onaj, za koga nisu? Evo čemu. Imade svakojakih licemieracah na svietu: lažnih pobožnjakah, obieljenih grobovah, što no vratove izkrivljuju, očima prevrtju i neprestance uzdišu; imade i varakleisane ljepote, bjelilom zakrivene rugote, pod salonskim odielom sklonjene prostote; al imade i laži-učenosti, a njoj su cimer ponajviše naočari. No gdje

visi grana smrekova, ili svežanj strugotinah, ili vienac šimširov, tud možeš unići i povikneš li: mehandžio! iznesi mi vina! donieti će ti ga; a pokucaš li u pretvorice pobožnjaka i učenjaka: nitko ti se neima odazvati: prazno im je srdce i glava.

Da mi odlahne, reći ću sve u jedno. Taj gost, o kom govorim, bijaše po zanatu jezikoslovac. Prvi put sam se nanj namjerio u čitaonici gradskoj, gdje on, onjušivši valjda na meni nješto svoje rufeti, bješė svojim suhoparním brbljanjem natjerao na me krvavi znoj i gotovu nesviest. Koliko tu čeljad mrzim, opet vidim, da joj se nikako oteti nemogu, i da smo i mi Bogu težko sagriešili, što nas bije, kako no njegda Egjipat, svakim zlom — i suviše ovim.

Odmah na ulazu u lomačnik pozdravi me i nazove mi dobro jutro; a ja se učinim da ga nevidim i, sagnuv se, stanem ogledati oko čokotja i čupati travu, kao što luda djeca igrajuć se žmirke zatisnu oči, da ih nitko nevidi. Ali domala zazvuči kao rog Silvin u Ernani-u po drugi put već iz bliza „dobro jutro“; i taj mah bješe mi, kao da sam se stvorio mjesto na Dunavu na strahovitom Gangesu, a iz njega da je izišao krokodil, te da mi viče: leži! da te jedem. — Videć, da se neima kuda, podjem da ga sretnem. Načme me dakle s glave ovako: „Na moju veliku radost doznao sam, da ste se odmora radi za vrieme nastanio u ovom liepom vinogradu i dodjoh da vas obidjem.“ „A ja“ rekoh

„na svoju veliku žalost doznajem, da za čovjeka pravoga odmora i podpuna mira neima do groba. Da je to Bog hotio, nebi bio stvorio komaricah, muhah i krpeljah.“ On neznajući, da je *mutato nomine* o njem govor, smiešeć se rekne: „A toga se žaliboże ovdje uz vodu nalazi svega podosta.“ U meni se žuč pokrene te mu odvratim: „Ima zla na svietu, koje će stići čovjeka, ta se latio kopna ta vode. Medjutim izvolite da se prošetjemo ovim lomačnikom. Kako vidite, biti će vina i veselih srdacah.“ On, neshvatjajuć u svojoj suhoparnosti poeziju toga dara božjega, odgovori mi kiselo: „Ja mu prijatelj nisam; trieznost je gojiteljica mudrosti.“ „A znate li“, prihvatim ja šaljivo „što su stari Grci mislili za vodopije?“ i, pogledavši ga, vidim da ni toga nerazumije, te nastavim pokazujuć rukom preko Dunava: „Da divna pogleda na tu ravan prekodunavsku!“ A on će: „Klasično zemljište! pod kojim je sakriveno neprocienjeno blago svakovrstnih starin. Moj duh naslutjuje pod njim silne ostanke rimske dobe u starih novcih i ulomcih veličanstvenih palač i hramov. Ja živim pod zemljom životom stare dobe; a sadanji sviet sa svojom truleži nije za mene.“ Ta psetačina (kynizam) već mi dodija i reknem mu: „A koju korist imade sviet od tih krtovah, moljevah i miševah, što no neprestano pod zemljom riju i po prašnih ropotarnicah glodaju i raztočivaju pljesnive kvierove, te iz njih kadšto buncaju, o čem stari ni sanjali nisu. Ja starine štujem, u koliko su

štovànja vriedne; ali uživam i *munera praesentis horae*.“ Turčinu dirnuti u koran, ili ovakovu okorjelu učenjaku u njegovo vjerovanje: to je svejedno. Znanost imade svoje fanatike, kao i vjera. Kao da sam taknuo u osje gnjiezdo, izvrne na mene: „Ta vi ste Epikurejac, ili Saducejac!“ a ja njemu sasvim mirno: „A vi ste Stoik ili Farizejac. Što nepustite bradu te nehodate gologlav i bosonog i nehranite se listjem; jer to bi se pristojalo pravomu mudracu vaše rufeti.“ On to sve primi sa podpunom filologičkom ravnodušnostju, ili bezobraznostju. A ja, da ga se riešim, padne mi na um moje pisanje i reknem mu: „Ja sam gospodine rad do podne još nješto malo prepisati. Posao je veoma silan; zato mi oprostite.“ „Ništa zato“ odgovori on „ako vam je s voljom, ja ću vam u pero kazivati, pa će biti brže.“ „*Confice!*“ pomislim u sebi i podjem naglim korakom pred njim, a on za mnom. Došav u sobu, dadem mu rukopis u ruke, da mi kazuje i sjednem. On počme:

„*Neg do malo zatiem danah*“

To napisavši dignem oči, da vidim što mi nekazuje dalje; al on rukopis na stol položio i u mene se kao čovjeka propala zagledao, dok neuze jadikovati: „Što po Bogu, vi još pišeš *h* u roditeljnom višebroja? Nemoj molim vas; meni je muka to gledati. Taj *h* je prava nesreća za naš jezik; i ja vam velju, da dok njega nenestane, neće biti napredka u knjizi narodnoj. One rogate djavole njekako iztriebismo; ali taj se neda

te neda.“ „Ostavite“ reknem mu „to nedužno pisme u miru. Ta i Latini su se mučili s njim, a muče se i Niemci, pa su ipak napredovali.“ „Ali to nesmije da bude“ izvrne on „to je pravi filioque u našem pravopisu; sbog njega će biti razkolničtva i danas sutra krvava boja.“ „E tako je!“ dodam ja žalostivo „komu je sudjeno propasti, dosta mu je i malo pisme *h* da propane.“ „A onim će ostati na duši, koji su se zanj toliko borili“ završi on i htjede da podje.

Kada se od muhe slon gradi, i stvar ozbiljna postaje smiešnom. Tako i meni nebudući već ozbiljna razgovora s čovjekom drenove glave, izvrnem sve na lakrdiju i našalim se njim ovako: „Znate vi što gospodine moj; budite vi našim Lukijanom i sastavite porotu, po kojoj da se presudi, tko ima pravo, tko li krivo. Samoglasnici neka budu sudijami, kao i tamo; njihova su prava neoboriva. Tud će se možda dopodštapati operčinjeni *ch*, *cs*, *sh* i *x*, da se parbe s kukmatom derištadi *ć*, *č*, *š* i *ž*; skočiti će odskora kucnuti kosorogi *è*, da brani svoje mjesto; napokon će se boriti za svoje staro pravo i *h*. Starinam će prihvatiti starovolje, da vojuju za svoj liepi i toli organični *ch*, *cs sh* i *x*; ali će slabo uspjeti: jer je težko šušatu s rogatim se bosti. A doći će jamačno i novi razkolnici od daleka móra sa svojim kratkim genitivom proti sipotljivomu *h*-u, za koga jedinoga u ime čovječnosti i civilizacije molim *salvum conductum*; i tud ćemo stoprv vidjeti, da li će kusati što

opraviti proti repatim.“ Na to se naš pravopisac razjedi: „Kada vi“ reče „šalu sbijaš sa stvarju svetom, a ono je kraj divanu; s Bogom!“ „S Bogom! dobar appetit“ viknem za njim. „Nije appetit, nego prohtievanje“, odvikne mi on u svojstvu puriste, a psi ga iz dvora izprate; i ja uz to pomislim, da nebi bilo s gorjega, kada bi uza prepeličare, gomoljičare i tetriebare bilo pasah, da njuše ovakove i druge njeke ljude.

7.

Ako mi je ikada san prijao, to mi je, onako nemilo izmučenu, prijao taj dan poslje ručka. Odspavavši do dva sata, probudim se i još onako bunovan očujem njeki rogobor oko kuće. Izbistrivši se sa svim, učini mi se, kao da je jato gusakah kuću obsjelo; ali ovaj put Kapitola nespasiše, već mene uboga gotovo ukljuvaše. Izidem u triem, da vidim, koja je opet bieda. Al za kućom mi se oglasi do šest ujedinjenih glasovah ženskih, gdje mi se sa ženom pozdravljaju i ljube, za mene pitaju i kazuju, kako su opet one došle, da nas obidju. Ja se uzševrdao, što da radim; ali se opet neima kuda, već hajde pred nje. Ako mi ikad smieh i sladke rieči nisu išle od srdca, to ovaj put nisu; ali valja pokazati, da smo ljudi ugladjeni te se gdje treba i izpod suzah smijati i preko jeda med prosipati. Ja nisam neprijatelj ženskim; ali za jedan dan bijaše premnogo. Žena ih

puna veselja u sobu uvede te me stane s jednom za drugom upoznavati, od radosti poskakivati, rukama popleskivati i meni se oko vrata vješati. Njena radost bijaše iskrena i srdčana; ali ja nemogoh pristati s njom, već se samo uzeo kao dodola sad jednoj sad drugoj klanjati, da me već bjehu zaboljela krsta.

Žene — neka mi oproste — imadu sbilja nješto sličnosti sa pticami sveto-martinskimi; kao što one odoše za vodom, tako žene za kavom. Ja znam, da one na tu prispodobu mrze, jer se od tih pticah govori štošta; i ja bih ih volio sravniti s ribami; ali, duše mi, nemogu; zašto? to netreba da im se kaže.

Dakle prvo bijaše da se kava pristavi i po mlieko ide. Uza to se već zametne velevažno pitanje o splavu (vrhnju) i, kad im se reče, da ovdje najbolje nije, povikaše gorje, nego da su prisahnuli svi izvori i sve rieke: „Ah! to je nesreća!" „Ja da sam kadra, držala bi kravicu, samo da se napijem dobre kavice." „U svem gradu neima vrhnja, što je u gospoje R—mann-ice; k njoj je vriedno otići u pohode" i tako dalje.

Ja bih jezik ljudski, i to ne prvi, prispodobio mlinu. Zašto? Kod mlinovah imade suharah, vodenicah, a u novije doba i parjačah. Tako imade i ljudih, koji melju o suhu, a ponajviše takovih, kojim treba vode za meljavu. Ta je voda u mužkih pričalo vino, a u ženskih bajalica kava. I kao što s više vode i vodenica bolje melje: tako se za prvom kavenkom i u ženskih tek točkovi

krenu; a druga i treća već sve brâne razvali i potjera sve kamenje: u koje manje, a u koje više.

Tako bilo i ovaj put. Kava se doniela i svakoj po šaljica utočila. Tud valja primietiti, da ženske slabo kad piju više od jedne; ali kako? čas je kava prebiela, te pritoče crne; odpivši malo, opet bude precrna, te priliju mlieka; onda je slabo sladka, te domètnu sladora; ali nesretna ruka obično presladi, te opet valja prigorčiti kavom, pa opet razbieliti mliekom.

Vrabci, kad padnu na proso, ili čvorci na dud: izprva su tihi, dok se nenazoblju; a onda nastane cvrka, koja se sa ženskim razgovorom slaže i u tom, što govore sve najedanput. Kada bi pomrčao mjesec, udarili bi stari u ponjve i mjedenice i puhali u trublje, misleć, da je mjesec od vračevah občinjen i da će se tako povratiti. Eh! kada bi to bilo, našlo bi se tomu i boljega lieka, veli Juvenal.

Razgovor se zametne. Prva poče jedna mlada gizdelinka, štono bješe obručarom (krinolina) zauzela više od pola sobe, te govoraše rečitije nego li ikoj zavjetnik pred sudom o novih obretih mode, te se nemogaše nahvaliti onih pečurkah, tobožnjih šeširah i onih naduvenih strahotah, u kojih hodaju ljudi kao živi baglići po svietu. Prevrnuvši jezikom što bi ponio jedva čitav dućan, dadè rieč drugoj, štono bješe de Tusca graecula facta, ta uzè grditi njeke svoga spola, što no nemogu sakriti

*

svoje prostote tim, što, gdje mogu, govore **naški**, te bi ih trebalo zatjerati u kakov prnjavor, da nesramote prosvietjena pijaca, gdje im je kuća. Treća se javi njeka stokuća, te stade prokazivati sve tajne obiteljih, u kojih je posrkala kave već na akove, zamolivši naposljedku družtvo, da nekazuju nikomu ništa. I kao što je sramota nježnu čeljadetu besjediti oporim jezikom naškim, tako da je najveća prostota, što je običaj u jedne tobože prosvietjene gospoje te, kad joj se dodje u pohode, mjesto kave iznosi pred goste šunku i djevenice. Četvrta stade otrovnim zubom nagrizati sad ovu, sad onu izvikanu ljepotu i lažno imućtvo; kako ova ili ona, čim korak iz kuće, u kutiju duva; kako su oni hvaljeni zubi i one slavljene vlasi perje paunovo na kreštelici; kako ona kraljica svih igrankah u pozajmljenih opravah na nje dolazi, a kod kuće se ni hljeba najesti neima. Još jedno triebaše, i to se nadjè — ženska sveznalica. Prošav redom sve novije romane te laznuvši malo i politike, zateče se na učeno polje, te i mene, koj sam dosada šutio, na mejdan izazvà; ali moji kratki i krhki odgovori zapušiše joj usta, te tim se, budući već i kava odavna izpijena, razgovor završi. Njetko bješe napolje izglednuo i donese glas, da se je nebo naoblačilo i da se sprema na kišu. To uzbunì svilu i kadifu, i ista graja, kao pri dolazku, dadè na znanje, da se je jato diglo na polazak. Mi ih izpratimo do grada i vratimo se natrag.

U povratku stanem motriti nebo iznad sebe
sebe. Oblak na oblaku, káo gora na gori, a sv
i bjeličasti, gràdo- i gromonosci.

Idiosynkrazija, što no vele, javlja se kod
ovako, kod drugoga onako; a ja se bojim munja
movah; i nisam hvala Bogu sám. I car rimski O
pišu da je bio u tom slabe petlje.

Bura se trgne, kiša kao iz kabla udari, mu
sievaju, a gromovi zapucaju. Pobjegav u sobu z
po običaju i najmanju rupicu te sjednem ukočen
što Bog dade. Vinograd leži visoko, a kuća jo
k tomu na samo; i zato mi se činjaše, da koj prvi
nemože već u nas. Moja žena ode po Martina
da budemo štogod slobodniji; ali oni još veći s
nas natjerali sa grozovitih pripoviedkih, od kojih
vjeku koža ježiaše. — Tako bilo do pred pono
prestane, i mogosmo malo prilegnuti; no pred z
opet tutnjava probudi; i tako se svu dragu n
napatio straha tim većega, čim mi samota bi
običnija.

8.

Tim jutrom nastalo i kišovito vrieme. Prv
zoru pozdravila služavka s prijavom, da toga živ
podnieti nemože, već da je naumila pokupiti se
nas i otići, i da neima sile pod nebom, koja bi
ustavila. Tko znade, kakov život u ovo naše vri

predka provode po gradovih gospodje kuharice i gospodične sudoperke, taj se neće tomu čuditi. Došav ponajviše sa selah, omili im halabuka gradska i težko onomu, tko s njimi podje tražiti mira, gdje neima igrankih, šetankih te živahnih ulicah i prozorah, da se na nje izgleda. Nemogav ju dakle na očigled onako složne kiše i blata do koljena uputiti, koliko je blago mir i kolika slast ovaj tihi život ladanjski, izplatim ju i dadem joj gorko zasluženu svjedočbu vrhu čestita i neporočna vladanja, te ju odpustim.

Po tom uzmem knjigu, da čitam; ali me snadje njeki san, komu se odhrvati htievši, napane me čama te izidem pred kuću, nebi li se štogod izbistrio. Zavirivši u kuhinju, vidim Martina i Baru, gdje su se naklopili preko zdjele zelenih krastavacah — svoga običnoga ručka — i unidem da se nagledam pusta zalaganja. Tud mi uteknu oči kroz odškrinuta vrata i smotrim na ormaru žensku lutku, kao diete od godine danah, i začudim se, čemu to? Bari nebude pravo, gdje ja sve nacunjati moram, te mi rekne: „Prodjite se gospodine; zar vi morate sve vidjeti i znati?“ No na mnogo moljakanje kaže mi, da je to od mòrah, vješticah i vukodlakah. Došav noći, kada im je doba, da ljude dave, zagledaju se u ono diete, i dok tako zjaju i čude se, i vrieme im mine, te im je odlaziti, i tako nemogu nahuditi. Ja se učinim kao da sam posve zadovoljan s tom obaviesti, nadajuć se obilnoj pabirci na polju mytholo-

gije narodne. Od našega svieta ako misliš što doznati, valja im barem na izliku sve vjerovati. — Na stolu ležaše svežanj stvarih i do njega širok slamni škriljak. „Tko se sprema na put?“ upitam. „Ja, gospodine“ odgovori Bara. „Kamo?“ „U P.....je, moje rodno mjesto.„ A rad šta?“ A ona će: „Rad putnoga lista. Zar vi neznate, što se je dogodilo?“ „Neznam“ rekoh i sjednem da slušam. „Ovo danah“ počme ona „pao u jednoj šumi preko Dunava vrag s velikim blagom. Lakom sviet odilazio k njemu i on davao svakomu, ali se ljuto namirivao. Tako kazuju za jednoga, da je, primivši novac, morao udariti razpeta na krstu Boga nožem u srdce. Lakome su oči pri pogači; on to učini; ali, došav kući, nadje si ženu mrtvu, onako isto u prsi nožem pogodjenu. I odtud je zapovied, da se nitko nenadje bez putnoga lista; a tko ga neima, da ga si nabavi.“ I s tom se logikom zadovoljim za nevolju, samo da još što doznadem. No kako ću i Martinu jezik odriešiti: izvadim iz džepa koštek te ga ponudim lulom duhana i uza to primietim: „Mi po gradovih slabo znamo o takovih stvarih; pa zato gospoda slabo i vjeruju tomu.“ „Znam ja“, rekne on „ma neka ti mudrijaši i sveznalice dodju amo, da ih ja naučim. Oni vjeruju knjigam, što ih sami pišu; a ja svojima očima. Vi imate liepu priliku, da se o svem tom, ako vas je volja, obsvjedočite. Otidite kada je gluho doba ovim prosjekom, ili samo na kraj našega vinograda, pa ćete vidjeti i čuti. Čuti ćete

na ovoj adi vilu pjevati glasom jasnim i tankim kao zvonce od srebra, a sladjim od svakoga slavuja. A viditi ćete, što sam i ja toliko putah vidio. Onomad eto — bilo je oko pó noći — vratjao sam se tim prosjekom s ribolova od Dunava. Kad ali sretnem tri ženske, vitke i visoke — Bog i duša — kao ovi jablanovi. Proletješe kraj mene kao vijavica i netičuć se nogom zemlje. Jedna se samo, prošav mimo mene, bješe malo spotakla. „Možda se to tebi samo pričinilo; da nebijaše sjena na mjesečini?“ primietim ja. „Dà sjena na mjesečini; eto ti opet gospodske mudrije i mudre nevjere. Ako je to sjena, onda ste i vi, i sve što očima vidim, sjena i prikazan. Kako će biti sjena, kada ih vidih u lice i mogoh razabrati na njem oči, usta, nos; a na tielu noge, ruke i sve što imade u čovjeka. Ako to bijaše sjena, onda i moja bolest nebijaše istina, nego prazan san; ali ja znadem najbolje“ i pri tom se maši rukom za prsi i za noge, te uzme stenjati i prenemagati se. „A što se dogodi?“ upitam ja. „Kako proletješe tik mene“ nastavi on „tako me uhvati onaj silni mah i s mjesta me spopadè ljuta groznica, od koje jedva ostadoh živ.“ „A kako to?“ prihvatim ja; „ja sam uviek slušao, da su vîle ženske dobroćudne i da nikomu neće zla.“ „To je istina, da nisu ono, što su vještice“ uzme tumačiti on; „al nije dobro ni s njimi posla imati.“ „A tko su vještice?“ zapitam ja. „One su“ veli „žive zle žene, koje se noću u svašto pretvaraju te idu da drugomu nahude. Ima i

u našem susjedstvu njeka baba Sara, koju sam ja već njekoliko putah sretao, gdje o pó noći ide prat na Dunav. I to vam je vieštica, nedao joj Bog vlasti nad nami. No imade i mužkih vieštacah, što možda ni znali niste. Preko puta od nas, eno u onoj kući, stoji njeki stari katana, koj će na ular pomuzti svaku kravu, koju mu je volja. Svezav ular o čavao visoko, zovne kravu imenom, koju hoće, te muze ular, a iz njega teče mlieko kao iz najpunijega vimena. No jedan put se bješe odviše polakomio i nemogaše zaustaviti mlieka, dok u njem neogreznu do gležnjevah." „A kako to?" žapitam, sgroziv se malo i nehotice, „da se je sve to prikupilo ovdje oko nas? Inače u mjestu nečuje se ništa takova." „Što ljudi tamo nevjeruju" rekne on „te im se ništa i neukazuje. I ova naša kuća nije sasvim čista; i moja je Bara dosta patila od mòre; a vi se možete uvjeriti, ako ostanete podulje kod nas."

„To bi mi još trebalo! Od ljudih i onako neimam žudjena mira; pa još da me stanu daviti mòre i vukodlaci" pomislim u sebi izilazeć iz kuhinje; i sve što sam čuo, pripovjedim ženi. Nasmijav se dosta, pomislimo, da nije drugo, nego smo i njim dodijali te nas hoće timi bajkami da zaplaše i odtjeraju. Ta misao činjaše mi se posve naravna, što se samo ono sljubiti može, što je duhom srodno i po spoljašnjih odnošajih života suglasno.

„Kako mu drago" odlučim napokon: „Ja sam sit te poezije i toga mira ladanjskoga. Da si nismo kva-

rili onih čarobnih slikah o njem! I nadalje ćemo se njimi nasladjivati; a istinu ostaviti onim, koji su za to rodjeni. Uzalud se utiče gradjanin bezazlenoj naravi, kada ga ona nepriznaje za svoga. Da mu se je, izišav iz grada, napiti kakove zaboravike, pa da o svem, što je bilo ništa neznade. Ali ovako, kako jest, pratiti će ga i tamo vierno crna briga i svi drugi mučitelji gradskoga života, kojim se neuteče ni na vil-konju ni na ladji krilatici.“

„Vratimo se mi u grad i u svoj prijašnji život i mahnimo se onoga, što je Bog drugim ostavio, uvjerivši se i opet, da savršena dobra pod nebom neima:

Nihil est ab omni parte beatum!!!

IV. (1861. Kaše gore listu)

PETAKINJA VINA.

Bilo je početkom ovoga našega čudnovatoga stoljeta. Ljudí, koji su malo šta doživjeli i vidjeli, i kada se dogodi što u sebi neznatna, a za nje novoga, običaju reći: toga još nije bilo! No da danas ustanu iz grobovah mrtvi, koji su bili svjedoci i najznamenitijih u povjestnici dogadjajah, uslied kojih se je promienilo lice svieta, navratjena stazami posve novimi i u državnom i u družtvenom i u crkvenom i u znanstvenom životu; da ožive iznova sa strahom i trepetom u grob legavši oče-

vidci propasti starih iztočnih državah, svietom potresavših promjenah i konačnoga razsapa staroga Rima, selidbe narodah, srednjega vieka, francezkoga i svih drugih do njega i nakon njega sbivših se prevratah: bog i duša, i oni bi, gledajuć, što se danas dogadja, reći morali: Toga još nije bilo.

Od početka ovoga, u kom mi živimo, stoljetja do danas brojimo šestdeset godištah. A što je to? — Fraza je svakdanja: da se godine u životu narodah broje kao časovi u životu pojedinacah. No to se od naših vremenah reći nemože. Jer kao što u životu ljudih pojedinih, tako i u životu cielih narodah imade godinah toli dogadjajnih, da mogu brojiti jedna za deset i stotinu drugih praznih i jalovih. A takove su ove naše godine, u kojih zelena još mladež svakojakim izkustvom nadkriljuje siedu starost prošlih vjekovah.

Šestdeset godinah! Malo doista vremena, gdje se ono, kako no rekosmo, mjeri na stoljetja. Ali obazrimo se i pogledajmo, koja je razlika izmedju danas i onda!

Ja ovdje negovorim nego o našem narodu. Već prošloga stoljetja zagudješe čudnovati gajdaši, a još čudnovatiji kolovodja povede kolo sa zapada površinom sve Europe, i drugi se narodi bjehu već onda hoćeš nećeš u njega uhvatili; mi bijasmo njekim dielom samo pritucalo i tako ostadosmo prosti svih posljedicah te kobne igre. Nu nadje se evo nov vrač, nečuven grabancijaš djak, te povede novo kolo vilinsko; vilinsko: jer sve,

što se sbiva, naliči velikoj bajci, i sviet izgleda kao da ja vas uvračan. Igra kolo, da se zemlja trese; slabi od vrtoglavice padaju i padati će; a iza kola sije kolovodja tajnom rukom tajno sjeme, zmajeve zube, iz kojih da nastane nov sviet.

U to sada kolo i mi smo se, hoćeš nećeš, uhvatili, i bože daj da bi ga sretno izigrali.

Tako mi danas; a prije šestdeset godinah neznadoše otci naši ništa ni o onih samih kretalih, što no danas svietom pokretju. Oni se nalažahu baš na izmaku stare dobe i legoše u grobove ostavivši nam, djeci svojoj, svu baštinu svoga vremena, misleći da ćemo je se za uviek uživati i nesluteći, da ćemo za šestdeset godinah po uspomenah svojih biti od njih razstavljeni granicami, koji diele dva svieta jedan od drugoga.

Ako ičemu treba uvoda, to je trebalo ovoga ovdje; jer tko hoće mladjemu naraštaju pripovjediti, što je pred šestdeset godinah bilo, tomu valja, ako će da ga razumije, karakterisirati najprije vrieme i ljude. A što prije svega znati valja, to je: da je kolievka ove pripoviedke Slavonija.

Vrieme ono najprikladnije bi se moglo nazvati zá nju dobom Saturnovom, a zemlja naša Arkadijom. Neću da ga nazivam dobom zlatnom, jer bijaše puno i gnjile i olova i željeza u njem. Zemlja rodijaše gotovo sama od sebe; slabo se gdje komu čelo oznoji, slabo zamoriše ruke; pa opet svega bijaše izobila; glad bijaše samo

u litanijah, a nemorijaše nikoga; niti se znadijaše što je umjetna potreba; a što narav zahtieva, to davaše blaga mati zemlja svakomu. Novca, koj je stajao uviek u razmierju s potreboćami ljudskimi, bijaše malo veoma, i u tom i nam, kao i Tacitovim starim Germanom, bijahu bogovi više propitii — milostivi — nego li irati — zlohotni. Izvukav se po svoj prilici davno već iz kožah zverinjih, nedotjerasmo ipak pozajmljenom tudjom obrtnostju dalje od onih dogmatičkih modrih haljinah kod odličnijega, a svojom od domaćega platna i sukna kod prostoga ljudstva.

Prema tomu bijahu i ljudi: prosti ali i prostodušni; slabo naučni, ali i manje izopačeni; uz veću jednakost bijaše i više sloge i ljubavi; bez tudjih modah, bez tudjih manah; bez stranih jezikah, bez domaćega odmetničtva; jednom riečju, bez tudjega upliva više prianjajući uz svoje. I tako se može reći ono isto, što njegda reče stari Ennio o Rimljanih: *Moribus antiquis res stabat nostra virisque* — starinski običaji i ljudi podržavahu našinstvo.

Za dugo neznadoše ni Rimljani, gdje leži Karthago, gdje li bogata Azija; a i nam bijaše za onda Beč i Pariz, što njim za Tacitova vremena sjeverne obale britanske i bajni Garamanti. Pešta nam bijaše jedino tržište i trgovci naši putovahu tamo s istimi pripravami, kao što bi zar babilonske karavane putovale njegda u daleku Indiju.

Nu ne samo izvan zemlje, nego i u njoj samoj bijaše tako. Riêč je: težko zemlji kuda vojska prodje; i jedanput je dosta, a nekmoli kuda je prolazila stotine godinah. Ta da je raj zemaljski bila: morala bi nastati pustoš i divljač, kud su biesni Turci konje igrali i silne vojske sve pod noge okretale. Gdje je njegda polje žitom rodilo, a gore rujnim vinom; gdje su njegda stajali kitjeni vrtovi, puni šara cvietja i voća svakojaka, tud poniče korov i šikarje, sela vatrom izgorješe, ljudi što izginuše, što se razbjegoše, a mjesto njih napučiše zemlju šumske zvieri, zanajviše vuci grabežljivci.

Turci odoše, ostaviv nam za baštinu divljač i pustinju. Malo po malo počeše se razplašeni stanovnici vratjati i novi naseljenici dolaziti te sela opet zamitati; al gdje hotijaše čovjek da sjedne, trebaše mu najprije vuka sa ležaja dignuti ili lisicu iz jazbine iztjerati i tako se sa zvjerinjem otimati za nov zavičaj. Sve što leži medju Savom i Dravom, i planine i ravni: sve to bijaše jedna gusta šuma. Toga se sjetjaju još i danas starci. U to doba bijaše zemlja nalik čovjeku, sinu prirode, kako ga je u najvećem naponu i jedrini po svem tielu dlaka i kudra spopala, i brada mu jošte neokušala britve, a kosa na glavi oštrih nožicah. Dakako da su se od to doba našli majstori i zvani i nezvani, te su divljaka liepo obrijali i ošišali, ostavivši mu samo male zalizke oko ušijuh, a kosu mu podrezavši po modi na englezku.

U tom prastanju i iznovičnom zametu bijaše dakako narav neograničena vladalica u svem. Što je ona razstavila, to mogaše samo Bog opet sastaviti. I danas je On jedini cestar u njekojih zemljah. Kada on osuši, tada se putuje. No onda bijaše još gorje i žalostnije, nego li danas. Gdje su se dvie kose ukrstile: eto ti četiri zemlje! Da nije gore: mogli bi se dovikati; ali sastati gdjekad za ništa na svietu. Napoleon je preko Mont-Cénisa došao prije iz Francežke u Italiju, nego li se i danas može gdješto o Lučinju ili Josipovu iz požežke u osječku ravnicu.

Štari naši nasliedili su mnogo od Turakah, u običajih, jeziku i drugom koječem. A što nehtjedoše kod onolike vlasti i sredstvah graditi cestah; što sudac naš eto donjekle morade putovati po svom kotaru upravo onako, kao što i danas turski mudir putuje po Bosni i Hercegovini: tomu držim da bijaše kriv ostanak njeki mosleminskoga fatalizma, kao da se netreba miešati Bogu u posao; jer da je on hotio zidanih cestah, on bi ih i stvorio. Gle sbilja! nalazim tomu trag i kod starih Rimljanah. Horacio jadikuje u njekoj od svojih odah, kako je uzalud mudri Bog razstavio morem zemlje od zemaljah, da se narod nekuži od naroda, kada ipak bezbožni brodovi plove po njem, mjesto da ga se i nedotiču. Što se ovdje veli za plovidbu po vodi, to se kod nas valjada prenielo na vožnju po kopnu, što je Bog i go-

rami razstavio prediel od prediela, da se ljudi medjusobnim doticajem nekvare.

No da mi tko nepovikne sa Diogenom: *claude portam, ne urbs exeat* (zatvori vrata, da ti grad neuteče), prekidam evo uvod, te prelazim na samu stvar; no neobećajem ipak, da se neću gdješto i opet od nje udaljiti; jer je to kod mene zla navada, da neostajem na stazi, nego da ogledam i ono, što mi uz put leži.

U jednom od onih divljih predielah leži i danas malo selce pod planinom; a u tom selcu življaše pred šestdeset od prilike godinah čovjek veoma pitom, starac župnik seoski, sám kao pustinjak, a neimajuć ni blizu nikoga sebi ravna. Što su danas cieli kotari crkveni, to onda bijahu župe. I za nje se nemogaše smoći svećenikah, pa bilo i samih jezgrašah*); a i činovnikah nebijahu i po selih ciele posade, kao danas. Starac dakle bijaše sám sebi razgovor. Niemih prijateljah imadijaše njekoliko knjižicah na polici; živi bijahu u ono doba riedki.

Ali upravo što riedki, bijahu i više cienjeni. Prijateljstvo izgubilo je puno od intenzivne snage svoga prijašnjega značenja, odkada svatko hoće da bude prijatelj svakomu. Onda se prijatelji redje vidjahu i sa-

*) Jezgraši se zvahu svetjenici, koji su na brzu ruku svršili bogoslovne nauke, izučivši Pavićevu „jezgru sv. pisma," koja se je onda za nevolju smatrala kao njeka encyklopaedija svega bogoslovnoga znanja.

stajahu, i zato bijaše u tom svetom odnošaju srodnih upravo dušah više srdačnosti, nego li danas. Što su danas prijateljski sastanci naprama onim starih vremenah? Onda svaka gostba bijaše mali epos, vriedan Odyssee Homerove; a danas? dodje li tko komu: nogom zagrebe, tobolac si nametje, pa opet nogom zagrebav ode. Srdačnost je rodjena sestra bezazlene šale; i veseli sastanci onih vremenah bijahu upravo prigode, u kojih se razviše oni više putah smiešni, ali plemeniti značaji, što no, prosti od stoičke naduhtosti, smátrahu ovaj sviet po načelih njeke praktične filozofije, koja neklanjajuć se u svem nauku Epikurovu, izražavaše u životu ono, što nas tako ugodno dira kod njekojih starih praktičnih veleumah, i sastoji, rekli bismo, u njekoj smjelosti života. Da li je n. p. kakova razlika medju Horacijevim: *Sapias, vina liques.. Carpe diem!* (budi pametan; vino ciedi; uživaj se dana današnjega), ili onim Anakreonovim, gdje veselo srdce vinom ugrijano podklikuje: Τί μοι πόνων τί μόχθων, τί μοι μέλει μεριμνῶν (što mi je stalo do nevolje, tuge i brige?) i onim, što pjevahu od srdca stari naši, a mi za njimi samo od običaja pripievamo: Danas jesmo sutra nismo itd.? — Odtuda naši Zvekani i Zvekanijade; odtuda klassično doba našega gostoljubja; odtuda Oresti i Piladi, koji nemogahu jedan bez drugoga živjeti, niti se za dugo preživjeti.

No kud ja opet zadjoh? Zar je to pripoviedka o petakinji vina?

Naš starac župnik sjedi u svojoj sobici. Na stolu mu molitvenik, a do njega Kućnik i Satır Relkovićev. Doba je zimno, a danu pod večer. Stare noge već su taj dan puno prevalile, obišav njekoliko bolestnikah sa nebeskom poputbinom. Starac je sumoran i dremovan, te malo u knjigu zagledav, vadi burmuticu i nos si podprašuje i duh búdi. Da ga je tko u taj par motrio, vidio bi, da je starac nješto raztrešen i da nikako nemože pokupiti mislih na knjizi. Zato napokon ustane i, prošetav se dva tri puta po sobi, násloni se na prozor; ne da gleda, jer kroz večernju zimsku pomrčinu nevidjaše se već ništa do criepom ili lojanicom razsvietljenih prozorah u selu; — nego da mirnije misli. U sobi i na polju vladaše mrtva tišina i samo se čujaše neprestani klopot velike rožne burmutice starčeve. Mnoge velike misli i najsmjelije odluke porodile su se već iz jedne lule duhana, šaljice crne kave ili čaja; a i burmut nije posledηje duhu budilo. To će mi posvjedočiti mnogi spisatelj i umjetnik; a da nam je zapitati i one genije, što no su obreli najveća čudesa našega vieka: parne strojeve, brzojav itd. tko zna, nebi li nam i oni kazivali, koliko su snujuć svoje velike osnove kave i burmuta popili, ili duhana popušili. Kada misao zapne: to su često lokomotivi, koji ju dalje tjeraju. Tko dakle čim, a starac burmutom. I da njega nebi, tko zna bi li tako brzo stigao na postaju stanovite odluke. Već samovoz ustavlja, već se pisak čuje — evo ga!

„Zašto da neidem?“ govoraše sam sobom. „Do godine! tko zna? — živ ili mrtav. A put je dobar, saonik prekrasan.“

A sada valja kazati, o čem se radi. Svietlo Marinje rodjen dan starčev, a k tomu god crkveni u selu. Na taj dan običavahu dolaziti k njemu stari prijatelji iz bliza i daleka. To bijaše za njega najveći dan u godini.

Svega dosta; ali vina neima. Godina njim omahnula, a staro se popilo. Imade doduše još izdobila garova klikuna; al je klikun pitje ubojito; duh pritište, mjesto da ga uzdiže, krv sguštava, mjesto da ju tanji; a kada ga se napiješ, kao da ti je tko privezao po težki kamen za svaku nogu. Da je kakova pusta lagana magjarca, od koga čovjeku krila porastu.

A o tom se upravo radi. Starac je njega i dosada, kada je trebalo, preko planine dobavljao, pa je i sada rad. K tomu imade tamo staroga prijatelja od djačkih vremenah, kada je učio škole u Magjarskoj, pa bi uzput mogao i njega obići.

Zato „idem“ veli „pa bilo kako mu drago. On starac, ja starac; pa da se barem vidimo još jedanput ovoga svieta.“

To rekav u sebi, zovne glasno: „Gjuro!“

Nitko ništa.

Vikne još glasnije: „Gjuro!“

A Gjure ni od korova.

*

Kad i treći put „Gjuro! — Bog s vami; zar ste svi pomrli!“ malo čas — unidje u sobu seljak sav biel od sniega te će: „zapoviedajte gospodine.“

Starac se osvrne: „Što je dobra?“

„Vi me zovnuste gospodine! Što zapoviedate“ odgovori, našav se u čudu seljak.

„A! ti si Gjuro? Nisam tebe zvao, nego svoga kočijaša. — O bože! sve selo čuje, a oni kao da su svi gluhi. Kada si već tu, brate Gjuro, potrudi se dolje i pošalji mi kočijaša amo.“

Kada za malo eto ti seljaka na prstih: „Oni već spavaju gospodine!“

„Tko oni?“

„Kočijaš, gospodine.“

„Nije već, nego reci još. Ta to je dembel, kakova nehrani ni padišah u Carigradu. Pa što ga nisi probudio?“

„Spava gospodine!“ odgovori seljak tiho.

„Pa neka spava“ razpali se starac; „ako je moj kočijaš, nije vladika, da se nesmije buditi. Idi dolje, pa ga sdrmaj za nos; a ako ti ustati nehtjedne, poli ga mrzlom vodom, da mu se speru jedanput krmelji s očiuh. Idi, i da nisi učinio drugčije.“

Čas, dva, eto ti Gjure s bukom i vikom velikom: „Čekaj hrdjo paorska; naučiti ću ja tebe što je parokov kočijaš!“ i s tim u sobu sav mokar i još bunovan te si oči protirući: „u takovom bircauzu —“

„Što u takovom bircauzu? Ti čini mi se još sanjaš; a sanjaš, o čem na javi misliš. De se pazi, da te ja tako pokrštena još neokrizmam. —“

„Na službu gospodine.“ —

„Što na službu? Jesi li ti pijan, ili si lud, ili još spavaš. Na, evo ti prstovet burmuta, da ti se malo izbistri u toj tikvanji,“ i pruži mu burmuticu. „Da sbilja gospodaru: ti mene već četvrti dan služiš, a ja još neznadem, s kim imadem sreću. Imaš li kakova pisma?“

„Neimam“ odgovori kočijaš, „ja sam si glavom najbolje pismo.“

„Liepo! — Gjuro znam da se zoveš; a sada mi kaži na rieč, tko si i odkud si?“

„Moj je život čudnovat“ poče kočijaš.

„Stani, stani! nemislim ja knjige pisati. Samo mi kaži, gdje si sve služio?“

„Najprije u komedijaša.“

„Što? — pa koju si nesreću vodao?“

„Vodao nisam ništa. Vi mislite medjede ili majmune. To nije za naše ljude. Već sam išao njeko vrieme po svietu od sela do sela s komedijom. Bilo nas nješto ljudih, a nješto drvenih lutakah; i ja sam obično bio vojovoda Radivoj, što no veli Niemac Ratifort.“

„Baš ni to nije za naše ljude. Tko ti je otac?“

„Neznam.“

„Odkuda si.“

„Neznam.“

„Kako si star?“

„Ni to neznum.“

„Liepo! — Pa što si bio onda?“

„Bio sam kelnerom; a poslje toga manastirskim slugom.“

„Hm! hm — to sve gorje dolazi; a zatim?“

„Došao sam k vam.“

„Hvala Bogu! — Gjuro! Sjutra ćemo na put!“

„Nemože se gospodine.“

„Zašto?“

„Jugovina je.“

„Kakova jugovina? Bog s tobom, gdje od zimé drvlje puca. Nemoj ti šeprtljiti; već još večeras sve priredi, da se zorom možemo krenuti od kuće. Jedno nemoj zaboraviti: sada odmah izpuri onu praznu petorku u podrumu i natovari na kola u zakošak.“

„Jest gospodine, lahku noć!“

„Bog ti dao. — Pouzdano čeljade! Što već izbacuje zemlja i more, to mora k meni doći. Ali evo ga čini mi se natrag. — Što je?“

„Vratio sam se, da vam još dvoje kažem.“

„Što je prvo?“

„Prvo je to, da osim svega onoga, što sam rekao, umijem i kuhati malo.“

„Što će mi tvoje kuhanje? Ti si kao i onaj, što se je za bačvara tražio pa se hvalio, da zna orguljati.

Tvoje je konje timariti i pošteno tjerati. Jesi li razumio? A što je drugo?“

„Drugo je, da mi posudite za sjutra svoju šubaru i pustene cipele.“

„E dà? zašto ne i bundu? Gledaj ti njega! Odlazi! — Da sbilja! znaš li ti puteve ovuda?“

„Kako nebi?“

„A ti hajde; pa sjutra u svu zoru da si spreman.“

U tom se pecijaše dolje u kuhinji čerek i suhi kolači; tikvica se napunila žganicom, a čutura vinom: — zaira putnikom.

Još i nemišljaše svanuti, a starac se već digao, kočijaša probudio te mu zapovjedio da preže.

Prekrstiv se sjedne u saonice, pa u ime božje.

Do oko devete ure prevalili sretno planinu i spišli u ravnicu; ali tud sada započeše čudnovate prigode s a petakinjom vina.

Ima pa se čovjek zamrsi u protivne okolnosti, te mu bude kao onomu uvračanomu Lukijanovu magarcu; iz jedne biede pada u drugu, dok se slučajno gdjegod nenapase ružah, t. j. nenamjeri na sretnu koju sgodu, o kojoj se čvor opet razrieši.

Tud već konji umorni i valjade ih odmoriti i nahraniti; a putnici prozebli i ogladnjeli, te je i njim nužda ugrijati se i malo štogod založiti.

U to ime stanu pred tobožnjom krčmom u selu. Starac, prije nego će se skinuti s kolah, posegne rukom

u zakošak da izvadi torbu s jelom i čuturu s vinom. Uz to mu padne na um petakinja i stane razkapati sieno, da ju vidi. Kad tamo, ali — petakinje nema

„Gdje je sud, nesretni sine?„ upita kočijaša.

„Kakov sud?“ odgovori mu on hladnokrvno.

„Ta zar ti nisam rekao sinoć da izpuriš i natovariš onu praznu petorku?“

„To ste si vi možda mislili, ali rekli mi niste.“

Starac metnuv kažiprst na nos, počme sumnjati, da li nije sbilja tako: „Ej zaboravna starosti!“ reče; „Sada kako je tako je; moramo gledati, kako da si pomognemo. Hrani brzo, pa da idemo dalje.“

Za odmora i jela smislio i način, kako će si pomoći.

Sjednuv na kòla, reče kočijašu: „Sada hajdé malo drumom, pa ćeš onda skrenuti na lievo.“

Tud on imadjaše takodjer staroga znanca i prijatelja i bješe proračunao, da će najljepše k njemu na ručak, te se liepo pokriepiti i porazgovoriti, a i petakinja će se u njega naći: „E! tko zna, čemu je to dobro“ tješijaše sám sebe.

Ali je prijateljstvo nadovezljivo, starost i onako govorljiva, a zimi topla peć i čašica vina zamamljiva. Čas po čas, rieč po rieč — minù i pravo vrieme polazku.

„Hoću li do mraka, brate Antune? Samo da mi je izići iz ovoga labirinta od šumah i ugledati sretno Dravu.“

„Hoćeš, hoćeš. Još je dosta dana; konji su odmorni, a put utrven.“

Natovariv petorku i poljubiv se s bratom Antunom podju dalje.

Tud se čvor zavezao.

Dok je bilo dana, i kojekako; ali ga nebilo zadugo. Mišlju čovjek prevaljuje milje u trenutke: al je u konjah osam noguh, pa valja svakom stati na tvrdu zemljicu, pa onda istom dva koračaja. Zimi je noć kao pustahija: podkrade se, da je ni neosjetiš; dušmanin svakomu čovjeku, a osobito putniku. Gdje danju ni ptica zapjevati nesmije, tud se njom roče vuci i hajduci. Dok je bilo dana i sumraka, dotle i starac vierno motrio kuda je put, osjetiv da mu je kočijaš nevješt; ali iza kratka sumračja zagusti tamna noć, a oni još neuhvatili druma. Kuda je i onako tmuša kao tiesto: u šumi se nevidjaše, što no vele, prsta pred nosom. Noć zagustila, a studen zaljutila; starac, navukav šubaru preko ušiuh, a zamotav se do preko očiuh, prestade motriti, izručiv se Bogu i angjelu čuvaru.

Tako išli zadugo, a još sve odnikud ni sela ni druma. To starcu već dodijalo te vikne kočijašu: „More ti bludiš; odkada putujemo, valjalo bi da smo u Osieku; a nas još ni na drumu. Tjeraj što koj konj skočiti može, pa kud došli da došli.“ Kočijaš izmahne bičem te sastavi od repa do glave najprije macka pa onda kulaša; lete konji kao dvie vile; fićuk stoji tanana zraka iza

njih, a tutnjava šumom tvrdih kopitah po još tvrdjoj paledici. Ubogi starac odskače od sjedala, kao malj od nakovnja. Kao što je mâčku u vreći, ili muhi u rogu, ili nesretnomu sibirskomu prognaniku u tiesnoj kibitci, tako njemu tumarajućemu bez izvjestna pravca po toj noći tamnoj.

Ali dadè Bog — izidoše iz šume na polje. Tud bijaše malo vidnije, a k tomu zasja u neizvjestnoj daleČini kao zviezda utjehe malo svjetla, od koga se još nemogaše znati, da li je pod vedrim nebom ili pod krovom. „Onamo gledaj da živi dodjemo“ vikne opet kočijašu; a vierni konji, kao da razumješe uzklik sdvojenja gospodareva, pružili se te omitjuć trbuhom duboki snieg povezoše ga što nogama grabiti mogu onamo. Nu tko zna, kako je lažljiva svjetlost noći, vjerovati će nam, da je starac s prevarene nade sto putah uzdahnuo, dok se je napokon svjetlu tako blizu prikučio, da sada već na svoju veliku radost mogaše razabrati, da je ono, što ga je tako dugo varalo te bi čas izčeznulo, a čas se opet pomolilo, sbilja svieća u kući. Tako bijaše drugovom Kolumbovim, kada nakon duga lutanja po bezkrajnoj pučini morskoj, gotovi da sdvoje, spaziše na jedanput kopno; kopno! kopno! — selo! selo! — odlahnù i starcu i kočijašu — a najviše ubogim konjem. E da je kojom srećom Osiek! — a možda i jest; selu je nalik, a moglo bi biti i predgradje gradu; — možebit!

„Gdje je gostionica momče?“. upitaše njekoga na ulici.

„Četvrta kuća odovuda na lievo.“

„A u kakovom smo to mjestu?“

„U Koški!“

„U Koški! — za ime božje!“ to izusti starac i više ni rieči.

Unišav u dvorište namjesti saonice na prvo mjesto pod kolnicom, te unišav u krčmu, dade si spremiti malo topla jela i zamoliv gazdu, da ga zorom probudi legne onako izlomljen i trudan da spava.

Prespavavši sladko svu noć, na jedan put kuc! kuc! na vratih: „Zora je gospodine.“

Muka je ustati na još veće muke; ali se mora. Opraviv se, uzove krčmara i zapovjedi mu, da kočijaš preže pod prve saonice pod kolnicom.

To gazda obavi, novce primi i nastane opet podpun mir i tišina u kuči.

Na polju još mrak, ali pjetli već zoru ozivaju; nije fajde: kratki danci, daleki konaci.

Utrpav se dobro sjedne na saonice nerekav ni rieči: prošao ga sav razgovor i samo misli na kuću i na liepi svoj mir i udobnost u njojzi.

Zima malo popustila i nastalo podpuno bezvjetarje; put gladak kao staklo; starac se malo po malo zanio i zadriemao. Već se poodanilo: — saonice lagano idu, kočijaš puši i muči. S te promjene prene se i on iza

sna. „O sveta trojico! za pet ranah Isusovih, što je opet to?“ Strašne planine, i zato saonice lagano idu. Odkud planine, gdje bi imala biti ravnica? Tud već htjede da se prodre na kočijaša: ali evo nove prikazni: mjesto macka i kulaša, ridjan i žerav!! Prekrsti se i oči si protre: uzalud! — ridjan i žerav!. „Što je to?“ povikne, a kočijaš se trgne i lula mu padne iz ustah na zemlju; a kada vidi, koga vozi, skoči kao uzet iz saonicah pa bjež u planinu. „Natrag, natrag, sinko“ stade ga dozivati starac, komu sad već udariše suze na oči od tuge i brige, gdje će ostati sám u gori, da ga izjedu vuci. Težkom mukom vrati poplašena čovjeka, koj misljaše da mu se je gazda prometnuo vragom: „Neboj se sinko, nisam ja taj, ali posao jest njegov.“ Porazumiv se medju sobom prijateljski, stvar se objasni: saonice tužan da su izmienjene. „Pa što ćemo sada, ako boga znadeš.“ „Ništa, nego da se vratimo.“

Uzalud je prkositi slučaju; njemu se pokorava i najjači i najveći; i tko je tvrdji od kamena, biva njim mekši od kaše. „A ti tjeraj, pa što nam bog dade.“

Kočijaš okrene te natrag.

Čovjek, čiji bijahu konji i saonice, već ukleo i starca i kočijaša si; a Gjuro se zabrinuo, što će bez gospodara.

Kad oko podne, eto ti i jednoga i drugoga; konje zamorili, a oni izgladnjeli.

Dva gospodara kraj sve neprilike, što su si neho-

tice učinili, spoznavši se pobliže, postadoše najbolji prijatelji. Od izpričavanja dodje malo po malo do lakrdije, i da se sjetjaju kada su se tako čudnovato spoznali,— do čaše vina. U njoj se utopi sva briga i tuga starčeva i zaboravi na sve što je bilo.

Knez Larochefoucauld veli: nesreća čovjeka vodi k mudrosti, i još nješto, što neću da kažem. I to je najbolje od svega, što metnu Bog u torbu čovjeku opremiv ga u ovaj sviet. A na drugom mjestu veli isti slavni knez: „Tko si nezna u nesreći pomoći, daje svedočanstvo ne toliko o veličini nesreće, koliko o slaboći duha svoga.“ Dakle u svem i svagdje valja biti mudracem: „*nihil admirari*“ — ničemu se nečuditi, i od ničesa se neprepadati.

Onaj novi prijatelj starčev bijaše trgovac, čovjek, koj se je mnogo po svietu potucao i znadijaše pričati bez kraja i konca. Svieća se užiže od svieće, a rieč se prihvatja za rieč i tako malo po malo bude i po podne.

Izjedši malo ćimbura i izkapivši njekoliko čašicah sjete se napokon putnici i puta te si počmu napijati: „pijmo pa hajdmo.“ A to je po svom običnom značenju postalo već poslovicom.

Ele vrieme nečeka; donese se sbilja poslednja i nju izprazniv sjednu, te jedan put planine, a drugi put Osieka. Tu je drum: tu se nemože zaići.

Malo, malo, eto opet mraka. Starac lulu zapalio, za put ga ni brige nije.

Prošli sela do Osieka: sada su sigurni.

Ukazaše se u daljini svieće na stotine, a on uzdahnu: „Hvala Bogu!“

Svieće sve bliže i, prije nego se je nadao, skrenuše saone s puta u ulicu. „Evo nas u gornjem gradu!“

Ćimbur studên već davno probavila i glad mu stezaše želúdac kao dretva praznu torbu. S toga motrijaše i lievo i desno, gdje će spaziti gostionicu prama stališu i još više želudcu svomu. Kad eto ti kuće na kat i gore i dolje razsvietljene, a u njoj čitav trpanac. „To je gostionica, tjeraj u nutra!“

Dok saone u dvorište, jedni sluge pritrčaše i konje izpregoše, a drugi starca stubami gore povedoše. Kad u gornji triem, tu mu sobu pokazaše, gdje da se svuče; nu on nehtjede, već unidje pod šubarom i u bundi u prvu sobu i sjede za prostrt stol.

Sluge jedan drugoga pogledaše; ali nitko se neusudi kazati ni rieči.

Do njega jurba gospode i gospodjah, krabuljašah (maskah) i bez krabuljah po svih sobah: vika, cika, smieh: u obće živahna zabava; a kada on za stol sio: sve umuknulo i u njega oči uprlo.

U taj čas, dosjetiv se jadu domaćin, upotriebi slučaj za šalu i pritrčavši redom gostom te im nješto prišaptnuvši: zavlada opet prijašnja živahnost.

Za malo pristupi k starcu čovjek mlad, veoma odlična izgleda, te ga zapita, što da zapovieda.

„I od jela i od pila, što imadete najbolje.“

Podvornik ode i za malo donesoše sluge na više pladnjevah srnetine, uštipakah i drugih slašticah, a uza to bocu vina kao zlato, i starac pomisli u sebi: „To je gospodski.“

Al' uza to neopazì podmukli smieh svih gostih, a osobito ljepoticah, koje su u tom slabije petlje od mužkaracah.

Na posljedku napustiše nanj krabuljaše i tud da vidiš gotove neprilike; presjede starcu ono njekoliko zalogajah, što ih je pojio. „To opet nije čist posao. Sám me je belaj i ovamo nanio“ pomisli u sebi.

Kada šale već dosta bilo, domaćin, da starca, koga je dobro poznavao, oprosti mukah, izide i stane pred njega.

„O Illustrissime“ poviknu od radosti starac, „sám vas je Bog donio da me izbavite od ovih stršenovah. A odkuda vi ovamo?“

„A odkuda vi?“ upita ga domaćin.

„Kamo?“

„K meni.“

„Kamo k vami?“

„Ovamo.“

„A gdje smo mi — —?“

„U Čepinu, — kod mene.“

To bijaše već odviše. Na te rieči malo da se neobeznani i uze, nevjerujuć već ni očima ni ušima, do-

maćina od pete do glave mjeriti, a sebi glavu opipavati. „To nije istina! to nemože biti; ili sam ovaj čas uvračan!“

Al u tom spazi još njekoliko znanacah — i medju ostalimi onoga prijatelja prekodravskoga, komu se bješe uputio po vino.

Treba znati, da su se još za našega pametovanja slavile tako poklade po Slavoniji. Odličniji sviet ciele okolice sabrao bi se danas kod jednoga, a sutra kod drugoga. Ciele povorke kolah ili saonicah idjahu od sela do sela; ničiji se podrum nepoštedi, a purani svi pogubiše glave; i kao što su velike nedjelje crkve otvorene, tako za pokladah nesmjede zatvoriti nijedan od družtva kapijom svoga dvorišta. Plemstvo, vjernije za onda domaćim običajem, nego li danas, prednjačijaše u svojih dvorovih i za vrieme mesopusta prestajaše svaka razlika izmedju izobraženih starišah.

I koliko je nevjerojatno, sada se mora vjerovati: domaćin — domaćin, znanci — nefale, a on — u Čepinu! Podav se šarovitu udesu, velikomu silniku, skide bundu i pustene cipele te podciknuv povede kolo kroz sobe i bijaše veselja do rana jutra.

Sám bi često kazivao, da se nikada tako proveselio nije.

Nu sve liepo! — ali vina neima! No ima ga u podrumu gazdinom. Na njegovu zapovied bude mu petorka napunjena laganim magjarcem i razstadoše se već

za dana, obećav mu većina družtva, da će se vidjeti na svietlo Marinje.

I to vam je pripoviedka o petakinji vina!

V.

Kako su se zavadili psi, mačke i miševi.

(Komična epopoea.)

Bilo vrieme, kad bilo da bilo, —
Njegda bilo, sad se spominjalo,
Doba zlatno u knjigah se piše,
Kad je bilo sve ljepše i bolje:
Sve na svietu, a i po svakoga;
Na gotovo svaki dolazio,
Nit s' oralo, ni trudno kopalo,
Niti šilo, nit maljem kovalo,
Ni čitalo, ni perom pisalo,
Ni vozilo, ni more brodilo
I za hljebom po svietu hodilo;
Kad se nije klalo ni davilô,
Niti ljudi, niti zvieri ljute;
Već pod nebom sve se milovalo:
Sa čovjekom čovjek bratovao,

Vuk s jagnjetom rieci dolazio,
Da s' napiju hladjahne vodice;
Sa kokošmi lija drugovala
I po šumi igre sprovodila;
Pas i mačka jednu kost glodali,
A nikad se o nju nesvadili;
Mačka mišu božju pomoć zvala,
A on mački ljepše prihvatjao:
„Odkud mijo, bješe l' stogod lova?“
„Bješe maco; i tebi ostalo;“
Jastreb, pusta danas haramija,
S grletom se u grlo grlio
I za svoje pitali se zdravlje;
Rodo žabe niti negledao,
Već kraj bare mirno prolazio; —
Jedno s drugim u miru živilo,
Ljubilo se i svojski pazilo . . . .
Al to vrieme za dugo nebilo,
U gvoždje se zlato prometnulo,
Iz ljubavi mržnja se izlegla,
Mržnja ljuta i bojak krvavi,
Komu kraja veće biti neće
Dok je vieka i dok bude svieta.

Kako su se drugi zaratili:
Odkud jastreb, gdje sastigne, davi

Grle, svoju njegda posestrimu;
Odkud ono tužno bugarenje,
Bugarenje i jadikovanje,
Što no stoji sinjih kukavicah,
Sirotčadi a i udovicah,
Jadnih žabah od dana do dana; —
Mnoge li su majke ucvilile,
Mnoge ljube u crno zavile
One klete ptice dugovrate,
Selski svetci, a žabji krvnici!
Odkuda se lisice zaklele,
Da od krvi dotle nemiruju,
Dokle traje roda kokošjega,
Dok mu traga sa zemlje nestane; —
I tud mnoge pure i purani
I pietlovi, na glasu junaci,
I tolike guske brbljavice,
Patci i patke, selske sviračice
(A pilićem ni broja se nezna)
Od lisicah ludo poginuše!
I da tako za dugo ostane,
Bog i duša, doskora bi bilo,
Nit bi bilo tko b' zoru ozivo,
Niti selu tko b' odsele sviro; —
Odkuda je to zlo nastanulo,
Kako li je na sviet postanulo:
Nek vam drugi tkogod pripovieda,

Tko zna bolje i imade volje;
A ja ću vam evo kazivati,
Kako su se njegda zamrzila,
Kô krv i nož ljuto zavadila
Do tri vierna prie toga drûga,
Ni susjedi, nego ukućani:
Pas i mačka s mišem sveglodavcem.
Takve svojte više nebijaše!
Liepo su se med sobom pazili,
I pazili i obilazili;
Jedno drugom bilo na nevolji,
Kad bi bilo kruha nahraniti,
Nahraniti ili obraniti!!

Pas čovjeku najmilji bio,
Što j' od uviek vierno mu služio,
Dom stražio i stoku čuvao
I još k tomu s njim šalu sbijao.
Zato mu je čovjek dopustio,
Ne na pismo, jer ga nije bilo —
Već na vjeru i na veresiju
I na jemca Boga jedinoga,
Od svakoga u domu jedjeka,
Što se peći il variti bude,
Pas domaći svoj ris da imade;
Ne od sala i druge tustine,

Nit od glave niti od rebarah,
Nit od kakvih pretilih butovah,
Il krilacah ili batakovah, —
Već na odmet što je kod pečenja;
U to ime da mu prosto bude
Doć u kujnju kad pred podne bude;
I to svakom neka bude znano,
Bio kuhar, bila kuharica:—
Što je pravo, i Bogu je drago!

Ali čovjek, koj se tol'ko hvali,
Da je tvrdja vjera od kamena, —
On je prvi vjerom prevrnuo
I dušu si težko ogriešio.
Psi nekrive svojih gospodarah:
Što rekoše, to porekli nisu; —
Veće kunu, do Boga se čuje,
Zavijaju, da se zemlja trese,
A na one hule od kuharah,
Od kuharah i od kuharicah,
Sudoperkah i masnih kuhtićah;
Oni su ih ljuto ucvielili!
Odkud bi se koji pomolio
I kuhinji samo prinjušio:
„Čibe! vraže, gade i nesrećo;
Ti ćeš mi se tud po kujnji mesti,

I sveudilj izmed noguh plesti,
Prinjuškivat, zdjele oblizivat,
Širiti se, baš kano u svome?
Kad spopanem kakovu toljagu
Te t' opružim preko ledjah njome,
Znam da ću ti izpraviti kičmu, —
Sve što s' proždro, vratit ćeš poprieko. —"
Što rekoše, to im prosto bilo;
Al se nadjè, pa i učiniše.
Od to doba pas svog diela neima,
Jest batina kruh mu i slanina,
A kuhinja puti nedohodi,
Psi mršavi kô suhi plotovi,
Svi se tužni živi posvetili;
Njekomu su kosti izlomljene,
A njekomu uši odciepljene,
I psa što no i kiti i resi,
Mnogi repa ni od lieka nejma.
To je njima veće dodijalo,
Što se od njih sada počinilo;
Stà režnjava po svem širom svietu,
Iz režnjave strašna urlavina;
U glas jedan svi sad protužiše
I niz lice suze oboriše;
Gorko cvile i kralju se mole,
Pasjem kralju — dokle ga je bilo, —
Dok je bilo, liepo ti je bilo!

„Ajme kralju, svietla kruno naša,
Tko će podniet te zulume težke,
Što se čine tvojoj viernoj raji!
Veće hajde, svietla kruno naša,
Da gledamo, da si pomognemo.“

Tud kralj Kuštro — i kuštrav bijaše —
Pseto sjajna soja gospodskoga,
Svakom pìćom liepo utovljeno,
Sve kolači i pretilim mesom,
Svakdan češljem liepo očešljano,
Očešljanó pa i pobiskano;
Na oči je kuštre natjerao,
A po strani do zemlje pustio;
Rep uztako kao perjanicu;
A ima mu do dvaest godinah,
I u njega liepa kažu sina,
Komu hoće krunu ostaviti; —
Tud kralj Kuštro brke razpuhao,
Iz ustah mu vatra sipa živa,
Iz nozdrvah modar plamen liže,
Te iz svega grla zalajao:
„Vau! čovječe, stara varalice;
To li je ta tvoja vjera tvrda,
To li platja, što ti robovasmo
Od postanka do današnjeg danka? —

Na noge se, djeco moja draga,
Oštri nokte i bijele zube
Svaki junak, tko je za oružja.“ —

Kô kad sinje uzavrije móre,
Kad se trgne bura i oluja:
Za talasom talas se natište
I o tvrde razbija se stiene;
Krš brodovah stoji o brodove,
Pomaganja jadnih topljenikah;
Po zraku se razlieže lomljava,
A pod vodom crna zemlja trese;
Il kada se nadnesu oblaci
Nad dolinom ljeti o Petrovu;
Po malo se oni prikupljaju,
Po zemljici crna noćca pade,
Pa se čuje mukla tutnjavina
Gdje najprije po zraku se valja,
A za njome jasna grmljavina,
Prasak, tresak, što no kosti ciepa; —
Tako strašna nastà urlavina,
Kada kralju dospjè govoriti.
Al im kralju nehtjè prihvatiti,
Veće tužan naslonio glavu
Naslonio na lijevu ruku;
Vrlo se je kralju zamislio

I sve misli na jednu smislio,
Pa družini 'vako govorio:
„Stan' družino, što ste uzbiesnili?
Valja svaku prije razmisliti,
Razmisliti, ponda učiniti.
Jeste zulum i nepravda težka;
Al aratos boja krvavoga!
Bojna sreća jeste prevarljiva,
Slabo pazi pravdu i pravicu;
Nije znao što je bratovanje,
Što l' pod jednim krovom prebivanje,
Tko j' izneo kleto bezzakonje
Da se bije i krvca prolieva.
Već čù li me, o moja družino!
Kada bude mjesec na uštapu
I sve noći liepe mjesečine:
Izid'te mi na to polje ravno, —
I tud ćemo vieće učiniti.

Puklo polje, ni kraja mu nejma,
Ravno polje kao sinje more;
Tu na vieću svi se sastadoše,
Što je pasjeg roda i plemena
I ovčari i kućni stražari,
Hitri lovci, krvnici mesari
I bradaši, pasji mudrijaši,

A mazunah jošte bilo nije;
Polje im je soba sabornica,
Svim stolica zelena travica;
Jedno samo sjedalo gospodsko,
Kud su pali šareni čilimi,
A po njima sve mehki dušeci:
Tu kralj sjeda, a drugom se neda. —
Sila ih je, al slabo se čuju,
Sve šapotom sbori sirotinja;
Svi repove tužni podvinuli,
Zabrinuti glave objesili, —
Što će kralju reći na vijeći.
Kad al eto kralja i kraljice;
Pred njim jezde lahki perjanici,
Sve katane žive žeravice:
Jedni pred njim, a drugi za njime;
Oko njega redom poglavice;
Za kraljicom mnoge dvorjanice,
Te joj nose svilnu nadrepinu,
Što je bielom u Kaeru tkana.
Kralj uztako kapu od samura,
Što mu j' došla iz zemlje moskovske;
Zaogrno divan - kabanicu
Izvezenu zlatom po kadifi;
O pojasu britka ćorda visi,
Dolje niže kovčali-čakšire,
Žute čižme i mamuze zlatne.

Kad li dodjè, svi ga pozdraviše,
Pozdraviše i pokloniše se;
Tad već sluge rep mu zadigoše,
A on sjedè na mehke dušeke,
Pa ovako sboru besjedio:
„Nebojte se, o moja družino!
Ima način da si pomognemo.
Bješe njegda riječ u čovjeka
Što no vele tvrdja od čelika;
Ali sada reći kô nereći,
Gdje nij' svjedok divit i artija.
Zato sada nama druga nije,
Već birajte do sto poklisarah,
Neka idu preko sinjeg mora,
Preko mora do carskijeh dvorah,
Pa nek vade sićane fermane,
Da prestane ovaj zulum ljuti
Od kuharah, naših krvopijah."
To družini svoj po volji bilo,
Pa biraju do sto poklisarah,
Neka idu preko sinjeg mora
Pa nek vade sićane fermane.
Liepo su ih na put opremili:
Spremili im biele brašljenice
I bisage svakom napunili
Poputbine mesa svakojaka;

S svojimi se liepo oprostili
Pa u družtvu k moru zaputili.

Kad su bili na obali moru,
Oni morske ribe dozivaju:
„Morske ribe, bogom posestrime,
Nebi l' ste nas za čas prebacile?“
To im ribe za boga primile,
Pa iz vode glave popružile:
„Hoćemo vas za čas prebaciti.“
Posjedaše u lagane čamce,
A ribe se pod nje upregoše.
Od kraja se brzo otisnuše
Na debelo more navezoše.

Kad su bili na debelom moru,
To se jednom liepo učinilo,
A bijaše baš pašče bradašče,
Pa iz biela grla poviknulo:
„S bogom zemljo pusta i prokleta!
Na teb' nikad ništa nerodilo,
Da bog da te ognjem popalili, —
Sad me vidiš, pa više nikada!“
Ali drugim to pravo nebilo,
I nadje se psina samsovina,

Te udari ono diete ludo
Preko ustah snažnom šapotinom;
Kako ga je lahko udario,
Zubi mu se po moru prosuše:
„Šut' nesrećo, što si s' pomamio!
Kako znadeš tako i govoriš.
Tko se šeli, hrdjavije nadje;
A mi ćemo opet vratiti se,
Al na bolje, eda bi bog dao,
Neg što nam je dosadane bilo.

Zdravo družba more prebrodila,
Izvadila sićane fermane
I doma se zdravo povratila.
Tu ih sreta malo i veliko,
Od veselja sve se pomamilo.
Da se čovjek može pridesiti
I očima seir pogledati!
Tu se viju svileni barjaci,
Udaraju bubnji i svirale
I pjevaju pjesme davorije;
Nezna što će, veće cjelivaju
Poklisarom i noge i ruke,
Pa proklinju kuhare dželate,
Što je došlo da im zajam plate. —
Pokazaše sićane fermane,

I nadjè se, da im nije mane;
Kuhari se liepo pokoriše,
Nit ih 'nako više progoniše.
Pas u kući opet ris imade,
Bio petak il bile poklade. —
Ljuta straža stražila fermane
Poizmjence i danju i noću;
Al je muka sakrit od čovjeka,
Da neotme i čuvat do vieka;
Zato mačke seje prizivaju
Te ih živim bogom zaklinjaju:
„Ajde mačke, bogom posestrime,
Vam je dano svuda verati se
Lov loveći, igru sprovodeći:
Sakrite nam, kudgod bolje znate,
Ovo pismo — al da neizdate.
To ako nam liepo učinite,
Bit će dobro i nama i vama;
A ako nas možda prevarite,
Težko vama i vašem koljenu!“
To im mačke za boga primile,
Noću pismo na tavan odnile
I visoko za krov ga zadile,
Gdje nikomu na pogledu nije.

To ostalo za mnogo godinah, —
Nit trebalo niti se vadilo.
Al se nadje kod tol'kih kuharah
Njegdje njeki u sto crnih časah;
Taj nepazi sićanih fermanah,
Već kad jednom pas u kujnju dodjè,
A on sčepa krbač iza vratah
I njime ga ljuto sastavio;
Kako ga je lahko ošinuo
Ošinuo do dva i tri puta:
Maśnice mu po prst odskočile,
Kudgod ga je krbač dohvatio. —
Odè aber od ustah do ustah;
Psi planuše kao vatra živa,
Srežaše se na tužna kuhara,
Glavu traže novog zulumčara
I parbe ga svojimi fermani.
Al kad mačke na tavan poslaše,
Da im skinu sićane fermane: —
Al fermanom niti strvi nejma —
Izjeli ih miši sveglodavci.
Psi na mačke sada uzbiesniše,
Razdriješe gdje koju stigoše;
Mačke pako na miše skočiše,
Krv med njima strašnu učiniše
I narod im silni podaviše.

Od to doba, pa sve do danaske
Pas prijatelj mački više nije,
A miš mački ni blizu nesmije.
To je bilo kad se i činilo,
Nam od boga zdravlje i veselje.

———

VI.

ZATEČENICI.

IGROKAZ U IV. ČINA.

OSOBE.

STARINIĆ, stari varmedjaš u miru.
REZA, supruga mu.
LJUBICA, kći im.
VLASTIĆ, vlastelin zagorski.
DILBEROVIĆ, državni činovnik.
LJUDMILA, supruga mu.
TRBUŠIĆ, odvjetnik.
VODOKRSTIĆ, zakleti bansk. stola bilježnik.
DANICA, prijateljica Ljubičina.
MIKLOUŠIĆ, 1767/1833
KATANČIĆ, } rajski putnici. 1750/1825
GJORGJIĆ, 1675/1737
Baba IVKA, stara dvorska na imanju Vlastićevu.
KRIŠTINA, gospodarica Trbušićeva.
MARICA, služavka Dilberovićeva.
GAVRAN, sluga Vlastićev.
Redarnik.
Čoban.
Svirači.

Predgovor.

Imade predgovorah od gola običaja, a imade ih i od nužde. Ovaj moj proizišao je iz nužde i to ga dovoljno opravdavá.

Prvi ovaj moj pokus u dramatičnoj umjetnosti stajao je već pred sudom našega kazalištnoga odbora, i odtud mi je nakon duže vremena vratjen b e z i k a k o v e o p a z k e. Odtud bih morao zaključiti, da je ili savršeno valjan, ili posve hrdjav; jer samo u ta dva slučaja ili se nemože ili nije vriedno išta primietiti. Toliko tašt nisam, da vjerujem prvo; a niti tako malodušan, da pomislim drugo; s toga ga evo podvržem sudu o b ć i n s t v a; obnašav i bez kazalištnoga odbora pobližjim razmatranjem jedino to, da je prikladniji za čitanje, nego li za predstavljanje, te bih želio, da za ovaj put ostane pri tom.

Nu iz prijateljskih ustah čuo sam još dvie primjetbe; naime vidjelo se njekim, da drugi čin nestoji u nikakovu savezu sa ostalimi; a k tomu još da sam izabrao predmet odviše običan. Odtud svatko vidi, da ovaj predgovor nije suvišan; jer mi se je bojati, da se to nebi još komu pričinilo, po čem bi sud o ovom mom poslu morao izpasti dakako za mnogo nepovoljniji, nego što je pravedno.

Da ukupni čin komada stoji u veoma tiesnu savezu, uvjeren sam da bi uvidio svatko i jedanput ga samo pozorno pročitavši. Nu voljan sam svojim čitateljem u tom priskočiti, da im posao oblakšam. Namjera mi bijaše nacrtati u ovom igrokazu šaljivim načinom ozbiljnu sliku posljednjih deset godinah i njihov razvratni upliv na sve odnošaje života. Da se u tiesnih granicah jednoga kazalištnoga komada sve to kazati nemože, stvar je posve naravna; te za to pojedini značaji moraju zastupati vrieme i pojave u njem.

Prvi čin stavio sam u god. 1851., gdje no nastade ona znamenita selidba iz središta na sve krajeve novo-uredjene domovine. Do to doba

bijahu sve mladje i bolje razpoložive domorodne sile usredotočene u glavnom gradu; a kad novim ustrojstvom domovine uzdaždješe one nebrojene službe, odoše svi trbuhom za kruhom i razletješe se kako no pčele iz uljenika, načinivši mjesto novim gostom. Ja bijah medju poslednjimi te prisutstvovah mnogim prizorom težka razstanka izmedju najboljih prijateljah, uvjeravajućih se medjusobno, da će ostati i domovini i sebi ono, što su i dojako bili.

U drugom činu nisam znao nastavšu usljed toga pustoš u glavnom gradu i prevrat duha predstaviti bolje, nego li pohodom mrtvih — kad odoše živi. A da sam u tom činu iz proze prešao u metričan slog, to mislim da je dovoljno obrazloženo svojstvom triuh rajskih putnikah.

U trećem i četvrtom činu slika se u pojedinih značajih upliv novoga sustava, koj tim jačji biva, čim se več bezobzirnije uporavljaju glavna načela samoga sustava. Trajanje tih dvajuh činah može se dakle uzeti sve do onoga dana, kojim nam ogranuše prvi traci carske milosti i sretnije dobe. Ogrijano timi traci ohrabri se i moje srdce, te se usudih baciti svoj pogled na minulu nevolju.

Da je predmet komadu običan: toga ja neuvidjam; jer se još svi dobro sjetjamo neobičnosti tih vremenah. Tim prigovorom mislilo se je valjada na konac igrokaza — dvostruku ženitbu. U tom da sam išao za slavom izvornosti, neznam bih li bio uspio; jer smo već navikli, da se svaka tragedia syršuje smrtju, a komedija — što je još mnogo pametnije — ženitbom.

ČIN PRVI.

PRIZOR PRVI.

Kuća Starinićeva u Zagrebu.

Starinić sám *(sjedi u stolici s lulom u ruci)* Otium cum dignitate, to jest častna mirovina, liepa je stvar na svietu! Nakon robije, što smo ju, jedan ovako drugi onako robovali, dozvoljeno nam je prije smrti još njekoliko srkajah zlatne slobodice. Ovako starac u miru čini mi se kao težak pod večer dana radi[illegible]ka, odmarajuć se u hladu; ili brodar nakon mučne plovidbe po uzburkanu moru uvezav se sretno u luku; ili putnik, putujući vasdan po najvećoj žegi ili mećavi, kad u večer padne gdjegod na mirno noćište. — Istinabog da mirovniku valja sići često sa uzvišena mjesta, na kom je od svih častjen stajao, te vratiti bez milosti svietu sav ugled, što ga je od njega primio i izčeznuti u smjernu domaćem svom krugu; a to boli — boli! bogove zemaljske,

da stoje u životu kao oboreni krstovi, kojim više nitko ni kape neskida. — No meni trebovaše samo korak iz javnosti u osebnost. Sviet mi mnogo nedadè, te mu neimadoh ni mnogo vratiti. Hvala Bogu! odvojevao sam, te konja i pušku vratio. A sada u blaženom miru, sretan hvala Bogu i zadovoljan, promatram sviet, kao putnik na razvalinah kakova stara grada. Da! da! to su razvaline za nas! I inače smo mi kao groblje posred ljudi živih; a kamo li poslje ovakovih promienah i ovolikih prevratah. Dubok jaz i visok zid razstavlja stari sviet od novoga! Starci su oduviek bili laudatores temporis acti, to jest slavitelji onoga, što je njegda bilo; nu Bog i duša: sada nelažu, sada pravo imadu .... Tko to tapče? — A! to je sitni hod moje male prepelice, moje Ljubice.

(Ljubica unidje u sobu.)

PRIZOR DRUGI.

Starinić i Ljubica.

Ljubica. Ah, dragi otče! — što sam ja zaboravila! — na tvoju lulu.

Starinić. Ništa zato, diete moje! Ja sam si drugim vrieme prikratio. A da mi se je baš prohtjelo, i sám bih si napunio, premda mi je sladje od tvoje ruke.

— Čovjek uviek puši; kada nepuši iz lule, puši mu se glava; a ponajviše oboje.

Ljubica. Zašto dragi otče? Nije li ti dobro; ili si nezadovoljan? Ti znaš, kakova je pogodba med nami. Ti si starajuć se za nas osiedio, a mirovina od nas da ti je sreća i zadovoljstvo. Sve nepogode da nose naša mlada pleća; a ova sieda glava *(poljubi ga u čelo)* vienac, što ga uzmognu saplesti naše ruke od cvieća ovoga života. Nemoj nas dakle neveseljem sjećati na tu svetu dužnost.

Starinić. E! E! E! kako se moja grlica uzgučala; daj taj kljunak, da ti ga poljubim *(poljubi ju)*. Kod tebe nesmije čovjek biti ni časak ozbiljan. Ti misliš, što se tebi vàs sviet smije, da je tako i starcu.— Nije ništa diete moje. Malo sam se zamislio; ali ne o tebi. Ti si moja dobra, mala, zlatana; — samo nebudi tako stroga.

Ljubica. Najmanji oblačak na tvom čelu pomrčava sunce naše sreće domaće. Budi nam vedar, kao što si dobar — sasvim kao dobar dan.

„Ah neljubim te rad toga,
Već što s' roda slavjanskoga;
Jer kada mi naški kažeš
„Ja te ljubim“ tad nelažeš.“

(To pjevajuć odskakuće do ormara i izvadi surku te ju stane ogledati i rukom čistiti). Jao otče! moju surkicu jedu moljci.

S t a r i n i ć. Pokoj mrtvim! to im je baština.

L j u b i c a. E! dragi otče! Kako možeš biti tako nemilostiv. Tebi je do šale. — O nesnage! pa upravo u moju surku.

S t a r i n i ć. Ha! ha! ha! kažem ja tebi: pokoj mrtvim; to im je baština.

L j u b i c a. Kakovim mrtvim? — Ovako liepa surkica! Pa kako liepo stoji! a sada da do godine gledam novu.

S t a r i n i ć. Moje diete!

L j u b i c a. E! podruguj se ti; a hoćeš li kupiti svojoj Ljubici novu? *(gladi ga.)*

S t a r i n i ć. Kažem ti još jedanput, da je to sve pokojno.

L j u b i c a. Neka je pokojno; ja sam dobra krsćanka; a u vjerovanju stoji: i u s k r s n u ć e m r t v i h.

S t a r i n i ć. Accipio omen! Bože daj! — Nego, znaš što diete moje? Izvadi mi iz staroga prsluka kresivo, kremen i trud; idem se prije ručka malo prošetat i uza to svoju lulu popušit. *(ona ode i donese.)*

L j u b i c a. Evo otče! Daj mi lulu, da ti napunim, neka je, kao što ti kažeš, sladje.

S t a r i n i ć. Hajde, hajde, mala vračaro! *(dade joj lulu, a ona mu ju napuni.)*

L j u b i c a. A sada, da ti ukrešem vatre *(ukreše i metne u lulu.)*

S t a r i n i ć. Idi ciganko!

Ljubica. Sada se liepo prošetaj; a dok se vratiš, bit će gotov ručak, sve sami tvoji jedjeci: rezanci u juhi — ali *(prekrsti si usta)* drugo se nesmije znati. No kuc dvanaest! — dakle čuvaj se ljudih, koji mnogo govore.

Starinić. Dobro, dobro, mali svjete moj. S bogom!

Ljubica. S bogom dragi otče!

(Starinić ode.)

PRIZOR TREĆI.

Ljubica i Starinićka.

Ljubica. *(sama.)* Dobri moj otac! siromah stari! — A što ću sada? Jedanaesti čas — treba u kuhinju; a po podne — u oči nedjelje posla dovoljno. No zato sutra nova odjeća! u pol dvanaest u crkvu, a poslje ručka k Danici, pa se izpripoviedati opet za nedjelju danah.

(mati u sobu.)

Starinićka. A što si ti stala Ljubice na sried sobe, bezposlena kao na božić. Treba prigledati ručku, da otac nečeka. Ti znaš, kako je kod njega starinski običaj: podne, a juha na stol. A kamo je on?

Ljubica. Izišao je malo, da se prošeta po svom običaju. *(Njetko dolazi)* Eto ga! To bijaše u brzo. Valjda nije našao družtva.

Starinićka. To nije njegov hod; to je njetko stran *(pokuca se na vratih.)* Unutra!

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji i Dilberović.

Dilberović. Što je bilo daleko, blizu je. Dodjoh, da izpunim žalostnu dužnost: da se s vami oprostim.

Ljubica. A kamo? Kamo gospodine tako naglo?

Dilberović. *(izvadi dekret)* Evo baš sam sada dobio imenovanje i u njem zapovied, da imam odmah odilaziti na svoje mjesto.

Ljubica. Za vas liepo; a za vaše prijatelje neugodno.

Dilberović. Ako je to: to sam sretan, i koliko se nesretnim scienim.

Starinićka. Oprostiti ćete gospodine; vi znate, kako je u kući. Izvolite se dotle zabaviti s mojom kćerkom. *(ode.)*

PRIZOR PETI.

Ljubica i Dilberović.

Ljubica. Izvolite sjesti gospodine.

Dilberović. Zahvaljujem gospodično; ja danas sjesti nesmijem. I koliko bih rad vjekovao s vami još časak, dva, pa se valja razstati.

Ljubica. Neće biti preko svieta, a možda ni zadugo.

Dilberović. O! da vi osjećate što ja; svaki korak daljine učinio bi vam se krajem svieta; a svaki časak vremena vječnošću.

Ljubica. Vi ste bili uviek domišljati u liepih prispodobah.

Dilberović. Vi mislite: mnogo sbora, malo stvora. Žalostno je, što mužki sviet dan današnji nenalazi ni malo vjere u liepoga spola, kao da je nestalo svakoga značaja med nami i kao da su najsvetije stvari postale sbilja samo prazne rieči.

Ljubica. Pravo rekavši, mužki su u tom veliki sebičnici. A tko je nas ozloglasio? Tko je rekao, da sva razlika ženskoga značaja stoji u tom, što su njeke smedje, a njeke plave, a inače da su sve jednake. Vraćamo vam čast u zajam. Nema veresije ni u vas, ni u nas; nego se traži gotovina.

Dilberović. Doznačnice se dakle neprimaju?

Ljubica. Slabo se vjeruje u glavnicu.

Dilberović. Kod tako stroga računa nepreostaje mi drugo, nego vas zamoliti, kada mi već nevjerujete, a ono da mi barem ustupite mjestance u svojoj dragoj uspomeni.

Ljubica. Ja se rada sjećam svih svojih znanacah.

Dilberović. Znanacah? — To je odviše hladno. Recite malo više gospodično.

Ljubica. I prijateljah.

Dilberović. Moje srdce još više traži.

Ljubica. Za sada neka se zadovolji tim.

Dilberović. Ali ako vam se zakunem.

Ljubica. Nemojte, nemojte! Bog je strog.

Dilberović. Dakle primite ovaj listak u svoju spomenicu *(izvadi list ružičaste artije.)* Smijem li Vam ga pročitati? Smjeran je, prema vašem zahtjevu. Koliko se srdce usudilo, toliko pero napisalo:

(čita.)

„S bogom mi ostala,
S bogom moja mila,
Najsjajnija zviezda
Nad tobom bljudila“ *(uzdahne.)* —

A vi meni u zamjenu? *(pruži joj modar list artije)*

Ljubica. Drage volje; *(sjedne i pišuć:)* Ja pjevati neumijem, neka pjeva drugi mjesto mene *(čita:)*

„Kano trepavica
Brani oko truna,
Branila te jada
Sreća blagopuna“

Stanko Vraz.

Dilberović. *(smeten)* Jest Stanko Vraz! On je pjesnik srdca moga. Uzbrali smo voće s istoga stabla *(primi listak i k srdcu ga pritisne)*

Ljubica. Još više! Djulabija sraslica! — Ali evo i moga otca. *(otac u sobu)*

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji i Starinić.

Starinić. *(smotrivši Dilberovića)* Gratissima praesentia! Drago mi je! Danas se nečuje druge rieči, nego s bogom i sretan put. I vi ste valjda prije odlazka.

Dilberović. I ja žalibože.

Starinić. Zašto žalibože? Mladi ljudi, liepe platje, pa bez kortešah i bez svega. Dosada je to stajalo puno trke i novacah.

Dilberović. Jest, liepo je i častno služiti caru i domovini.

Starinić. Jest, jest: caru i domovini. — Nu ostati će nam grad pust kao pred vojnu: djeca, žene i starci, — kar, kašalj i po koja pjesmica. Tko će sada mjesto vas plesati i ljepoticam dvoriti?

Ljubica. *(šaljivo)* Vi starci!

Starinić. Samo nek nam ostave djeca svoje mlade noge. Drugo nek im je. A vi kćeri ovoga vieka treba da se odreknete motavice, juriš-polke i svih današnjih paroplesnih vrtoglavnih vratolomijah, te da se sprijateljite sa starodobnim, ozbiljnim, sporokročnim menuetom i écossém, gdje se starac može odmoriti, nos podpra-

šiti i izkašljati. No tko bi spario skakutave gatalinke sa tromimi puzalicami kornjačami? — Šala, šala! — A kada odilazite?

Dilberović. Sjutra. Danas se imademo još poslednji put sastati kod Vlastića, nas dva tri dobra prijatelja, u ime oprostne.

Starinić. Da! da! Vlastić je Vaš prijatelj; vrli mladić, kao što ih naša domovina imade njekoliko. Ali se bojim, da će razstanak pokidati mnoge liepe veze, neću reći prijateljstva, no zajedničkih rodoljubivih težnja i da će se malo po malo ugasiti zapuštena vatra na žrtveniku našem.

Dilberović. *(patetično)* S koga se ugasi, bilo mu što i onoj Vestalki, s koje se je njekoč ugasila

Starinić. Nemojte prijatelju! Vi sviet slabo poznate. Tu su Sirene, tu je Skilla i Karibda.

Dilberović. Ja se pouzdavam u se; a i za mnoge druge usudio bih se dobar stati. I poslje razstanka vezati će nas isti i još čvršći vezi prijateljske i domorodne ljubavi.

Starinić. Bože daj, da bude istina.

Dilberović. Uvjeriti ćete se, ako vas bog poživi, što svi od srdca želimo, štujuć vas, kako po otca; a osobito ja, koj ništa od boga neprosim, nego da Vas jednom tim sladkim imenom i nazvati mogu.

Starinić. Što vrieme donese, biti će. Bog vam dao sve dobro. Izpunjujuć jednu dužnost, nezaboravite ni drugih.

Dilberović. Znam što mislite. Evo vam rieč i, ako hoćete, glavu.

Starinić. Ne, ne; to je opasna obveznica. Vrieme! vrieme.

Dilberović. A gdje je milostiva gospodja, da joj poljubim ruku?

Ljubica. S njom ćemo se sastati napolju.

Dilberović. *(Ljubici)* Kod vas, gospodično, ostaje srdce i sve misli moje *(poljubi ju u ruku)* S bogom!

Starinić. S bogom pošli; sretna vam puta i nezaboravite na nas.

(izidju sve troje.)

PRIZOR SEDMI.

Stan Vlastićev; po sobi njekoliko likovah glasovitih našinacah, a do prozora pisaći stol.

Vlastić *(uza stol sjedeć sam)*. Neznam, što je to danas samnom! Ili sam si želudac pokvario, ili sam nazebao. Glava mi težka, kao da je od olova, a duh sapet; nikako mu se poletjeti neda, kao da su mu krila oblomljena. A što je pjesnik po zemlji gmižuć? Što satvori: njom zaudara, kao riba močvarom. Pjesniku treba orlovih i sokolovih krilah, da se može uzdići do onih tankozračnih predielah, u kojih bogovi borave. Ali nismo svi sokolovi, ni orlovi. Ja osobito od njekoga

vremena opažavam, da pùt preotima vladu nad duhom *(pipa si trbuh)* Liepo sam se već zaokružio. Ili je od mnogoga sjedenja, ili od velike bezbrižnosti, ili od sladka jela i pila: liep trbušac! *(ustane te k zrcalu)* — Ne, ne Mirko! ovako neizgledaju pjesnici! nesmije bit toli čvrsta gradja; to je gotova duhu tamnica. — To je od godine danah! *(klima glávom)*. Kada me vidi majka, i mjesto onoga nježna tjelešca i onoga vitka stasa ovu gomilu neskladno nabacana sala i mesa: — pi! kakova je ona: zar je to za plemića, ta prostačka pretilost; žar je to za mlada ašika, ta debeljačka nespretnost! — A ja velim: Zar je to za pjesnika? Zar je to idealnost? — no! no! *(opet se pipa)* — tà nije baš tako; ali bi moglo biti. *(pozvoni)* A gdje je ta nijedna vjera, te se danas odnikuda nejavlja? Treba smotakah, meni se presvući, na poštu otići; a on valjda ili spava, ili novine po gradu kupi i raznosi. Težka brbljavca! Puknuo bi, da što ostane u njem. Ali evo ga! *(sluga u sobu.)*

PRIZOR OSMI.

Vlastić i Gavran.

G a v r a n. Ad obsequia, vaša milosti!

V l a s t i ć. Kakova obsequia? Nisam li ti već sto putah rekao, da mi toga negovoriš. Baš si mi dobro došao! Ili brbljaj hrvatski, ili šuti.

Gavran. Nemojte se srditi, vaša milosti. Ta vi ste uviek bili kao golubče; a sada vam dolazi kadšto te ste kao jastrebina. Kada ste vi zlovoljni, nemogu ni ja biti dobre volje.

Vlastić. Oho gospodaru! dakle da se ja po tebi ravnam?

Gavran. Jed hudi zdravlju; a ja nebih rad, da milostiva gospodja rekne, da sam vas zlo služio. Kada su konji mršavi, tko je kriv, nego kočijaš?

Vlastić. Što dalje sve ljepše. Zar sam ja kljuse?

Gavran. Oprostite vaša milosti; to je samo na priliku. Jedva ste se malo okrpili, pa će i to poharati ta hrdjava ćud, što vam sad kadkada naspieva.

Vlastić. Neboj se Gavrane; ti mene poznaš; mi smo stari. No mi reci po duši: nalaziš li me zbilja štogod ugojena, odkad smo od kuće?

Gavran. *(Ogledajuć ga)* Parum aut nihil.

Vlastić. Opet!

Gavran. *(uvriedjen, ponješto srdito)* Vaša milosti! ja vas molim, kako se Bog moli, jedanput za uviek, nemojte mi toga braniti. Svak je rad suh hljebac prismočiti čimgod; a meni je to mila uspomena na moje mlade godine, dok sam još služio milostivoga staroga gospodina. Onda se je drugčije govorilo djački, nego li sada! te nije čudo što se i nas gdješto primilo. Tà nekaže li često i stara gospodja: nulla regula sine excep-

*

tione; post jusculum purum; lucium a cauda, carpionem a capite lauda —

Vlastić. Dosta, dosta, djače! Dakle veliš: parum aut nihil; a ja se već poplašio sala i slanine.

Gavran. Ha, ha, ha! Bog s vami! Jedva se malo mesanca oko strvi uhvatilo; a od slanine, da vas tko razpravi jedva bi se i mala obroka čovjek za pojutarje najio čvarakah. Da ste tuka ili guska, još nebiste ni za klanje bili; a da vas tko samo ulicom projaše, vuka bi si nabio.

Vlastić. Prosto ti bilo kako govoriš, samo ako istinu govoriš. Ja se bojim tustine i trbušine.

Gavran. A čemu to? Zar nije ljepše vidjeti čovjeka obla i popuna, nego li suha kao trlicu? Naš pokojni gospodin veliki sudac — bog mu dao duši dobro — mnoga mi je cvanciga — —

Vlastić. Nezalàzi kada pripoviedaš; i to sam ti toliko putah kazao. Naš pokojni veliki sudac, — dalje.

Gavran. Naš pokojni veliki sudac bio je za pet takovih, kao što ste vi. Pa kakvi je bio čovjek! Nije badava prezao svoja četiri žerava. Kada bi se uvalio u kola — puna bi ga bila. Pa kakvi je bio čovjek! Pečen ovan i mješina vina najljepši mu obrok; a kada bi zakašljao ili kihnuo, sva bi se kuća potresla. Njegova dolama vam bi bila opaklija, a iz čizamah jedva bi vam se glava vidila. Pa kakvi je bio čovjek!

Vlastić. Liepo! liepo! No dosta je toga divana. Evo ti novaca, pa mi donesi smotaka. Uzput se uvrati na poštu i pitaj, ima li što za me. Kada to obaviš, prirediti ćeš mi za sutra moje crno odielo, bieli prsluk, čiste rukavice, vezenu rubaču i lakirane čizmice. Jesi li me razumio? Hajde! *(Gavran hoće da podje)*

Vlastić. Hej, stani! Dodjè li kadgod kući Vodokrstić?

Gavran. Još nikada, vaša milosti.

Vlastić. *(za se)* To je strašno! *(glasno)* Je si li ga gdje vidio, ili štogod o njem čuo?

Gavran. I vidio sam ga i čuo, vaša milosti. Danas u zoru, još se pravo ni poodanilo nije, probudi me iza sna svirka i vika ovom našom ulicom. Ja nisam čovjek da sve znati moram; ali mi se opet nedadè da neizgledam, kakova svirka u to doba, kakvo li je družtvo. Kad tamo, što mislite? Premda me je vasdan tištilo, opet nehtjedoh kazati vašoj milosti; jer kakov je takov je; — naš je. On pred sviračí, sav umuljan, šešir prelomio pa ga nakrivio, a batinu u vis dignuo te njom odmjeriva trajku sviračem i iz svega grla podcikuje, a njekoliko mu bitanga straga odgovaraju. Sramota je, vaša milosti, za nas. I prosti se ljudi oljoljaju, ali toga nečine; danas će biti opet pun grad pripoviedki o njem.

Vlastić. Samo nemoj ti u to ime kojekud pristajati, već se žuri; apage! *(sluga ode)*.

PRIZOR DEVETI.

Vlastić. *(sám)* Ja neznam što ću početi s tim čoviekom. Da ga tjeram? — Sačuvaj bože! dobra ja duša, al mahnita glava. Uzeb ga k sebi na stan i hranu, da ga samo kakogod s krčmom razstavim; ali on pust te pust; u deset danah triput doma jede, a jedanput spava. — Odkud bože! prljave haljine i sdrucan šešir na njem? Ta jučer sam ga pred večer zaodio novim frakom i šeširom, jer mi reče, da želi malo izići na južno šetalište. Pomislih, da mu nije možda došla volja ašikovati, te ga zaodjeh, kao da će na igranku. Sám se sebi dopao i gledao, kao diete kada se ogaći; — pa gle ti njega! kud pošao da pošao: njega put dovede u krčmu te u krčmu. — Do večeri mora doći; a i što bi bilo bez njega, bez moje dobre bekrije Štefeka. — No da vidimo, kako je sa sonettom *(pride k stolu i pogleda na artiju)*. Još uviek na trećem slogu: I majčina mezimice; u četvrtom valja da bude opet ice; kako bi bilo danice, kraljice, carice, golubice — — — Neda se. Neka zrije. — A gdje je taj sa smotkami? Valjada opet drži put križa. *(Zvoni)*. — Evo ga!

PRIZOR DESETI.

Opet Gavran i Vlastić.

Gavran *(zasopio se)*. Evo me! vaša milosti. Već sam ja davno natrag; al me bješe upravo na vratih kućnih ustavila susjedina Kate, da mi niešto na brzo kaže.

Vlastić. E! šteta, što te hlače nosiš, a tu kletu jezičinu imadeš. Pa ti bi još da ti pravim dolamu i čižme s ostrugami. Skute, skute, presličaru!

Gavran *(uvriedjen)*. Sve sam ja to nosio: mundur carski i varmedjski, gluntu prtio, sablju pasao i konja jahao, pa mi nije bilo prigovora od nikoga.

Vlastić. Lagano, lagano, Gavrane moj; nemoj odmah graktati, rekne li ti se da si crn. Evo ti zalogaj sira, ali ga čuvaj od lisice *(dade mu novacah u ruku)*; kupi si duhana et fumiga mundum rotundum.

Gavran. Drâgo! staroga gospodina rieči *(tare si suze)*. — Da sbilja! Evo prije svega kazalištne čitule za sutra: „Gospoje i husari.“ Eh teremtette; to se liepo sudara; to mora da valja: gospoje i husari!

Vlastić. I ti ćeš poći na tavan, na galeriju.

Gavran. Hvala, vaša milosti. Ala ću se pust nagledati svake ljepote u ovom Zagrebu. Došav kući neće mi nitko živ vjerovati, kad stanem kazivati. *(brbljavo)* No može posvjedočiti vaša milost, da je tako; je li pravo, da se meni nevjeruje? Tko im je kriv, što oni

toga nikada vidjeli nisu? Tako vi znate, da kopunovi piliće vode —

Vlastič. Znam, znam. No ima li još što za mene?

Gavran. Uh! — Imadu evo smotke; a na posljedku s pošte malan listić u šarenu zavitku sa zlaćanim pečatom, od poznate ruke. — Evo ga! jesam li pogodio? Iz naših krajeva, od one plavke.

Vlastić. Dobro Gavrane. Hajde, pa do večeri radi što ti volja. *(Gavran ode).*

PRIZOR JEDANAESTI.

Vlastić *sám (otvori list i pročita ga).* Sve jedno, te jedno! kako no se čita u listar s nekoliko izvornih zakrpica: ljubav bez granica i mjere, koja ako odziva nenadje: sdvojenje, manastir, samokrv; a na posljedku Emma noble de —. To je maslo moje matere. Ona se uviek boji za me, da neću pogaziti grb staroga plemena našega. To bi za nju bilo gorje, nego li da se poturčim. — U Emme imade nješto imetka; mladost i ljepota idu istinabog na izmak; ali je djevojka još uviek glavita i liepa. No opet mi se čini, da iz toga brašna moja mati neumiesi pogače. Staro kumstvo i plemstvo mene neoženi — a odkada sam vidio nju — ni po gotovo! Mjesec i zviezda na njenom fesku ljepši su od svih lavova i turskih glava *(gledajuć list)*

na ovom pečatu. — Nju bih bio kadar ljubiti; njoj za volju sve učiniti. Ali opet prijateljstvo! njegova su prava starija. U misli se njom bavim; ali, što srdce osjeća, to ni njoj ni nikomu živu kazati nesmijem. — Slabo srdce ljudsko! što čezneš za onim, što tvoje nije i što srneš onamo, gdje već angjeo ljubavi stražu straži sa plamenim mačem u ruci. *(Vodokrstić udje lagano u sobu i stane do vratah)*. Da sbilja! moj sonnet. No čemu da se mučim? Tko će ga čitati? Ali kada sam počeo, baš ću dovršiti. — Ice, ice —

PRIZOR DVANAESTI.

Vodokrstić i Vlastić.

Vodokrstić *(iza ledjah)* Bezposlice, trice.

Vlastić *(osvrnuv se)*. O! odkuda tebe, sinja prozo, u ovom poetičnom trenutku? Sovuljago jedna, čubilo dnevno, lunjalo noćno; pustolove, adrapovče, pravi člane svih bibozofičnih i kartografičnih družtvah itd. itd.?

Vodokrstić. Oho! oho! molim, molim, — previše časti!

Vlastić. I da sve naslove za takove ljude sastavim u jedne litanije, pa da te njima pitam: odkuda te?

Vodokrstić. A ja bih ti odgovorio: oprosti mu gospodine, smiluj mu se gospodine, jer nezna što govori. Misliš li ti, da je svakomu dano u sobi sjediti i

o kojekakvih ludorijah glavu si razbijati: ice, mice trice. Bar je to lahko. Mati kćerku kara, snahi prigovara, tridrum trara. A da što je *(pjeva)*: ej devlele? pa se i to sladko pjeva. Ali su to i pjesme!

Vlastić. Za takove ljude.

Vodokrstić. Ti misliš: pijanu je lahko pjevati. Ali uzmimo i vodopije — koji u ostalom nikada nisu kadri što umjereni nota bene vinopije — razlika je izmedju tvoga: oj danice, oj carice i kada se rekne: a grom hrastju vrhe krši, ili quadrupedante putrem —

Vlastić: U! u! to je strašno!

Vodokrstić. Ja mislim; strašnije nego vaše zaljubljeno mačkuljenje. Samo da toga nevidim. To je sramota za sve nas mužke glave. Kada ga žensko oko pogleda, a on se odmah razpuzne kao maslac, i raztopi kao ožujski snieg, kada sunce iza oblakah samo žmigne nanj. — Tako onaj; sada tamo uzdiše, ruke liže i — horrendum dictu — možda cmizdri, mjesto da je već ovdje.

Vlastić. A vidje li gdjegod Trbušića?

Vodokrstić. Taj si valjda natuko glavu mudrostju, pa je sada otišao tražiti, gdje su najbolje pržolice i bifteci, da mu bolje hutka večera. Ja još nisam vidio spiritualizma sdružena s tolikim sardanapalizmom, kao u toga našega Trbušića. Kažu, da u glavu mnogo stane; ali bogme i njegov želudac je génie. Pa dok se sada naslaže, mi možemo ovdje zievati od žedje i glada.

Vlastić. Što? gladan! Hvala Bogu jedanput!

Vodokrstić. Glad neka bi i bio: malo lozove juhe, meni više netreba; ali sam od žedje zagorio, kao rakinski kazan.

Vlastić. Baš si ti kao kakova kupusna kaca. Kad si žedan, napi se vode.

Vodokrstić. Kušao sam brate njekoliko putah; ali badava! nema mirisa!

Vlastić. Ha! ha! ha! Pa koja ti je bieda nadjela to nesretno ime Vodokrstić?

Vodokrstić. Moje je ime sasvim u redu. Ja nekrstim vodu, niti ona krsti mene — nedao joj Bog vlasti — nego se ja krstim nje.

Vlastić. A kamo već piješ?

Vodokrstić. Nebi čovjek rekao, koliko ovdje *(pokazujuć na trbuh)* mjesta imade. I kuća se gdjekoja čini s polja malena, a iznutra je prostranija, nego mnoga velika. Za mjesto dakle nije te brige. Jedino što bi ljude moglo odvratiti od tolika pića bilo bi, da je Bog to kakogod otežčao; ali ovako ide uzdol bez ikakove muke. — Unutra!

Vlastić. Što je?

(Dilberović i Trbušić u sobu)

PRIZOR TRINAESTI.

Prijašnji, Dilberović i Trbušić.

Dilberović i Trbušić (*unišav rukujuć se pozdrave Vlašića*) Zdravo brate!

Vlastić. Dobro mi došli.

Dilberović i Trbušić (*Vodokrstiću*). Sluge ponizne, vaše gospodstvo; drago nam je, drago nam je!

Vodokrstić (*klanjajuć se*). Dapače, dapače.

Vlastić (*opaziv sad stoprv*). Što vraga? a gdje ti je frak?

Vodokrstić (*pogledav površno po sebi*). Hvala Bogu, kakovo je to pitanje? A gdje su tebi oči te nevidiš?

Dilberović. Ha! ha! ha! ta to nije frak grabancijašu, već kaput, i toga ti pola fali.

Vodokrstić (*ogledajuć se bolje*). U ime otca i sina — za pet rán, — što je to? Nisam s vîlami hodao, a uvračan sam; drugčije nije; kamo bi dopao frak?

Trbušić. Gdje si noćas bio; kuda si se klatario? Da ga nisi zapio ili prokartao?

Vodokrstić. No! no! Prokartao! a odkud bi mi ovaj kaput na meni? (*kuckajuć se po čelu*) — Premudrosti!

Dilberović. A kakov ti je šešir? (*uzme ga sà stolice*) kao stari vargamj.

Vodokrstić. O striela! — sada vidim što je. Liep posao! To mi je njetko izmienio sve staro za novo.

Trbušić. Dà krasna družtva! pa ti s takvimi noć provodiš, koji su dan možda odsjedili u buhari.

Vodokrstić *(ljutit)*. Protestor! solenniter protestor!

Vlastić *(mireć)*. Tako je, tako; neće Štefko sa svakim. Nu kaži nam, gdje si bio i kako si tamo dospio?

Vodokrstić. Gdje sam bio — to se znade: kod „lovačkoga roga." A kako sam tamo dospio? liepo! Jučer si preduzmem čvrsto da više neidem po krčmah kada imadem što mi treba kod kuće. Odem dakle na šetalište i stanem pod jednu bagrenu da gledam, kako sviet gore dolje prolazi. U tom nanese nesreća onu protuhu Adutovića, te smotriv mene dodje i rekne mi dosta neotesano: što si stao tud kao magare pred školu? To je za tebe! zar nevidiš, kako te sve gleda kao čudo njeko. Hajdemo k „rogu;" tamo ćemo s dobrimi prijatelji koju prosboriti, dvie tri izpiti, pa onda opet liepo kući. Predlog bijaše liep i umjeren; tko bi znao, da će onako ludo izpasti. Ja pomislim: zašto nebi bratji za volju? Kad tamo: navale najprije s vinom; odkud koj: Bog živi našega obćeljubljenoga Štefeka. Vi znate, da sam ja mehkana srdca, pa pristanem s njimi. Odtud se preselimo „k volu", gdje se donesu kipci. Što svim, to i meni, pomislim, pa se i tu pridružim. Tu se sjećam,

da sam frak svukao i na klin objesio. Što je poslje bilo, to neznam..

Trbušić. Tako se i vuk zagovorio, do neće klati gusaka.

Vodokrstić. Táceas! dosta mi je! Već si mi u vrh nosa.

Dilberović. Nemoj, dragi naš liepi Štefko. Danas smo na razstanku; treba da se razidjemo u prijateljstvu i ljubavi.

(U tom Gavran sa svežnjem u sobu).

Gavran. Vaša milosti, netko šalje po neznanoj djevojci. *(izide.)*

Vlastić *(razveže svežanj i, pročitav prišivenu nanj čitulu, nadre se smijati).*

Svi. Što je? što je?

Vlastić. Evo fraka, s nadpisom: Svlak sedmoglave aždaje. *(Svi u smieh).*

Vodokrstić. Bezsramno lupežtvo! criminal! filou! Neka čeka, dok ga doznadem, te mu stanem vraćati za zmijinski svlak ovu *(uzam se za kaput)* pasju kožu. *(Svuče kaput i ogledajuć ga)* Kusov jedan! *(baci ga i obuče opet frak).* Ja aždaja! i to sedmoglava! čekaj, ček! sedam put ću ti ja učiniti, te ćeš biti tanak i gladak kao saffijan, a nećeš ovako vriedjati ljude. *(Svi u smieh.)*

Vlastić. Dosta je bratjo lakrdije. Sedam sati samo što nije. Valja se razstajati.

V o d o k r s t i ć. Oho! a gdje je oprostna? — Staro prijateljstvo valja dobro zaliti, da mu korien neusahne.

V l a s t i ć. Sve je pripravno. Samo treba da još koju proslovimo na samo. Tko zna: vidjeti se kada, ili nikada. Dakle Dilberoviću! ti si obrao javnu službu?

D i l b e r o v i ć. Dà! a poslovica biti će mi: s l u-ž i t i c a r u i d o m o v i n i.

T r b u š i ć. A ja hoću da budem svoj. Nezavisnost i prijateljstvo bile su oduviek prve potrebe srdca moga. Zato ću si gledati gdjegod uz moga Pylada Dilberovića mjesto neodvisno, neka me ono hrani; a pravi život moj ostati će, kao što su bile i dosada, knjige i sladka zabava s njimi. I kada smo već udarili u poslovice, ja pišem na svoj štit: Z a s e i z a s v o j e.

V o d o k r s t i ć. A ja ostajem, što sam: privatier s javnim karakterom ad honores.

V l a s t i ć. A poslovica?

V o d o k r s t i ć. M o r e p a t r i o.

V l a s t i ć. A ja ću na svoje imanje. No buduć da vrieme sve i najčvrstje ori: treba rok i ročište, kada i gdje ćemo se opet doskora vidjeti.

D i l b e r o v i ć. Ja svakako moram doskora navratiti svoj brod ovamo po zlatno runo, što mi ostaje tudje.

V l a s t i ć. Po svoju Ljubicu; a ja ću biti zmaj, te ću ga stražiti dotle. *(Trbušiću)* A ti Trbušiću! gdje ćeš sutra o m r k n u t i? Bez Danice nema dana.

Trbušić. Mahni se brate. Danica mene neće. Valja zaboraviti što biti nemože. Ja sam njoj odviše ozbiljan i suhoparan. Leljo treba da je diete nestašno, a ja toga neumijem. — No da se vratimo svomu razgovoru: Ako se doskora nesastanemo slučajem kojim: kako ćemo onda?

Vlastić. Znate što? Ako nas u dvie godine nesastavi koja dobra kob, evo vam obećajem, da ću vas pohoditi, gdje bilo da bilo.

Svi. Živio naš Vlastić!

(Gavran u sobu).

Gavran. Kod „Jagnjeta“ je sve gotovo; samo da se sjeda.

Vlastić. Još jedanput da se izmedju se zagrlimo *(grle se).*

Vodokrstić *(žalostno).* Trbušiću, Dilberoviću! hodite da se cmoknemo *(poljube se).* Ja ostajem kao prst sám!

Vlastić. Veselo bratjo! hajdemo!

Vodokrstić. Ihuhu!

(Odu. Zastor padne.)

ČIN DRUGI.

PRIZOR PRVI.

Miklousić, Katančić i Gjorgjić.
(*Tri rajska putnika.*)

Markov trg; noć; kod mjesečine gori nekoliko svjetiljka.

Prvi putnik sám *(protire si oči)*.

Vrieme ori, vrieme s nova gradi;
Iz grobova novi život klije;
Države se stare razpadaju,
Mjesto njih nove se zameću;
A na kršu propalih gradova
Novi niču ljepši i snažniji . . .
Ali skoka u naravi nema;
Za velike sgode i promjene
U svijetu stoljeća se hoće;
A u trijest kratkijeh godina —
Trijest kaplji u vremena móru —

Da to čudo dogodit se može:
Toga nikad vjerovao nebih.
Kud sam njegda noću prolazio,
Noću tamnom kô bijelim danom,
Gdje su noge očima mi bile:
Tud sam sada sliepac kod očiju,
Bistro gledam, a kud stajem neznam . . . .
Al' nek se je ono promienilo,
Pod promjenom što je oduviek bilo;
Neka, gdje su kućarice bile,
Sada stoje ponosne palače:
Ruka ljudska to izvesti može;
Al vječito što bi čovjek reko,
Čim narodi žive i umiru: —
I toga je niekud ponestalo.

(Ogleda se na sve strane)

Ako oči občinjene nisu
I nelaže sjajna mjesečina
I svjetiljke ove uljenice —
Nevaram se . . . .
Trže Markov! dobro te poznajem
I na tebi crkvu poštovanu
I banove do nje biele dvore; —
Nevaram se . . . .

(polazeć k stubam crkvenim)

Već sam iznemogô;
Stare noge izdadoše tielo.

Kako neće? Po kamenu tvrdu
Vas dan hodeć sve sam ih spobio.
Nisu tomu one navyiknule
Za ilove one naše dobe.
Sad se piše doba od kamena,
Od kamena i od tuča tvrda . . . .
Valja sjesti, pa se odmoriti.

(sjedne)

Al' kud su mi do dva vierna druga?
Gdje su mi se tako zadocnili? —
Malo bit će noći o pónoći,
A od njiuh ni traga ni glasa.
Da ih nije, ljepše nego mene,
Koja dobra kobca namjerila
Na kakove dobre prijatelje
Te se tude s njimi zabavili
O čašici, rada pričalici,
Te zapili, što smo odlučili,
Da ćemo se na put podignuti
Prije nego pietli zapjevaju

(čuje se s jedne strane):

Pst!

(okrenuv se tamo)

Tko Bože u to doba noći
Još viluje po ulicah pustih!

(opet se čuje):

Pst!

(za se):

Snijeg svietli nebu bez mjeseca:
A svjetlije od snijega cielca
Jeste bielo ruho nebešnjačko.

(odzove se):

Pst! — Ovamo upravi stupaje
Brate Pero! evo mene ovdi.
Što se toli tiho prikučuješ,
Što li ćućke kuće obilaziš,
Sjenom gmižeš, a svjetla se bojiš?
Izpravi se! smjelo nogom stupi!
Žive duše na ulici nejma,
Tišina je, kao u grobnici.

(Drugi dodje.)

PRIZOR DRUGI.

Prvi i drugi putnik.

P r v i.

Sjed' do mene . . te mi prvo kaži,
Kud je ona pčela dubrovačka;
Nije l' možda ona sried korova
Cvietja našla, te po njemu prši?

D r u g i.

Nepitaj za njega, kad jedva sam sebe znadem.

Prvi.

Reci dakle, kako ti je bilo?

Drugi.

Kô lisici il zecu, kad im iznenada u lugu
Bubnjevi hajkaški i svirale iza ledjah zasvire.

Prvi.

Sreća dakle, kako ti je bilo,
Kād si i ti živ umako amo.

Drugi.

Kud prodjoh svjetina mišljah da će priespa i živa
Proždriet me očima; ja se njoj, ona meni smijaše;
Ljudi me pratijahu grohotom, a djeca kamenjem.

Prvi.

Nemoj druže tijem šestomiercem;
Uho moje njemu vično nije,
I zvoni mi krhko neobično,
Kano suhu da kidaš plotinu
Ili štapom da orahe mlatiš.

(Treći se čuje gdje kašlje.)

Prvi *(nasluškuje.)*

Eto pčele, pune meda, pobro;
Zuk se čuje, nje se još nevidi.
Ako kašalj prevariti neće:
On će biti.

(kašlje jačje.)

D r u g i *(ustane i polahko prvomu.)*
Sve ulice tutnje,
Kako kašlje: glas mu se odlieže
Kô grom noćju — dobro biti neće.
(smotrivši iz daleka trećega)
I on bogme glavu ukosio,
Sjenu bira, svjetlu se ugiba,
Nosom gotov po zemljici piše
I žureć se nogama zapliće, —
Srdce zdravo, a tielo traljavo.
(treći već blizu došav opet kašlje.)
Tà nekašlji, ako Boga znadeš!

(i treći prispije.)

PRIZOR TREĆI.

Sva tri putnika.

D r u g i *(trećemu.)*
Pred potjerom što u bubanj bubaš?

T r e ć i.
Od nužde je, nije od obiesti;
Sirotinju sakriti je težko,
A još teže, kada ti navali,
Nezakašljat ili nekihnuti;

Ta težko je snagi i mladosti,
A nekmo li kašljavoj starosti.

P r v i.

A što si se tako zasopio?
Bar sipotljiv nikad nisi bio.

T r e ć i.

Nečudi se duši na jeziku,
Veće živoj na ramenu glavi.

P r v i.

A što ti se prigodilo, druže!
Mi te mnismo rujno pijuć vino
I ugodne vodeć razgovore
U kakova dobra prijatelja,
Da se tebi gdjegod otvorila
Vrata našeg gostoljubja starog.

T r e ć i.

Dosta sam se svašta nagledao,
Nagledao, a i napatio . . . .
Kako smo se ovdje razstanuli
I svak svojim otišao putom:
Ja obadjoh ove dvore biele
I spustih se širokim sokakom
Te u drugi jošte širji dodjoh.
Slučaj dao, a nesreća htjela,
Te kad njime okrenuti htjedoh:

Kob me kobi momak pod oružjem:
Mač o bedru, puška o ramenu:
„Stani strančе! da te nješto pitam.“
On to reče, a ja sav protrnuh,
Ime božje na tiho spomenuh,
Da mi sada bude u pomoći,
Te se tomu nevješt učinio,
Malo bolje noge podbrusio,
Nebi li mu bolan izmaknuo.
Al' u njega bolje noge bile:
Iza ledjah mene dostignuo,
Svitam kruto rogalj uhvatio:
„Stani strančе! uzalud se žuriš;
Zakon stiže hajduka u gori,
A kamo li neće tebe ovdje,
U pó grada, stara, nevaljala;
Stani! kaži, tko si i odkud si.“
Sila bješe, govorit se mora:
„Nepitaj me, tko sam i odkud sam;
Daleko je postojbina moja;
Vlada moja ovog svieta nije.“
O tom vojak ni da čuje neće,
Već on meni oštro besjedio:
„Što to reče, strančе smjeli i ludi?
Dok ti gaziš ovu zemlju crnu,
I tebi će gospodar se naći:
Hajde samnom!“

Što ću jadan sada?
„Pomozite sad sile nebeske!“
Ja to viknuh, a svjetina kliknù:
„Dfž otoga, što ulicom bježi!“
Tudi mene vojak ostavio
I za onim u potjeru odè.
Hvala Bogu te tu dobro prodjoh.
Al valjade gledat pribježište,
Jer će meni pute uhoditi....
Grad najtvrdji crkva Stjepanova:
U nju odoh i u njoj ostadoh
Što bì dana, sve do noći tamne.

Drugi.

Kakva nam je crkva Stjepanova?

Treći.

Liepa nam je oduvieka bila,
A sada joj malo ravnih ima:
Tà i Bogu militi se mora
U takovu prebivati stanu....
No vi meni sada kazivajte,
Vidjè l' tkogod prije nevidjeno
To narodno naše kazalište,
Za koje nam tol'ko govorahu
Novi onog svieta prijatelji?

Prvi.

Ja ga vidjeh.

Treći.

A bješe l' u njemu?

Prvi.

Bjeh i vidjeh, da mu ime laže.

Treći.

Kako kaži.

Prvi.

A što da vam kažem?
Sve je liepo — ali naše nije.

Treći.

A ti Pero, učitelju vriedni!
Vidjè li ti svoju kuću znanu,
U koju si njegda dohodeći
Mnogo čizam' i grla izdero?

Drugi.

Vidjeh brate, al' dalje nepitaj:
Sve je liepo, ali naše nije.

Treći.

A Matica vidjè l' tkogod što je?

Prvi.

Ta Matica bez meda košnjica.

Treći.

Valjda su se pčele izrojile,
I Hrvati svietom razselili:
Jer vjere mi, ni traga im nema.

(Mjesec zadjè; u tom se čuje iz daleka pjesma:
„Nemam lule ni duhana,
Pa se šetjem kraj kahvana“.

P r v i.
Eto bratjo! novoga belaja;
U to doba tko dà li se dere?

D r u g i.
Blago tomu, taj za strah neznade;
I kan' da je naperio amo.

T r e ć i.
Taj nam mnogo nahuditi neće,
Al će gorje za sobom dovući.

P r v i.
Hvala Bogu, ništa se nečuje.
(malo nasluškuje)
(u tom se čuju koraci na pozorištu)

PRIZOR ČETVRTI.

Prijašnji i Vodokrstić.

V o d o k r s t i ć. *(nabasa na ugao i udari unj, a šešir mu odleti s glave)* Liepe uredbe! U to doba noći već nijedne svjetiljke! kano da su mudri naši stari zaveli to za one, koji idu spavati s kokošmi. Pošten čovjek

nesmije ostati u veselu družtvu, kano da je u svakoga kod kuće pun podrum, kao u njih. Sada da si svietlim njihovim nosovi — Svjetiljke su vele za poštene ljude! Da! da! a za koga je toliko ulje? Dabogda polomili svi vratove, koji ga tako odmjerivaju. No sve bi pregorio: ali gdje mi je šešir? — Jao! jao! moj šešir *(traži ga i napokon nadje)* Evo ga, hvala Bogu! *(približiv se putnikom)* Uh! što je to? Bog s nami. *(prekrsti se)* Ili su duhovi, ili nietko pred crkvom ponjave suši. *(razabrav ljudske prilike)* Jao! za Boga, što ću sada! *(domisliv se stupi teturajuć se njekoliko koračajah natrag)* Dobri dusi svoga Boga hvale:

Hvalil'te ga vi?

Prvi.

Mi ga hvalimo
I slavimo; hajde svojim putem
Sinko mirno i ništa se neboj.

(Vodokrstić ode krsteć se i obziruć se)

Sva tri putnika:

Slava! slava na nebu Višnjemu,
A Hrvatu ovdje jedinomu!

Prvi.

Sad vjerujem u Zagrebu da sam.

Drugi.

I pietli će skoro zapjevati;
Hajde braćo, da se uklonimo
Prije zore i bijela dana.

Treći.

No kud ćemo, braćo moja draga? —
Ako li se vratimo ovako
Iz toliko hvaljenih gostiuh:
Smijat će se s nami u družini.

Prvi.

I ja neznam što bismo počeli.

(U tom se pozorište razsvietli, zavjesa digne i u dnu pozorišta ukaže se vila u otrcanom francezkom odielu; rubcem je glavu povezala, a u ruci joj krpa i metla.)

PRIZOR PETI.

Putnici i Vila.

Vila.

O putnici! moja djeco draga,
Stari znanci, prijatelji vierni,
S kojima sam njegda drugovala,
Dok je bilo, dobro nam je bilo: —
Poznate li posestrimu svoju?

Prvi.

Stvor umrli to vidimo nisi;
Ali tko si, vjere mi neznadem.

Treći.

Ja se malo upoznajem u te;
I ako je slutnja istinita:

Jako si se promienila, sêle,
Ostarjela i omršavila.

Drugi.

I sám bih rekao na našem da si obćila, Vilo!
Bivati Parnassu; ali onda kakva si pusta
Bila mladolika, liepa; a sada —

Vila.

Dosta, dosta!
Nemoj ljutih pozledjivat ranah;
I ti si mi zadao ih dosta,
Otče Pero, ne mala nevjero!
Jer i tebi dosta liepa nebjeh,
Pa si često vjerom varakao
I s Latinkom mnogo ašikovo
I tek kradom namigivo na me. —
Ja sam vila juga slavenskoga!
I velim vam, djeco moja draga,
Šteta truda i daleka puta,
Kojim ste se potrudili amo
U rod tužni i žalostnu svojtu; —
Što tražite — toga ovdje nejma.
Već bježite, dok zlo prošli niste,
Ako li vas tko osjeti tude.

Prvi.

Ta već crnje zar još biti može,
Nego što smo postradali s reda?

Nenadje se duše, da nam pruži
Kruha gladnim, il vodice žednim,
Da umorne ponudi noćištem,
Dobrom riečju da utješi tužne;
Već što više, od težka progonstva
Još ni časa odahnuli nismo.

Treći.

Bratsku mržnju poslovica znade;
Al čemu su tebe pogazili,
I majku si tako nagrdili?
Odkad si se s nova pomladila
I u brzo opet ostarjela:
Kakvi si to izmet izrodila?
Saprelo ih mlieko materino!
Njim do zemlje vise 'trbušine
A pod vratom podvoljci od pedlja,
A ti si se osušila živa,
Jedva koža kost o kosti drži;
Na se meću svilu i kadifu,
A po tebi objesili dronjke,
Da bi svijet obprositi mogla.

Vila.

Tako jeste, braćo moja draga!
Težko meni o njihovoj nêgi.
Dosta put sam već od njih bjegala,
Dosta put se opet povraćala:
Majka prašta i do trista puta! —

Ima blizu trideset godinah,
Odkad su me opet zaželjeli,
I ja došla, da ih želja mine.
Puste biele zatekoh im dvore,
U prlogu bašte i poljane,
Mjesto cvietja korov do koljena,
A šikarje, gdje je žito raslo.
Tog nemogla ja gledati jada,
Već skidala s dvorah mahovinu,
Bašte plila i njive krčila;
Zasadila cvietje po izboru,
Posijala bjelicu pšenicu,
I na gumnu trnila ju liepo;
Od nje bielim hljebom ih hranila,
I po dvorih ključe prenosila,
I ložila vatru i pretala:
Sve činila, u svem im godila,
Što rodjena samo može majka. —
Za dugo me lijepo držali,
Kadgod legli kad li ustajali,
Meni majci ruku cjelivali,
Poštenjem me svakim poštovali. —
U tom došla s gràdom i mečavom
Nova njeka sa sjevera vila,
Niti ljepša ni mladja od mene;
Al u nje su ruke pozlaćene,
Pa je njima djecu občinila;

Mjesto moga hljeba pšeničnoga
Davala im sladke makovnjače;
Mjesto zdrave vode sa izvora
Pojila ih pićem omamnijem.
Pijan kopun mnije kvočka da je:
Tud pilići kvoćke nepoznali,
Od mene se tužne odmetnuli,
Držali me samo za nevolju.
Tudjim su me ruhom zaodjeli,
Hranili me hranom neobičnom,
A pojili pićem inostranim.
Oteli mi gusle i tamburu
I pjevanje, moje uživanje;
I povrgli sladke one glase,
Kojim sam ih od mala učila
Mene zvati, hljeba zaiskati,
Med družinom igre se igrati,
U veselju glasno zapjevati,
U nevolji ljuto procviljeti . . . .
To od Boga sve im prosto bilo;
Al' toga im ni on prostit neće,
Što su mene 'vaku opremili,
Da ja služim vilu inostranku,
Kojoj sada sobarica jesam,
Te joj svakdan bielo lice ličim,
Kosu pletem, kuću metem . . . . .

Prvi.

Jao!
Što ćeš sada jadna majko naša?

Vila.

Evo što ću, moja djeco draga!
(skida sa sebe svite i ostane pod lovor-viencem u vilinskoj bjelini.)
S Bogom ostaj, grade nezahvalni!
Dok je meni mog primorja
I požežkog ravna polja,
Dok čarobna mog Zagorja,
Dokle Bosne mê ponosne
I s njom zemlje Hercegove,
Sriema divna, Gore crne,
Ravne Bačke i Banata
I junačke Šumadije:
Bit će meni domovine! —
Što će meni bieli gradi,
Kad su srdcu momu pústi?
Tamo ću se izseliti,
Tamo će me dočekati
Na svom srdcu ugostiti
Djeca moja, željna davno
Nagledat se lica moga,
Naljubit se rukuh mojih,
Te će tužnu veseliti
Pjesmam mojim najmilijim

Uza gusle javorove . . . . .
Još u meni krvca teče
Mog plemena gospodskoga.
Tudja dotle biti neću,
Dokle svoja biti mogu . . . . .
Al što nije, opet bit će;
Kroz noć crnu jadah mojih
Liepa nade zraka sija
I srdce mi moje kaže:
Na ovom će opet mjestu
Ime tvoje slaviti se
I tvoji se opet dići
Žrtvenici porušeni ! ! !

S v a t r o j i c a.

Slava vili juga slavenskoga !

V i l a.

Tud prašinu s nogah otresite
Pa se samnom s nova uputite:
Tamo ćete svoje naći — s Bogom

(izčezne.)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji bez vile.

P r v i.

Put pod noge, moja bratjo draga !
Zora puca !

*

D r u g i.

Veselo hajdemo
Kud nas zove naša posestrima.
Ja ću bratjo u polje požežko
I prividit oko Karašice,
A zatim se otisnuti Sriemom.

T r e ć i.

A ja odoh, vidit moju dragu
Dalmaciju i kršno Primorje

P r v i.

A ja odoh amo pod planinu,
A odtud ću u rajsko pridvorje
Naše staro i milo Zagorje.

D r u g i.

A ročište? —

P r v i.

Sveti Jakob bit će

T r e ć i.

S Bogom pošli i sretna vam puta!
(hoće da se razidu.)

PRIZOR SEDMI.

Prijašnji i redarnik.

R e d a r n i k *(iza ledjah.)*
Laglje, laglje; sretna vam ostanka!

Tud ste dakle protuhe nijedne,
S kojih no smo svu noć na nogama?

P r v i.

Pazi, koga protuhama zoveš.

R e d a r n i k.

A da što ste? — Vadite putnice!

D r u g i.

Mi u božje ime putujemo.

R e d a r n i k.

Ime božje gori valjat može;
A ovo je zemlja cesareva:
Ovd' što perom piše po artiji.

P r v i.

Obraz pošten i častno odielo
Dosta bješe u vremena stara

R e d a r n i k.

Ha, ha, ha, ha! ta vremena stara!
Ko čivuti o jegjupskih loncih,
A dijete o majčinoj dojci,
Vi sve o tih sanjate vremenih
Il putnice, ili u aps . . . . . .

D r u g i.

Muči
Silo luda!

R e d a r n i k.

Ti se još prkonjiš!
Mišliš, da sam jedan na trojicu:
Na svakoga imam po dvojicu.

T r e ć i.

I da su vas cieli takvi sbori,
Nam će u pomoć angjeoski kori.

R e d a r n i k.

Da vidimo! — Amote se momci!

T r e ć i *(u najvećem sdvojenju.)*

„Stupi me za pomoć, o kruno svieh kruna'
I neckni k meni doć tvâ pomoć podpuna!"

(Munje i gromovi. Redarnik se zapanji.)

(Zastor padne.)

ČIN TREĆI.

4.

PRIZOR PRVI.

Jutro; kuća **Starinićeva** u Zagrebu.

Ljubica *(sama, u jutarnjem odielu, spremajuć sobu)*. Žurno, žurno Ljubice *(stane)*. Daleko je dosta; ali je Vlastić rana ptica, dobar gospodar: prije zore sve naredio u kući i u polju, pa sada već sjedi u kočiji. Liepi vranci! Samo što nije banuo. Brže, brže! *(opet malo sprema, pa stane)*. Moj otac (sve) imade s njim nieke tajne dogovore; a kada ga zapitam o čem? Odgovara mi po svom običaju: Šuti Ljubice: to su gospodske stvari. Niešto sam načula o Milanu. Ali i taj Vlastić, kada se sastane samnom na samo: onaj pogled, ona rumen! *(metne prst na nos: hm, hm)* onaj nieki nemir i drhtavica! — Tako se dogadja često tim velikim duhovom, tim željeznim značajem, *(ponosito)* kad stoje pred nami. Mi smo sirotice slabe, pa opet drmamo jakimi mužkimi srdci. Tako i treba. Da što bi bilo od

nas, da još toga nije. Drhćite, drhćite! — Jao! jao! ja stojim! Evo ga! samo što nije. — Ali što sam se ja toliko uzvrtila; što se je srdce u meni uzkolebalo? Tko je meni taj Vlastić? Nitko; pa opet mi je smiešno, kada ga vidim. Ali to je odtuda, što mi ljudi bajaju, da o meni često govori, da me potajno okom i krokom prati, da razpitiva za me i još više, *(tajno)* da pravi pjesmice o meni, da uzdiše zamnom. *(dosjetiv se)* A jao! — a moj Milan! Siromah Milan! Kako srdce grieši, da čovjek i neznade. Ali takovi se griesi praštaju i od Boga i od ljudih. *(čuje se nječiji hod)* Brže, brže! Evo niekoga.

PRIZOR DRUGI.

Starinićka i Ljubica.

Starinićka *(čudeć se)* Ljubice! a što ti radiš za Boga danas? Dosad da je sva kuća u redu, a ti ni to malo sobe još spremila nisi. Pa kako si i to uradila! Ove stolice još nikada nisu stajale ovdje, a ovo ogledalo neide na pisaći stol; — što je to s tobom?

Ljubica. Draga mati, boli me glava *(metne ruku na čelo:)*

Starinićka. A oda šta?

Ljubica. Od nespavanja svu noć noćašnju.

Starinićka. *(čudeć se)* Kakova nespavanja? kakvi su to poslovi? Sinoć malo jela, kasno legla, pa opet zlo spavala. Čuješ Ljubice! toga da nečujem više. A sada se žuri sinko; već je deveti čas. Ja ću dotle pospremiti sve u kući *(izide.)*

PRIZOR TREĆI.

Ljubica sama.

(Žalostno). Dà, lahko je reći: Toga da nečujem više. Stari ljudi znadu samo mladež naučati, a neće da se sjete, kakovi su oni bili. Ja mislim, da je sviet uviek bio jednak. Koliko puta je i ona pripoviedala, kako joj je otac, dok je još djevojkom bila, noću s guitarom pod prozor dolazio te na cićoj zimi svirao i pjevao, u crkvu i svuda kradom ju pratio te na posljedku od roditelja tako rekavši na silu oteti morao. To su nedužne stvari, to je šala bila; a kada se mi danas potužimo na glavobolju: zlo i naopako. Kod nas to odmah dolazi od kojekakvih sanjarija i ludorija; a nije baš ni kod njih bilo od pobožnih razmatranja i noćne bogomolje. — Ali jao! ja opet stojim! *(sprema.)* Sada valja na jedan dušak spremiti, na drugi obući se, a na treći — *(čuje se u dvorištu: A! dobro nam došli! Uranili!)* Jao, evo ga! Preobući se nemogu; što ću sada? *(ogleda se)* Mogu ga i ovako dočekati. — Evo ih!

PRIZOR ČETVRTI.

Starinić, Starinićka, Vlastić i Ljubica.

Vlastić. Dobro jutro! liepa gospodično. Ovako rani gosti nisu kućanicam dobro došli.

Ljubica. U svako doba, gospodine. Oprostite, što ste nas zatekli ovako.

Vlastić. *(nakloniv se)* Kao rujnu zoru i bieli dan.

Starinić. *(namignuv Ljubici)* De Ljubice seko, pregledaj da se namire gospodinovi konji i kočijaš *(Ljubice ode)*. *(Vlastiću)* Placeat, domine spectabilis, izvolite sjesti. Dakle vi na put? Ostanite barem na ručku kod nas.

Vlastić. Hvala vam, gospodine. Ima još dosta puta, a malo vremena. Vi znate, kako je nam seljakom otići od kuće u ovo doba godine.

Starinićka. Dà, dà; silni poljski rad. I mi kod ovo komadić vrta nemožemo gotovo dahnuti.

Starinić. A mislite li se sastati sa Dilberovićem?

Starinićka. Dà, dà; molim vas; to bi vas i ja molila; to je strašno; što je mnogo, mnogo je.

Starinić. Šuti molim te Rezo! nemoj ni počimati; vidiš da se gospodinu žuri.

Vlastić. Ja upravo toga radi putujem. Sjetiti ćete se možebit, kako smo prije dvie godine danah na rastanku ugovorili, da se u ovo doba opet sastanemo: ja, Dilberović i Trbušić.

Starinić. Jest, jest, sjećam se. Oni su ljudi u službi, a vi ste svoj, — dakle — dà, dà. Moram vam kazati, da s Dilberovićem nisam nimalo zadovoljan.

Starinićka. Ni ja gospodine, nimalo, baš ni najmanje.

Starinić. Znaš Rezo što? Idi ti brate pomozi siroti Ljubici; nemože diete sve samo; a ja ću s gospodinom Vlastićem urediti sve, kako treba.

Starinićka. Samo čestito! *(Vlastiću)* Vaša službenica, gospodine. *(ode)*

PRIZOR PETI.

Prijašnji bez Starinićke.

Starinić. Gdje su žene, još bi se dalo pjevati, ali je mučno govoriti. — Dakle gospodine, kako rekoh, s Dilberovićem nisam zadovoljan nimalo. Vam mogu kazati, jer i onako znate, da med njim i med mojom kćeri imade nieka mala bezposlica.

Vlastić. Znam. Ali mi on javlja, da vam češće piše u tom poslu, kao što se pristoji čovjeku poštenu.

Starinić. Da vam pravo kažem i to mi je već bilo dodijalo. Ja netrpim tih Leandrijada, toga neprestanoga uzdisanja i jadikovanja, prenemaganja, raztapanja i mećtanja. Neka imade ljubav svoju poeziju; ali treba misliti i na zaistinu života i da smo ljudi, i da

se naposljedku ni mlade ženske nezadovoljavaju liepimi riečmi, po kojim andjelom, božicom, golubicom i što ti ja znadem. Ja govorim s vami kao prijatelj. Mlado djevojče i kada prši po zraku, opet dobro motri grančicu, na koju će sjesti; jednim okom škilji u cvietnjak ideala, a drugim gleda u kupušnjak istine; jednim uhom naslušknje tajni šapat ljubavi, a drugo roguši, neće li čuti napokon: hoćeš dušo poći za me? — Ti su vam listovi dakle poznati. Neka ih! mladosti se puno prašta. Na to ušutì za dugo.

~~Dilberović~~. *(čudeć se)* Zadugo velite. I meni odnekle nepiše.

Starinić. Pred četiri od prilike mjeseca odgovori mi na moje posledenje pismo, u kom sam mu, opaziv nieki duševni nemir na svom djetetu, ozbiljno prosborio o opasnosti takova neizvjestna odnošaja izmedju njih. Pa što mislite, što mi je odgovorio? Ha! ha! ha! Ja sam slušao o fizičnoj ili fauničkoj i metafizičnoj ili platoničkoj ljubavi — ali o bureaukratičkoj dosada nisam ništa znao; ha! ha! ha!

Vlastić. Što? bureaukratička ljubav? To bi bilo koliko vruća zimica, mrzle toplice, poetična slovnica ili leteća kornjača.

Starinić. Vi toga nevjerujete? Veni et vide *(ode k pisaćemu stolu i izvadi iz njega list)* Čitajte!

Vlastić. *(razmota list)* Ta što vide moje oči? njemački!

Starinić. Da, njemački. I to se liepo slaže. A sada čitajte.

Vlastić *(čita)* Nr. 56. privat. „In Erledigung Ihres unter $^{16}/_{4}$ vor. J. an mich gerichteten Schreibens und mit Bezug auf die, Ihnen in meinem Briefe dto $^{6}/_{4}$ v. J. gemachte dienstfreundschaftliche Eröffnung, nicht minder aber mit Zugrundelegung des, zwischen mir und Ihrer Hochverehrtesten Frl. Tochter vereinbarten Übereinkommens, finde ich zu erklären, dass ich den unverjährbaren und unveräusserlichen Rechtsanspruch auf Ihre Hand noch immer behaupte —

Starinić. *(prekine mu rieč srdito)* Vidiš ti toga? po kom paragrafu, per quam regulam juris?

Vlastić. *(čita dalje)* und dass die Caducität meines Herzens nur durch ihren Tod herbeigeführt werden kann."

Starinić. Što velite sada?

Vlastić. *(misli)* Ja držim, da su ovo možebit najplemenitija čuvstva u službenoj uniformi sa dvie zviezdice.

Starinić. A ja držim, da je taj čovjek poludio.

Vlastić. Nemojte ga osudjivati. Imade ljudih slabih, a uza to ipak poštenih.

Starinić. Ja ga neosudjujem naprečac; ali se nemogu izčuditi čovjeku. Diete moje — uboga djevojka, još ništa neznade o tom. Zato vas molim da, došav tamo, stvar izvidite, da mu obadjete bilo, pa ako je lud, prosto mu bilo; ako li nije, da ga pošteno u svoje i moje ime

izčešljate. Može još sve biti dobro; ali neka se kani s menom njemčanja i svojih oficioznih radomontadah; i recite mu da, po onom, što mi je pisao, ja ništa više nemogu izčekivati, nego da nas dodje exequirati.

Vlastić. To će biti; i vi još sav trošak platiti.

Starinić. Znadem što mislite; no mu kažite, da taj put nevodi u Postigovoselo. Evo i Stariničke natrag. *(Vlastić se digne i uzme šešir)* Nebježte zato gospodine. Izvolite još koj čas počekati. Valja i ovo još pretrpjeti.

(Starinička unidje)

Starinička. Oho! Vi već na polazku, a ja se još nemogoh porazgovoriti s vami.

Starinić. *(mahne rukom)* Sve je već kazano; a rekapitulacije netreba.

Starinička. Dès pacem, boga ti. Hoću da govorim; pa zašto da negovorim?

Starinić. Hajde, hajde! razpravljaj. *(Vlastiću)* Sjedite gospodine; nečita se evangjelje.

Starinička. *(šaljivo prkošito)* Već se govori prodjeka; dà! a bogoljubne slušaoce molim za dobrovoljan posluh. — Vi ćete se vidjeti s Dilberovićem?

Vlastić. Na svaki način *(sjedne)*

Starinić. Dok vi svršite, ja ću narediti da se preže, kada nećete da budete naš gost.

Vlastić. Žao mi je; nemogu; drugi put.

Starinička. Hajde, hajde, japica. (*Starinić ode*) Kada se sastanete s Dilberovićem, (*sjedne*) recite mu,

da se vrlo ljutim na njega. Već je svega dosta. Da nije ništa ni počimao. Samo mi diete zaludio; a tko zna bit li štogod, ili nebiti. S ljubavju kada se oteže, biva što i s putom, kada se odgadja. Ja hoću da svoje diete obskrbim; jer i za nju prolazi po malo vrieme sanjarijah i — rekavši med nami — rada se je i ona jedared ogrijati kod svoga ognjišta —

(*Starinić u sobu*)

Starinić. Amen!

Starinićka. Neka bude. To mu kažite; ja mislim, da će biti dosta.

Starinić. Da nećeš samo s tom čegrtaljkom otjerati čvorka, kada se je već nazobao trešanjah.

Starinićka. Ja mislim, da tud treba postupati otvoreno. Čovjek, koj pošteno misli, takova šta neće zamjeriti roditeljem.

Vlastić. Oslonite se na mene. To je sve suvišno. Ja ga poznadem. Namjera mu je sigurno poštena, i da vašu kćer ljubi, koliko život svoj, o tom sam uvjeren.

Starinićka. Tako, tako, gospodine. Učiniti ćete veliku ljubav i nam i našemu djetetu.

Vlastić. Budite utješeni i nadajte se svemu dobru. Sada s bogom, dok se vidimo.

Starinić. Ad revidere, Spectabilis! Liepa, sretna puta.

Starinićka. Isto toliko. Bog vas čuvao!

(*Izprate oboje Vlastića.*)

5.

PRIZOR ŠESTI.

Stan Dilberovićev.

Dilberović. (*sám*) Što ću za Boga! (*kuckajuć se po čelu*) O luda glavo! — Koj dan može banuti i Vlastić. To bi bilo liepo! — Ali tko bi to bio mislio, da je tako uzana granica izmedju raja i pakla. Prije tri mjeseca andjeo, a sada djavao; prije tri mjeseca najnježniji stvor, a sada zmija ljutica, Xantippa. Mi smo ljudi pravi robovi i mučenici. Dok ljubimo: sliepi smo; a dok progledamo: svezani smo. Koji su nastradali i kaju se, ti druge uče: neuzimaj, dok ju nepoznaš. Tako stare ptice mudrice svjetuju lude mladiće; a sve opet idu na lepak i hvataju se u iste mreže. Sada bi i ja znao mudrovati; ali si pomoći nemogu. — Kako ću Bože! okrenuti, kada joj imade sto licah. Nisam li joj po ćudi: ja plačem, a ona se smije; ja se nasmijem, a ona se smrkne; ja crno, a ona bielo; ja striženo, ona košeno. A ako joj jedanput želju izpunim, deset se novih pojavi; ako neizpunim: sve se učinjeno zaboravi. Evo je! (*sjedne na stolicu i uzme knjigu, da čita.*)

PRIZOR SEDMI.

Ljudmila i Dilberović.

Ljudmila. (*unišav sjedne s pletivom naprama njemu i zadugo ništa negovore; napokon proslovi ona:*) A što si se ti tako snuždio, Milane moj?

Dilberović. (*za se, gledajuć u knjigu*) Eto opet muke počimaju; već me je pripekla. (*glasno*) Draga moja, baš nješto liepa čitam; dozvoli, molim te; ima još dva tri listića.

Ljudmila. Kakvo te je čitanje snašlo? (*on muči*) Ti si uviek u nevrieme posla nadješ (*gleda ga izpod oka*) — Ništa neodgovaraš? (*on muči*) — Znaš li ti što? Ja neimam kada čekati, dok ti knjigu dočitaš. Zlo si izumio tu komediju. Ti si glavna osoba, kao što uviek kažeš; a sada na jedanput hočeš da budeš štatistom. To neide. Šuti ti inače; a sada treba govoriti. Znaš ti, da je danas osam dana bal?

Dilberović. Oho! lagano, lagano! da neće od komedije biti tragedija.

Ljudmila. (*skoči i podboči se*) Kakova tragedija? Ti još smiješ govoriti o tragediji? Zar neznaš da takovi familienvateri, kao što si ti, spadaju u komediju?

Dilberović. Draga Ljudmilo! nemoj se ljutiti. Što je dakle?

Ljudmila. Tu dragu možeš si pričuvati, dok vidimo konac razgovoru; a što se ti ljutiš, to ti preuzimaš moju rolu; a za to te nisam molila. Pitaš me: što je? Ovo je. Danas osam dana imamo bal. Da ćemo nanj ići, to je već rečeno. Ali kako? To si rad mudro prešutiti i zabašuriti. Zar da ja idem u odjeći, koju već sva okolica poznade? Ili standesgemäss, ili neidem nikako.

D i l b e r o v i ć. (*umiljato*) Što bi dakle trebala?

L j u d m i l a. Tako mein Schatz —: modre svile odjeću; to je sada modern; fichu, coiffiru, cipele, lepezu, mantilu —

D i l b e r o v i ć. Dosta, dosta. (*ustane*) Jesi li ti ženo pri zdravoj pameti? Znaš ti, da mi nemamo nego njekoliko grošića u kući, a tebi je do obiesti?

L j u d m i l a. Meni do obiesti, s tobom jadniče. Kako drugi mogu, a ti nemožeš? Što si se ženio; što si poletjeo, koliko ti nepodnose krila?

D i l b e r o v i ć. Oho! oho! i pješke je bilo.

L j u d m i l a. Što? pa ti se još podruguješ menom? (*uzam rubac proplače*) I drugi su se otimali za mene: ali nije htio Bog i moja crna sudba.

D i l b e r o v i ć. (*ganut*) Neplači, Ljudmilo moja; ako biti mora: nek bude. Uzmi na račun što ti je drago.

L j u d m i l a. (*kroz smieh*) Tako, golube moj! Sad si ti moj. Vidiš, kako si ti dobar, kad hoćeš. Da ti mene uviek tako slušaš: sve bi dobro bilo. Zato moreš danas opet malo u kahvanu. Ti znaš, da ja tebi ništa nebranim. Dè me poljubi. (*On ju poljubi*) Reci: s r d c e m o j e, z l a t o m o j e, kao što ti znadeš, liepo, umiljato.

D i l b e r o v i ć. Srdce moje, zlato moje. — A gdje je moj šešir?

L j u d m i l a. Hajde, hajde. A ja idem med gospoje, da se dogovorimo radi bala. (*zazvoni — služavka uni-*

dje). Ti ćeš Marice prozore otvoriti i sobe liepo spremiti, dok ja dodjem. Hajdemo! (*odu*)

PRIZOR OSMI.

Marica i Vlastić.

Marica. (*otvora prozore, namiešta razmetano pokućtvo: uza to pjeva:*)

„Tri ptičice gorom proletiše,
Stanider dušo, stanider;
Stan, počekaj, lane moje, kod mene.“

Težko li ti je služiti veliku gospodu bez novaca. Tud djevojka mora da je sobarica, kuharica, pralja, sudoperka, vrtlarica i sve što je Bog dao. Nema meni ovdje ostanka. Da je ona drugčija, i neka bi bilo; ali ovakovu zmiju — Herein!

(*unidje Vlastić s putnom torbom u ruci*)

Vlastić. Hvaljen Isus, djevojko!

Marica. Uviek! (*gleda ga plaho*)

Vlastić. Ovdje li stoji gospodin Dilberović?

Marica. Moj gospodin? — Jest; ovo mu je kuća.

Vlastić. A gdje ga je? (*položi torbu u kut na zemlju*)

Marica. Nije kod kuće. (*za se*) Taj se odmah smiešta.

Vlastić. A znaš li gdje je?

Marica. Znadem.

Vlastić. Skoči brže po njega.

Marica. (*okleva*) A tko ste vi gospodine? Na meni je kuća; ja nesmijem nikuda; a gospodin i netrpi, da ga tko odaziva iz družtva.

Vlastić. Neboj se, diete moje; ja ću pripaziti na kuću. Reci samo gospodinu, da ga čeka jedan dobar, stari prijatelj.

Marica. (*oklevajuć*) Hoću, hoću; ali znate što? nebudite uvriedjeni, ja ću vas zaključati; nije daleko; ja sam za čas tude (*zatvara prozore*).

Vlastić. (*smijuć se*) Hajde, hajde; zatvori me ljuta stražo! Samo se žuri.

Marica. (*odilazeć*) Odmah! (*za se*) Tko zna tko si; moj si. (*zaključa vrata.*)

PRIZOR DEVETI..

Vlastić. (*sám, ogleda se po sobi*). Hm! hm! — tolik stan za samca, — djevojka, — u kuhinji vatra, (*otvori vrata druge sobe*) — tri postelje. — Zagonetka! — Ali nije moguće! (*hoda po sobi*) Gle! gle! — Stolčić i ogledalo žensko! — Milan je bio od uviek gizdelin (*otvori ogledalu ladičku*) Nuto! nuto! — čemu toliki češljevi? mìla i pomasti? — Juh! ukosnice! A što je u ovoj kutiji? (*otvori ju naglo i svéga se pospe rižinom mûkom*) — A! to je već povreda tajne domaće. Neću

više. — Što je to? Na posljedku sam kuću promašio. — Sada će se sve razjasniti, — čujem gdje netko ide. (*vrata se odključivaju i djevojka pusti Dilberovića unutra*)

PRIZOR DESETI.

Dilberović i Vlastić.

Dilberović (*zagrlivši i poljubivši se s Vlastićem*) Dobro mi došao, sladki moj Mirko. Tako se drži zadana rieč; aferim! — A gdje si se s brašnom našao? — A! ti si valjda bio u kuhinji!

Vlastić. (*ogledajuć se*) Nisam brate; nego htjedoh, da se malo prigladim i prah očešljam te smotrim ovdje u ladici kutiju i nedadè mi bies mira, već ju otvorim i tako se pospem.

Dilberović. (*za se*) Eto ti belaja! (*glasno*) Ništa, ništa. Evo četka. No baš mi je drago!

Vlastić. Svu sam se godinu tomu danu radovao. Znaš, kako se živi na selu. Ili si željan, da ti tkogod dodje, ili da sám kuda odeš. A k tomu zadana rieč. — Pa kako si mi, Milane moj? Ti si se uredio, kao da si nakan skoro ženiti se.

Dilberović. E! tako pomalo — kao siromah čovjek. — Što ćemo? — Ali baš liepo. A dokle misliš ostati? Hoćemo li Trbušiću? Ja mislim, da odmah prežeš, pa da idemo. Možemo i pješke. Nije daleko; —

četvrt sata. Što ćeš kod mene? — da smo zajedno, — biti će veselije.

Vlastić. Nemoj brate tako. Ja sam od puta umoran; rad sam prenoćiti, pa sjutra da idemo.

Dilberović. Drago mi je; drago mi je. (*za se*) Koga ću vraga sada? (*glasno*) Sjedi brate. Marice, Marice! (*Marica udje u sobu*) Marice dušo! zatvori kapiju (*pogleda na prozor*) Ne! ne! nemoj. Idi, idi! (*Marica izidje. Pograbiv šešir Vlastiću*) Molim te brate, pričekaj samo časak; eto mene odmah (*hoće da podje*)

Vlastić. Tà što ti je čovječe? Gdje bi ti mene ostavio sama? Idem i ja s tobom (*uzme i on šešir;*) (*za se*) O Bože! Što je čovjeku!

(*Ljudmila u sobu*)

PRIZOR JEDANAESTI.

Prijašnji i Ljudmila.

Ljudmila. Zdravo Milko; sve je u redu (*skine šešir s glave, kao kod kuće*)

Dilberović. (*za se*) Jest u prokletom redu. (*glasno*) Hajdemo brate. (*Ljudmili*) Strpi se malo; — ovaj gospodin — (*ščepa ga za rukav i hoće da ide*)

Ljudmila. Ta čekaj malo čovječe. To nije u redu: niti ja poznam gospodina, niti on mene. Schön aufführen.

Dilberović. Ovo je gospodin Vlastić, moj stari prijatelj, o kom sam ti dostaputa spominjao.

Ljudmila. Opet pogreška! U redu bi bilo —

Dilberović. Ta nemoj me mučiti. Ti znaš, da su to meni dosadne stvari. Hajdemo.

Ljudmila. O! — o! — Odkada na jedanput ta prostota? Vidiš, da gospodin čeka, da mu kažeš i za me, tko sam.

Vlastić. Pogodili ste, liepa gospodično.

Ljudmila. O! molim. — (*Dilberoviću*) Ta govori. — O! za Boga!

Dilberović. Ovo je moja, — kako da ti kažem — tako iz daleka —

Ljudmila. Što je to? Kakove su to šeprtljanije? Što iz daleka? Ja mislim, da vrlo iz bliza.

Dilberović. Jest, jest! — brate Mirko! — ovo je moja — — žena!

Vlastić. Što? žena? — žena! (*zalomi rukama.*)

Ljudmila (*tihano.*) Oprostite gospodine! Ja mislim, da to nije nikakovo toliko čudo.

Vlastić. Ha! ha! ha — žena!!

Ljudmila. Sada je dosta gospodine (*Dilberoviću*) A što si ti zaniemio? Što si stao, kao mutlak? (*Vlastiću*) Ako je dogovor: nije liepo. Prvi put u kući! To ste mogli, da vam pravo kažem, i nedolaziti.

Vlastić. Oprostite moja gospodično, ili gospojice; meni je upravo, kao da sam u kakovoj ludnici.

Ljudmila. Ludnici? — Kakove su to rieči? — U kratko: ja takovih gostiju neprimam. (*Podje ljutita u drugu sobu.*)

Dilberović. Hajdemo, dok smo čitavi.

Vlastić (*pograbi brže bolje svoj prtljag iz kuta.*) Sluga ponizan!

Ljudmila (*za Dilberovićem.*) Ti da si mi ostao! Stante pede natrag!

Dilberović (*sa vratah.*) Neću! S Bogom. Kad me vidiš, onda mi se veseli.

Ljudmila (*šakom se prieteć izprati ih na polje.*) Čekaj, čekaj! platiti ćeš ti to!

(*Odu.*)

PRIZOR DVANAESTI.

Pod večer. Selo. Kuća **Trbušićeva**. On mora da se prikaže dobro ugojen sa zamašnim trbuhom.

Trbušić (*još sveudilj u sobnoj haljini i s lulom u ustih. S polja:*) pi! pi! pi! pi! Iš! vraže stari! iš! aveti proždrla! (*unide u sobu.*) Sad sam kokoši nahranio, kravu namirio i u vrtu prigledao. (*Sjedne u naslonjač otegnuv noge.*) Ovaj život, što ga sada provodim, i dosadan je i nasladan. Dosadan radi samoće; a nasladan sa svestrana izobilja. Posla doduše slabo imade. Sviet je postao pametniji te se neće za svašto da parbi,

kao niegda. No ako necuri, a ono kaplje. Opet je puna kuća i dvorište, nakrcan hambar i podrum zavjetnikov. — Dà pusta života! Zašto mi nedadè Bog pet želudaca, kao devi u pustinji; zašto mi nedadè nezasitni prohtjev Heliogabalov, kada me je već stavio, za ovako pune jasle. — O Bože! još ni ručak prokuhan nije, a eto opet i večere. Nješto me u želudcu tišti. Da imade zamjena: zamienio bi ga s velikim doplatkom za želudac kakova izgladnjela književnika, — ako se moj unj povratio nebi: jer onda si propao, mudra glavo! — Ti književnici, perolizi, idealiste: dà luda i nepraktična svieta! U glavi im se misli roje, ali meda neostavljaju. I mene je niegda liepa pomisao do ludila zanieti mogla; a sada mi više vriedi pečen kopun, čaša dobra vina i lula duhana, nego li najljepša idea. To su praktični nazori o svietu, koji dolaze istom sa zrelijom dobom. — Trbuh! trbuh! — to je vladalac svieta, iztočnik vrhovnih načela, sjelo zadovoljstva. (*Gladi se po trbuhu i pjeva svoju običnu pjesmu: hmhmhmhmhmhmhm.*)

(*U tom unidje u sobu Kristina.*)

PRIZOR TRINAESTI.

Kristina i Trbušić.

Kristina: Gospodine! onaj seljak, što bijaše onomad ovdje, donio je niekoliko prepelica,

Trbušić. A gdje ga je?

Kristina. Evo ga, čeka pred vratima odgovor.

Trbušić. Tomu treba vremena; reci mu neka se za koj dan opet opita.

Kristina. A što ću s prepelicami?

Trbušić. Koliko ih je?

Kristina. Četrnaest.

Trbušić. Nije ih vriedno ostavljati. Liepo ih poduši (*iztenfaj*); a' da budu uharnije, napravi ih s dosta riže i dobro zamasti. Poslje njih dati ćeš pladanj (*tanjir*) ovčjega sira, a na posljedku koju dinju i lubenicu. To će biti dosta. A kad su prepelice, moje ljubimice, izvadit ćeš na teglicu za danas onoga dobroga iz petorke u kutu. Jesi li me razumjela?

Kristina. Jesam. Imate s pošte evo dva pisma. (*Dade mu.*)

Trbušić (*otvori jedno.*) Što? da vratim posao? — Vrieme bi bilo. Treća evo godina, što, polazeć iz Zagreba ponieh sobom taj rukopis, da na njem radim. Ali o tom nema ni govora. Imadem ja pametnijega i koristnijega posla. Odpremit ću im ga. Kristino! gdje je ona stara, masna, čadjava, pisana knjiga, što je bila u košu u komori?

Kristina. E! odkada sam ja ono potrošila!

Trbušić (*skoči.*) Što vraga? Jesi li ti poludjela? kako bi ti dirala u stvar toli skupocjenu? Povjestni dokument, i to možda jedini na svietu! Unicum! — Što

ćemo sad? (*misli*) Nema druge pomoći, nego se učiniti i nevješt. Što su mi davali te trice? — A što je od drugih knjiga na tavanu?

Kristina. Odkad sam štelažu namjestila po vašoj zapoviedi u kuhinju za policu, knjige trošim redom za podpal; da što bi s njimi?

Trbušić. No! no! Hajde de! — A što mi ova druga knjiga kaže? (*otvori i čita.*) Ha, ha, ha! Gledaj ti toga posla! Ja da kùpim predplatnike, mjesto da iztjerivam svoje dugove! Nije, nego još nješto. (*Gleda u pismo.*) „Uzdajuć se u vaše rodoljubje" — verschollen! barokk! Sada su druga vremena; a to neki ljudi još sve kod očiuh nevide. — Hajde Kristino! brini se ti za večeru; a za ovo je lahko. Kako bi bilo, da zovnemo učitelja? Četrnaest prepelicah: meni dvanaest, a za njegov pedagogički želudac dosta su dvie. —

(*Vlastić i Dilberović banu iz druge sobe unutra.*)

PRIZOR ČETRNAESTI.

Prijašnji, Vlastić i Dilberović.

Vlastić. Netreba, netreba; evo gladnih putničkih želudaca. — Zdravo brate Trbušiću!

Trbušić (*Kristini.*) Hajde! (*Vlastiću i Dilberoviću čudeć se*): U ime otca i sina — kakova je to zasjeda? odkuda vi? (*rukuju se i poljube se.*)

Vlastić. Ja na svom motriputu od Dilberovića k tebi.

Trbušić. Dobro mi došli. No kažite mi, kako ste se uvukli u ovu sobu do mene?

Dilberović. Kroz kuhinju. Htjedosmo da te zatečemo iznenada.

Trbušić. Tako rade svi pravi nadzornici; tako se pregledaju blagajne i pisarnice, samo što se kadkada znade njekoliko danah napried. Nadam se, da ste našli kod mene sve u redu.

Vlastić. Veliki, preveliki deficit, brate moj!

Trbušić. Kako to? Kristino (*Kristina u sobu.*)

Kristina. Što zapoviedate?

Trbušić. Kolji, što uhvatiš. Spremaj svatovsku večeru. Načmi garova. Ovo je velik dan. Stari prijatelji, kakovi nam dolaze riedko. Vidit ćeš brate moj, da u tvoga prijatelja i suviška imade.

Vlastić. S te strane vidim; odtuda ti i jesi tako pupat; no s druge nalazim, kako rekoh, veliki i preveliki deficit. — Odkuda listovi, kakvi glasovi?

Trbušić. Ništa; moji privatni poslovi. Jedan mi piše, da mu pošaljem njeku knjigu za čitanje; a drugi traži novacah u zajam.

Vlastič. Hm, hm! oboje neugodno. Knjige uzajmljene slabo se vraćaju, a i novci nerado. — Pa kako mi živiš drugčije?

Trbušić. Nikada bolje. Za ovo kratko vrieme nabavio sam si ovdje malo gospodàrstvo i doskora mislim imati i svoju kućicu. S toga i nestanujem u kotarskoj stolici, da mogu bolje nadgledati svoju sirotinju; a kada treba, nije mi daleko ni tamo; vidio si i sám: dva tri puškometa. Uz to malo zemlje imadem svoj vrt, svoju kravicu, niekoliko glavah druge marhe i živim kao bubreg u loju. A i ova samoća prija dobro momu duševnomu rádu. Osobito zimi — a i ljeti, kada vremena imadem — čitam, sastavljam, prevodim. —

Vlastić. Za to se hoće knjižnica, a ti si bio od niekad ljubitelj knjigah. —

Trbušić. Dà, dà! i sada! i sada! — U ovoj sobi! — poslje, poslje! sve će to biti! — Dà, ljubitelj knjigah! — bože sačuvaj!

Vlastić (*izgledav medjutim na prozor.*) A ono ti je vrt?

Trbušić. Dà, dà — (*hoće da ga odvuče*) a ovo je pisaći stol.

Vlastić (*još sve gledajuć u vrt.*) A kakvi je ono stražar?

Trbušić. Strašilo za ptice; ima liepa graška, a silne ptice, pa valja strašilo. (*vukuć ga na stranu.*) A kako ti? Jesi li požeo? kako vinograd?

Vlastić (*još sve gledajuć u vrt.*) Pa zar u surki?

Trbušić (*smeten.*) Sve narodno!

Vlastić (*pogledav na prozor.*) A što je ovo? Sjeme ljubeničino.

Trbušić (*hoće opet da ga odvuče.*) Jest sjeme. Imadem ih krasnih; — ako te je volja pogledati. — Imat ćemo i za večeru nekoliko komadah, — k tomu prepelica — ovčjega sira. — —

Vlastić (*ogledajuć artiju, na kojoj je razastrto sjeme.*) Pa zar je tu dospio tvoj Osman?

Trbušić (*opet smeten.*) Sve narodno! (*al se dosjetiv.*) Uh! Kristino (*Kristina u sobu*) Bog te ubio! Tko poderà moga Osmana pod sjeme?

Kristina. Kakovoga Osmana, Bog s vami!

Trbušić. Knjigu Osmana, — prvoga hrvatskoga pjesnika!

Kristina. Ta mahnite se vi mene gospodine. Čas: no, no, hajde dè; čas opet: tko poderà? I vi ste već sami njim lulu palili. —

Trbušić. Kakovu lulu? — s našim slavnim pjesnikom! Kidaj se! (*Kristina napolje*) Eto ti biede na prava zdrava.

Dilberović. Dosta je Trbušiću. Nešeprtlji. A ti Vlastiću nemuči ga više. Obadva smo sagriešili i rieč pogazili. Evo nam sudije (*pokazujuć na Vlastića*), neka nam sudi. Ja se kajem.

Vlastić (*ozbiljno.*) Prijatelji moji! Obadva ste zabasali. Obadvojici treba lieka.

Dilberović. Ja rekoh, da se kajem.

T r b u š i ć. Kada nije drugčije (*udarajuć se rukom u prsi*) i ja!

V l a s t i ć. A od pokajanja je prvi korak k poboljšanju, što se još popraviti dade. Ja nješto uzimam na se i biti ću posrednik. Hoćete li me slušati?

O b a d v a. Hoćemo.

V l a s t i ć (*Dilberoviću.*) Kaži ti meni prije svega, prijatelju, kakova je tvoja žena?

D i l b e r o v i ć. Čas angjeo, čas djavao.

V l a s t i ć. Ćudi?

D i l b e r o v i ć. Promjenljive.

V l a s t i ć. Srdca?

D i l b e r o v i ć. Na posljedku dobra.

V l a s t i ć. Žestoka?

D i l b e r o v i ć. Do grubijanstva.

V l a s t i ć. Vierna?

D i l b e r o v i ć. Po onom, što si vidio, težko ćeš mi vjerovati; ali ja bih rekao, da me ponješto ljubi.

V l a s t i ć. Ti ćeš ostati dva dana i dvie noći ovdje i bez dopusta. Hoćeš li me poslušati?

D i l b e r o v i ć. Hoću.

V l a s t i ć (*Trbušiću.*) A tvoj liek još nije gotov; no će biti doskora. Možete li mi obećati, da ćete me posjetiti zajedno o berbi.

T r b u š i ć. Ja mogu, kad hoćeš.

D i l b e r o v i ć. A i ja ove godine još nisam uzimao odpusta. Potražiti ću ga dakle u to ime. A dan?

Vlastić. Javiti ću vam. — A sada hodite da vas poljubim. (*ljube se*) Još da nam je Štefko ovdje.

Obadva. A što je s njim?

Vlastić. Eno ga kod mene španom, konobarom i lakrdijašem svega sela. Ta dodjite! da opet zajedno proživimo koj dan.

(*Kristina u sobu.*)

Kristina. Večera je na stolu! (*ode.*)

Trbušić. Hajdemo braćo u vrt; tamo je prostrto. — Što je bilo, bilo; sada smo opet stari. Ovo njekoliko časovah nakon dvogodišnjega razstanka neka bude posvećeno jedinomu veselju. Još u ovom srdcu nije izumrlo blago čuvstvo prijateljstva; a njegova je moć čudotvorna. To se je vidilo i vidit će se. Živilo prijateljstvo!

Svi. Živilo prijateljstvo! (*to kličuć odu.*)

(*Zastor padne.*)

ČIN ČETVRTI.

PRIZOR PRVI.

Gora. Ukraj staze sjede na kamenu **Dilberović i Trbušić.** Ovaj skinuo haljinu i šešir, te si tare znoj s čela; o ramenu mu čutura. **Dilberoviću** u ruci torba.

Trbušić (*uzdišuć.*) Hoće li biti skoro! Bog i duša: ako potraje još četvrt sata, sustati ću; pa onda ili me nosi, ili čekaj do sutra, dok se odmorim.

Dilberović. Bog s tobom! tko bi tebe nosio? I paripu bi te dosta bilo. Nemoj se šaliti, da sbilja sustaneš. Kada smo već došli dovle: podbrusi još malo pete; ja mislim, da nismo daleko od dvorca.

Trbušić. Lahko je tebi na ta tvoja vretena; ali težko meni kod ovih klada. Kako taj sviet živi bez puta, kao miševi u jamah, ili lisice u jazbinah. Jao! poginuh od vrućine!

D i l b e r o v i ć (*hladi ga rubcem.*) U ovom hladu malo pa će ti odlahnuti. Salo ti se upalilo. Pokora je pješke putovati s takovim tovarom.

T r b u š i ć. A odkud ti ono reče kod kuće, da nema više od pol sata?

D i l b e r o v i ć. Ja neznam — čudo mi je. — Ja sam tuda već prolazio. — Sve mi se čini —

T r b u š i ć. Što? —

D i l b e r o v i ć. Da nismo na pravom putu.

T r b u š i ć. Jao i pomagaj! Pa sada si se tomu dosjetio? — Poginuh od žedje! (*drma čuturom.*) Tako je, kad čovjek nemisli na stražnja kola. Pij sad! Tako liepa puretina i butina u torbi, a od žedje se jesti nedade. — Pa što ćemo sada?

D i l b e r o v i ć. Dobro je! Eno tamo vidim čobanče. Zovnut ću ga, da nam kaže put.

T r b u š i ć. Ne samo put; nego da ovu čuturu i ove stvari ponese; jer ću poginuti. — Ej diete!

Č o b a n. (*iz daleka*) Hej!

T r b u š i ć. Dè malo ovamo! — Evo ga! Liep momak, — gorski sin — mlad, ali snažan. — Hodi hodi.

PRIZOR DRUGI.

Prijašnji i čoban.

Čoban. Što zapoviedate?

Trbušić. S kakovim si poslom tud?

Čoban. Goveda čuvam.

Trbušić. A je si li sám?

Čoban. Imam i drugova.

Trbušić. Je li ovo put u dvorove Vlastićeve?

Čoban. To nije; — ali ni daleko nije.

Trbušić *(Dilberoviću.)* Vidiš li, kako smo mogli nastradati. *(Čobanu.)* A bi li ti nas za dobre novce na put izveo i do dvora odpratio?

Čoban. Zašto nebi? Daleko nije; a drugovi će mi pripaziti na marhu.

Trbušić. A ti hajde *(dajuć mu čuturu, haljinu i šešir.)* Ima li vode za napitak?

Čoban. Uzput ima izvor, odkud se pojimo i mi.

Trbušić. A ti hajde pred nami. *(Dilberoviću.)* Hajdemo! *(Odu preko pozorišta.)*

PRIZOR TREĆI.

Dvor **Vlastićev**. Čuje se svirka zagorskih guslara sa gudnicom *(bajsom)*. Iz kuće izide **Vodokrstić** kao čauš s čuturom u ruci te podcikuje: Ihuhu! Ihuhu! a svirači za njim sviraju. Prešav preko pozorišta zadju za tin *(coulisse)*, a za njimi izide na pozorište stara dvorska **Ivka**.

Ivka *(gledajuć za njimi.)* Hvala Bogu! Kada jedanput zulum iz kuće. Ovo već treći dan: a on još slavi. A tko mu može i braniti? čauš: radi što hoće. Odkada je on, od to doba i jest veselo u kući. Kako umriè stara gospoja, opûstì i sva kuća, dok nedovedoše ovoga pustolova. Nitko u kući ni u selu nema mira od njega; a sve ga opet rado imade, a nitko toliko, koliko mladi gospodin.

(Ljubica iz kuće u sobnoj odjeći, s kapom na glavi i košaricom u ruci.)

PRIZOR ČETVRTI.

Ljubica i Ivka.

Ljubica. Babo Ivko! kuda ste se vi zagledali?

Ivka. Gledam kuda će nam čauš, gospojice draga.

Ljubica. Babo Ivko! ovih dana treba luk sijati, kaže moja majka.

Ivka. Pravo kaže, golube moj. I luk sijati, i puno toga uraditi. Ovo je mjesec, gdje Bog punom kapom

dieli. Još nam ostaje kukuruz potrgati, voće obrati, šljivah nasušiti, ako, nedaj Bože, bude bolesti. Stara pokojnica nasušila bi ih za sve selo. Zatim zimine marhu spremiti, jer ona čovjeka hrani; pčele podrezati, cvieće u lonce presaditi, drva voziti i vinograde obrati. No dok je mene žive, biti će moja briga za sve.

Ljubica. Vas da Bog poživi, dobra starice; ali i meni se mladoj valja učiti za stare godine.

Ivka. Drago! gdje je to? — Ali dakako; sve valja znati, kadšto i samoj prigledati. A inače dok vam ruže cvatu i dok traje to liepo doba mladovanja: gonite brigu od sebe; dosta će je biti; već pjevajte, igrajte i skačite, šalite se, grlite se, milujte se i uživajte sreću od Boga vam danu. Netraje to zadugo, — netraje, vjerujte!

Ljubica. Ja idem u vrt s materom, da gledamo groždja za ručak; a vi, draga Ivko, prigledajte u kuhinju, dok su gosti još tude *(ode.)*

Ivka *(gledajuć za njom.)* Ráno moja, jagnje moje *(smijuć se od radosti.)* Nješto mi je, kan' da sam se i sama pomladila. Ovakova je bila prije trideset godinah i stara pokojnica. Drâgo! — *(pogledav niz dòl spazi Dilberovića i Trbušića.)* A tko je ono? — Ti će k nam? — novi gosti. Idem brže, da gospodinu javim.

PRIZOR PETI.

(Soba Vlastićeva. On sjedi uza pisaći stol)

Ivka i Vlastić.

Ivka (*unišav.*) Evo čini mi se gosti, kojim smo se nadali.

Vlastić (*skoči i izgleda na prozor.*) Gdje su?

Ivka. Biti će već uz stube. Idem da vidim (*ona na vrata a Dilberović i Trbušić u sobu.*)

PRIZOR ŠESTI.

Prijašnji, Dilberović i Trbušić.

Vlastić (*sretajuć ih.*) Dobro mi došli prijatelji! (*zagrle se i poljube, a stvari poskidaju na stol.*)

Vlastić (*Ivki.*) Ivko, ove stvari odnesi u spavaću sobu. (*Ivka ode.*) A sada mi sjedite, braćo; znam da ste umorni; težak je put ovamo. (*sjednu.*)

Dilberović. Kao u carstvo nebesko. Trbušić malo mi neuginù putem.

Vlastić (*smijuć se.*) Neće mu huditi. — No brate Dilberoviću, prije svega moram da te pitam, što me najviše zanima: Prudijaše li štogod moj liek?

Dilberović (*veseo.*) Domaći liek; ali bijaše dobar. Drugi dan dodje Ljudmila sva zaplakana, moleć me,

da idem doma. Ja se dadoh moliti, i kad već vidjeh, da je mehkana kao kaša, popustim i vratim se s njom. Od to doba, hvala Bogu, dobro.

Vlastić. Sva tvoja pogreška bila je u tom, što nepoznaješ ženske ćudi. Nisu one opake, kao što misle mnogi ženomrzci. Sve stoji o čovjeku. Hvala Bogu. A znate li, što se je dogodilo kod mene?

Trbušić. Vidismo dolje neku neobičnu žurbu; krš kao poslje kakove bitke, i nove opet priprave.

Vlastić. Tu sam bitku ja bio i dobio. Evo vam kažem, da sam se oženio.

Dilberović i Trbušić *(začudjeni.)* Oženio! kada u brzo? odkuda?

Vlastić. Iz daleka. Neznam kuda su mi gosti, da ju vidite. *(U tom se očuje iza tinovah opet svirka zagorskih gusalah i malo zatim udari Vodokŕstić buzdovanom u sobna vrata.)*

Dilberović i Trbušić *(uplašeni.)* Što je to?

Vlastić. To je Vodokrstić sa svom hukom i bukom svoga dostojanstva. *(Vodokrstić u sobu.)* Ja odoh po goste; a vi se zabavite s njim.

PRIZOR SEDMI.

Vodokrstić, Dilberović i Trbušić.

Vodokrstić (*ugledav Trbušića prepadne se i počme si trti oči.*) Za pet rán' — ta jesi li ti to Vampušiću, — vulgo Trbušiću.

Trbušić. Jesam, brate Birsiću, — vulgo Vodokrstiću.

Vodokrstić. Hodi da te poljubim, ako uzmognem (*poljube se jedva.*) Medjer, ako sam ja naciedio birse i ti si nažvakao sala. — A gle našega Dilberleptira. (*Poljubi se s Dilberovićem.*) Pa kako ste mi stare hrdje, krasni prijatelji?

Trbušić. Dobro. — A što si ti pometao po sebi te nakarade?

Vodokrstić. Nisu ovô nakarade, već su ovo čauške parade. — Nuto! nuto! — Trbušiću, kad si se posljednji put vagnuo i koliko ti treba pokrojiti na podpuno odielo?

Trbušić. Mahni se toga; već da se pitamo za drugo. Dakle nam se Vlastić oženio?

Vodókrstić. Okovao se. I ako su zlatne verige, kao što kažu pjesnici: ja ih nositi neću.

Dilberović. Iz daleka?

Vodokrstić. Doveo ju preko dvie vode. — Da sbilja Dilberoviću! znaš li ti, tko je ovdje?

Dilberović. Tko?

Vodokrstić. Tvoja Ljubica!

Dilberović *(za se.)* Eto ti zla i biede; što ću sada opet? *(glasno.)* Još sveudilj neudata?

Vodokrstić *(posprdno.)* Kako udata, kada čeka na tebe.

Dilberović. Mene, žalostan! — Svjetujte me braćo, što da radim. Kako ću se s njom sastati, kako li joj u oči pogledati?

Vodokrstić. Sve se to može popraviti. U toj su struci ženske pomirljive i što starije, to sve mekše.

Dilberović. Neparaj mi srdca takovim riečmi. Zar neznaš. —

Vodokrstić. Što?

Dilberović. Da sam i ja okovan.

Vodokrstić. Oženjen?

Dilberović. Dà, oženjen!

Vodokrstić. Što to učinì, nesretniče!

Dilberović. Nekori me, već me svjetuj, ako Boga znadeš.

Vodokrstić. *(misli.)* Ima jedan način, kako se barem za ovaj čas spasiti možeš. Ljubici je već dodijalo čekati na tebe, pa dala vjeru drugomu. Ponudi joj se dakle; pa si bar za ovaj čas opravdan.

Dilberović. A ako li ponudu primi?

Vodokrstić. Ja ti dobar stojim, da neće. S nekim Buč — Bundž — Bunićem već je sve u redu, samo da se vjenčaju; a na tebe već i nemisle, pače se i srde.

Trbušić. Predlog nije lud.

Dilberović. A ako li znade, da sam oženjen?

Vodokrstić. To ga ovdje nitko živ neznade.

Dilberović. Mogla bi me osramotiti ljuto. — Ali evo ih!

Vodokrstić. Samo srdčano! — neboj se!

(Unidu Starinić, Starinićka, Ljubica (bez kape) Danica i Vlastić.)

PRIZOR OSMI.

Prijašnji, Starinić, Starinićka, Ljubica, Danica i Vlastić.

Vlastić *(predstavljajuć.)* Moji gosti, poznati vam, i vi njima.

Ljubica. I vi tud, gospodine Dilberoviću; drago nam je.

Starinić. Poslje toliko vremena jedva dadè Bog jedanput.

Dilberović. Ako je ukor, priznajem, da sam ga zaslužio. Mene su vezale svete nieke dužnosti prama vam; i da se neosjećam posve nevriednim svakoga obzira s vaše strane, ja bih ih od svega srdca i sada rad izpunio.

Ljubica. Varate se gospodine, što mislite od nas. Ako se vi odričete, mi se neodričemo.

Dilberović *(pogleda Vodokrstića, a on mu namigne.)* O! znadem ja, gospodično, da se je našao vredniji od mene.

Ljubica. Varate se; ja ostajem kod svoje rieči.

Dilberović *(smeten.)* Vi se rugate mojom nesrećom.

Ljubica. Da vas uvjerim, koliko krivo sudite o meni: evo vam pred svimi pružam ruku! *(svi se gledaju začudjeni.)*

Dilberović *(sasvim smeten, hoće da joj pruži ruku, ali ju opet uztegne:)* Nesmijem gospodično! *(padne na stolicu.)*

Svi. Što je za Boga, što vam je?

Dilberović. Ja sam — oženjen!

Vlastić *(pritrči.)* A Ljubica je moja supruga. *(Dilberović odahne.)*

Starinić. A tko je izumio tu okrutnu šalu?

Dilberović *(pokazujuć na Vodokrstića.)* Ovaj!

Vlastić. Kao čaušu budi mu prošteno. A ti *(Dilberoviću)* prijatelju umiri se i budi veseo. Sve je u redu.

Starinić. A što je tebi palo na um Ljubice?

Ljubica. Ništa zla. Ja htjedoh dati ruku staromu prijatelju na pomirenje.

Dilberović *(veseo.)* Na pomirenje? — drage volje! — evo je *(dade joj ruku.)*

Starinić. Više ni rieči o tom. Tko može stati dobar za se? I zato ja uviek velim: vrieme, vrieme! *(rukuje se s Dilberovićem.)*

Vlastić *(Trbušiću, koj je za svega toga razgovora bio upro oči u Danicu.)* Sada je na tebi red. *(pristupi k Danici.)* Liepa gospodično! U ime ovoga pritomnoga *(pokazujuć na Trbušića)* poštenoga mladića usudjujem se pred svim svetčano zamoliti za vašu ruku. *(Svi se gledaju.)*

Trbušić *(se prepane i hoće tamo; no Vodokrstić ga ščepa za skut i nepusti šaptjuć mu u uho.)* Stani, da te zaularimo; ni mukac! — Nipošto!

Danica *(u to isto doba tako iznenadnom ponudom vrlo zatečena, povuče Vlastića k sebi te mu rekne srdito kao na samo.)* Ako je šala Mirko, nespretna je.

Vlastić *(glasno svim.)* Šali ima mjesto i vrieme ovdje niti je jedno, niti drugo; nego zamoljen i opunovlastjen od svoga staroga prijatelja, izpunjavam s veseljem tu dužnost i molim vas još jedanput u njegovo ime za vašu ruku.

(Trbušić i Danica gledaju jedno drugo.)

Vodokrstić *(gurajuć Trbušića u ledja.)* Smij se; što si se namrgodio *(Trbušić se osmiehne na Danicu.)*

Danica *(stidno.)* Neka mi oproste svi: to nije stvar za ovoliku javnost.

Svi. Zašto ne? — medju znanci i prijatelji?

Starinić. Ja ću posredovati. Gospodine Trbušiću, je li istina, što govori vaš prijatelj, moj zet?

Vodokrstić *(gurajuć ga.)* Reci, jest! — smjesta!

Trbušić *(osvrtjuć se i skanjivajuć.)* Ja — ja —

Vlastić. Počekaj, Trbušiću; valja stvar razjasniti. Znam, što hoćeš da kažeš. — Jest! istina! On je oduviek bio sramežljiv, kao djevojka.

Starinić. Ali jedna rieč, bez koje ništa biti nemože.

Vlastić. Pokri si lice, čedni mladiću, pa ju reci smjelo, kao što ti je na srdcu.

Vodokrstić *(ga gurne u ledja.)* Evo veli jest!

Trbušić *(mekanično.)* Jest!

Svi. Živili!

Starinić. U pola tek posao gotov. Danice! odnijana više na mom koljenu, nege li u zibci: — što ti veliš na to?

Danica *(oboriv oči.)* Ako je tako sudjeno od Boga — neka bude.

Vlastić. Dajte ruke! *(Trbušiću tiho.)* Šuti! *(sastavi im ruke.)*

Vodokrstić. Navještuju se prviput!

Svi. Živili!

Vlastić *(razpusti ih; Trbušiću u uho.)* Eto tebi lieka!

Vodokrstić *(takodjer.)* Vavoljčić je progutnut! *(glasno)* Proficiat! *(Vlastiću.)* Domaćine! snuj svatove!